

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)
ANABİLİM DALI

MEDİNE VESİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

122485

HAZIRLAYAN

MUSTAFA ÖZKAN

00912504

122485

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ANKARA – 2002

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)
ANABİLİM DALI

MEDİNE VESİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MUSTAFA ÖZKAN

00912504

DANIŞMAN
PROF. DR. İRFAN AYCAN

ANKARA – 2002

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)
ANABİLİM DALI

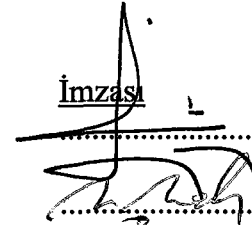
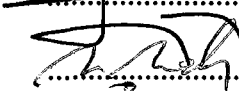
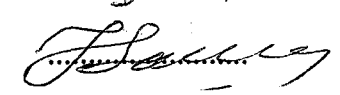
MEDİNE VESİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İrfan AYCAN

Tez Jüri Üyelerinin

Adı Soyadı
Prof. Dr. İrfan AYCAN
Prof. Dr. İ. İzzet Ünal
Prof. Dr. İbrahim Sarıçam

İmzası

Tezin Sınav Tarihi:.....

ÖNSÖZ

Asr-ı Saadet olarak isimlendirilen Medine dönemi, İslam'ın inanç boyutunun her alanda pratiğe döküldüğü zaman dilimi ve sonraki bütün müslümanlar için bağlayıcı bir referans olarak kabul edilir. Gerçekten de Asr-ı Saadet, müslümanların bakış açıları, kültür-medeniyetleri ve din anlayışları üzerinde etkili olmuştur. Dolayısıyla sonraki dönemlerde ortaya çıkan grup ve fikirler, meşruiyet kaynağını önce Kur'an, sonra Medine'deki uygulamalarda bulmaya çalışmışlardır.

Bu çalışmamızda Medine İslam Devleti'nde farklı etnik, dinî ve kültürel kimliklere mensup grupların birarada yaşamalarını sağlayan, günümüze kadar ulaşan, "İnsanlık tarihinde ilk yazılı antlaşma" olarak kabul edilen ve bugün için müslümanların demokrasi, insan hakları, laiklik, devlet; farklı ırk, din ve kültürel kimlikler karşısında nasıl düşünceleri veya davranışları konusunda bir bakış açısı sağlayabilecek Medine Vesikası'nı inceledik.

Devlet, devlet başkanının konumu, fert-devlet ilişkisi, hukukun üstünlüğü, inanç-ibadet özgürlüğü, farklı dinî, kültürel ve etnik grupların birarada barış içinde nasıl yaşayabilecekleri ve alt kimlikler probleminin nasıl çözülebileceği gibi konularda insanlık için bir referans olabilecek Vesika hakkında Avrupa ve müslüman ülkelerde birçok makale yazılmıştır. Ancak bu konuda yazı yazarlar, Vesika'nın arka planı diyebileceğimiz Medine ortamının dinî, siyasî, kültürel ve içtimaî özelliğini araştırmadıkları için konuya yüzeysel ve tepkici bir tavırla yaklaşmışlardır. Bu eksikliği dikkate alarak, Medine Vesikası'nı incelerken Vesika'ya giden süreci, Vesika'nın yazıldığı ortamın sosyolojik arka planını, Vesika'nın mahiyetini, hedef ve sonuçlarını bir bütün olarak incelemeye çalıştık. Bunu yaparken İslam Tarihi'nin klasik kaynaklarına, hadis kitaplarına, Vesika'nın tarihi değerini ortaya koyan

tefsirlere, modern tarihçi ve düşünürlerin çalışmaları ve de bir çok müsteşriğin eserine başvurduk.

Kendim için çok faydalı bulduğum bu çalışmanın başkaları için de faydalı olması en büyük dileğimdir.

Tez çalışmamda tavsiye ve yardımlarını esirgemeyen, tezin her safhasında ufuk açıcı katkılarıyla yol gösteren hocam, tez danışmanım Prof. Dr. İrfan AYCAN'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ayrıca tezin yazımı, tashihi ve diğer konularda emeği geçen eşim Birsen ÖZKAN'a da teşekkür ederim.

Mustafa ÖZKAN

KISALTMALAR

A.S.	: Aleyhisselam
B.	: Bin
Çev.	: Çeviren
Hız.	: Hazret-i
Ö.	: Ölüm Tarihi
S.A.V.	: Sallallahü Aleyhi Vesellem
Thz.	: Tarihsiz
v.b.	: Ve benzerleri
v.d.	: Ve diğerleri
Thk.	: Tahkik

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR	III
İÇİNDEKİLER	IV
GİRİŞ	1
A) Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	1

I.BÖLÜM

MEDİNE VESİKASI'NA GİDEN SÜREÇ

A) HİCRET İÇİN YER ARAYIŞLARI	
1) Habeşistan'a Hicret	12
2) Taif Seferi	15
B) HZ. MUHAMMED'İN MEDİNE'YE YÖNELİK FAALİYETLERİ	17
1) I. Akabe Biati	17
2) II. Akabe Biati	19
3) Hicret Ve Medine'nin Seçiliş Nedenleri	21
C) MEDİNE'DE GENEL DURUM	24
1) Siyasî ve İctimaî Durum	24
2) İktisadî Hayat	31
D) MEDİNE'DE MUÂHÂT (KARDEŞLİK) ANTLAŞMASI	33

II.BÖLÜM

MEDİNE VESİKASI'NA GENEL BİR BAKIŞ

A) ARAPLAR'DA VESİKA (ANTLAŞMA) KAVRAMI	37
B) MEDİNE VESİKASI'NIN MEVSUKİYETİ (TARİHİ DEĞERİ)	41
C) VESİKA'NIN GENEL ÇERÇEVESİ	46
D) HZ. PEYGAMBER'İN VESİKA'YI HAZIRLAMA NEDENLERİ	53
E) YAHUDİ VE MÜŞRİKLERİN VESİKA'YI İMZALAMA SEBEPLERİ	57
F) VESİKA'NIN TARAFLAR AÇISINDAN ÖNEMİ	60
G) VESİKA'NIN MADDELERİ	62
H) VESİKA MADDELERİNİN YORUMU	69
I) VESİKA'YA GÖRE MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİLERİ	73
İ) VESİKA'YA GÖRE MÜSLÜMANLARIN GAYR-I MÜSLİMLERLE İLİŞKİLERİ	74
J) VESİKA'NIN BOZULMA SEBEPLERİ VE SONUÇLARI	76
1) Kaynukaoğulları Yahudileri	78
2) Nadiroğulları Yahudileri	80
3) Kureyzaogulları Yahudileri	81

III. BÖLÜM

MEDİNE VESİKASI VE GÜNÜMÜZ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) VESİKA'NIN DİNİ AÇIDAN KAYNAK DEĞERİ	84
B) VESİKA'NIN ÇAĞDAŞ SİYASİ KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ	86
C) VESİKA'NIN 14 ASIR SONRA GÜNDEME GELME NEDENLERİ VE GÜNÜMÜZ AÇISINDAN ÖNEMİ	88
SONUÇ	94
BİBLİYOGRAFYA	98
ÖZET	
SUMMARY	

GİRİŞ

A- Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Tarihte olduğu gibi bugün de birçok ülkede birden fazla farklı dinî,kültürel ve etnik kimliklere mensup insan grupları yaşamaktadır. Konuya Müslüman devletler açısından bakarsak, müslümanların tarihinde farklı alt kimliklere mensup gruplar arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmış ve hala da yaşanılmaktadır. Özellikle son zamanlarda müslüman ülkelerdeki bu farklı sosyal bloklar arasındaki yerel çatışmalar daha da hız kazanmıştır. Bunun yanında yaşadığımız zaman diliminde farklı din mensuplarının meskun bulunduğu Balkanlar ve Ortadoğu gibi birçok coğrafyada farklı sosyal gruplar arasında iç çatışmaların yaşandığını görmekteyiz. Bu durumda azınlıkta kalan kesimlerin sıkıntılara maruz kaldıkları bilinen bir gerçektir. Kanaatimizce bu tür iç çekişmelerin sebebi de, hakim sosyal grupların birarada yaşamayı sağlayacak kültürel dinamiklere sahip olmamaları ve farklılıkları barış ve katılım temelinde birarada tutacak hukuki düzenlemeleri yapmamalarıdır. Medine Vesikası'nın gündeme getirilmesi belki de bu tür gelişmelerin sonucudur diyebiliriz. Çünkü mevzubahis belge, devlet-vatandaş, müslüman-müslüman, müslim-gayr-ı müslim ilişkilerini tanzim eden ve aynı zamanda farklılıkların konumlarını her kesimin razı olabileceği şekilde tayin eder. Bu açıdan, aynı ülkede yaşayan farklı grupların barış içinde ve katılım temeline dayalı bir birlikteliği kurma ve bunu sürdürme noktasında Medine Vesikası bir model oluşturabilir.

Medine Vesikası konulu çalışmamız mezkur Vesikayla sınırlı değildir. Bu Vesika'nın bir bütün ve doğru olarak anlaşılıp değerlendirilebilmesi için Vesika'nın öncesi ve sonrası ile bir bütünlük içerisinde ele alınması gerekir diye düşündük. Bu

sebeple, Vesika'ya giden süreç kapsamına giren ve Vesika'ya imza atan tarafların güç dengelerini etkileyen Akabe Biatları ile Kardeşlik Antlaşması'nı inceledik. Bunun yanı sıra, Vesika'nın imzalandığı ve Vesika üzerinde belirleyici olan ortamın siyasî, ictimai, iktisadî ve dinî özelliklerini ortaya koymaya ve yorumlamaya çalıştık. Vesika'nın arka planındaki bu sosyolojik inceleme, Vesika'nın daha iyi anlaşılması için büyük bir öneme sahiptir diyebiliriz.

Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Vesika'nın içeriğini anlamımıza katkıda bulunacak Akabe Biatlarını, Muâhât Antlaşması'nı, Vesika'dan önceki Medine'nin siyasî, sosyal ve ekonomik dengelerini detaylı olarak araştırdık.

Çalışmamızın ikinci bölümü tamamen Vesika'nın içeriği ile ilgilidir. Bu bölümde kavramsal çerçeve kapsamında Araplar'da antlaşma kavramını inceliyoruz. Ayrıca mevcut Vesika'nın niçin hazırlandığını, tarafların Vesika'ya imza koyma sebeplerini, Vesika'nın maddelerini, maddelerin arka planındaki sebepleri, farklı sosyal grupların hak ve sorumluluklarına tekabül eden hukukî düzenlemeleri, Vesika'nın bozulma süreci ve sebeplerini teferruatlı olarak araştırmaya çalıştık.

Tezimizin üçüncü bölümü ise, Vesika'nın günümüz siyasî ve ictimai gelişmeleriyle ilişkisini içermektedir. Bu bağlamda Vesika'nın dinî (bağlayıcılığını) değerini, Vesika'nın on dört asır sonra gündeme geliş sebeplerini ve bu Vesika'nın birlikte yaşamak için bir referans olup olmayacağını araştırdık.

Tezimiz, konusunun özelliği itibari ile çok yönlü çalışmayı gerektirdi. Bu sebepten, farklı ilim dallarındaki eserleri incelemeyi ve farklı konumlardaki yazarların görüşlerine başvurmak bizim için zorunlu oldu. Bu, Vesika'nın daha iyi anlaşılmasını ve bilimsel bir gözle Vesika'nın incelenmesine katkı sağladı.

Bilgi toplama aşamasında sistematik bir yöntem takip ettik. Öncelikle ilk dönem ve muahhar İslam Tarihi kaynaklarını taradık, akabinde konunun sosyolojik boyutunu ortaya koymak için hadis literatürünü ve ilk döneme ait tefsirleri gözden geçirdik. Tezimizin biraz da güncelleştirilmesi gerektiğini düşünerek Medine Vesikası hakkındaki modern tarihçi ve düşünürlerin makale ve kitaplarına bakmaya çalıştık. Ayrıca çalışmamızın objektif olması için müslüman yazarlardan farklı görüşler serdeden bir çok müsteşriğin makale ve kitaplarını da inceledik.

En çok yararlandığımız eser, ilk dönem İslam Tarihi kitaplarına kaynaklık eden ve Siyer-Meğâzi ilminin kurucusu olan İbn İshak (Ö. 151/768)'ın *Sire*'sidir.¹ Bu eser, Hz. Peygamber'in hayatını Hendek Savaşı'na kadar olan kısmını içerir. Mezkur kaynak, Medine Vesikası'nın varlığına zımnen işaret eder. Ancak bu belgenin maddelerini bize nakletmez. Tezimiz açısından bu eserin önemi, eserin Hz. Peygamber'in Mekke-Medine hayatı, Medine'nin siyasî, dinî ve iktisadî yapısı hakkında bilgi vermesidir. Çokça yararlandığımız ikinci eser, Vâkidî (Ö. 207/824)'nin *Kitâbu'l- Meğâzi*'sidir.² Bu eser Hz. Peygamber'in savaşlarını en ince ayrıntılarına kadar ve kronolojik bir sırayı esas alarak anlatır. Ayrıca eser Hz. Muhammed'in-yahudilerle ilişkilerinin anlatımına ağırlık vermesi ile tezimiz için faydalandığımız bir kaynak oldu. İbn İshâk'ın *Sîre*'sini ihtisar eden, Hz. Muhammed'in hayatı hakkında teferruatlı malumatı veren, Medine Vesikası'nı bir bütün olarak bize aktaran İbn Hişam'ın (Ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*³ isimli eseri tezim için en önemli kaynak oldu diyebiliriz. İbn Hişam, rivayetlerinin çoğunu İbn İshak'tan alır. Müellif yoruma yer vermez ve eserinde rivayetçi tarih anlayışını esas alır. Hz. Peygamber'in

¹ İbn İshak, Ebû Bekr b. Muhammed, *Sîretü İbn İshak*, thk. M. Hamidullah, Konya, 1981.

² Vâkidî, Muhammed b. Ömer , *Kitabu'l-Megazî*, I-II, Beyrut, 1984.

³ İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, Mısır, 1975.

hayatının mütemmimi, Medine Vesikası'na zımnen değinen, müslüman-yahudi ilişkilerini gözler önüne seren ve Hz Peygamber'in kurduğu İslâm devleti hakkında bilgi veren İbn Sa'd'ın (Ö. 230/844) *Tabakâtü'l-Kübrâ'sı*⁴ da yararlandığımız diğer değerli bir kaynaktır.

Tezimizin çatısını oluşturmamızda katkısı büyük olan diğer bir eser de Belâzurî (Ö. 284/897)'nin *Ensâbu'l-Eşrâf*'idir.⁵ Müellifin rivayet kaynağı Zührî ve Vâkıdî'dir. Yazar, Hz. Peygamber'in hayatı ve Vesika'nın en önemli tarafı olan yahudilerle ilgili sağlıklı bilgiler verir. İlk dönem İslam tarihçisi olan, Şiilikle itham edilen ancak Hz. Peygamber'in hayatını özet ve kronolojik bir usule göre anlatan ve kendisinden istifade ettiğimiz bir eser de Ya'kûbî (Ö. 294/897)'nin *Târîhu'l-Ya'kûbî*'sidir.⁶ Medine Vesikası'nın arka planı olan Medine kültür ortamı hakkında ve Hz. Peygamber'in Medine'deki faaliyetlerini içeren Tâberî'nin (Ö. 310/923) *Târîhu't-Taberî*⁷ ile Mes'ûdî'nin (Ö. 346/956) *Murûcu'z-Zeheb*⁸ isimli iki önemli eseri, tezimiz için faydalı oldu. Medine Vesikası'nı bir bütün olarak aktaran ve Vesikanın tarihi değeri konusunda çok faydalı bilgiler içeren Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (Ö. 224/839)'ın *Kitâbu'l-Emvâl*'i⁹, Beyhâkî'nin (Ö. 458/1065) *Sünenü'l-Kebîr*'i¹⁰ ile İbn Seyyidî'n-Nâs (Ö. 743/1342) 'ın *Uyûnu'l-Eser*¹¹ isimli eserlerinden de çok istifade ettik. Ayrıca es-Süheylî'nin (Ö. 581/1185) *Ravzu'l-Unuf*¹², İbnu'l-Cevzî'nin

⁴ İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-II, Kahire, 1989.

⁵ Belâzurî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I-XIII, I.Baskı, Beyrut, 1996.

⁶ Ya'kûbî, Ahmed b.Ebi Ya'kup b. Cafer (İbn Vâdih) , *Târîhu'l-Ya'kûbî*, I-III, Neccef, 1358.

⁷ Tâberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr , *Târîhu't-Taberî*, I-XI, thk. M. Ebu'l-Fadl-İbrahim, V.Baskı, Kahire, 1119

⁸ Mes'ûdî, Ebu'l- Hüseyin Ali b. Hüseyin b. Ali, *Murûcu'z-Zeheb*, I-IV, IV. Baskı, Mısır, 1964.

⁹ Ebû Kâsım, Ubeyd b. Sellâm , *Kitâbu'l- Emvâl*, 1353.

¹⁰ Beyhâkî, Ebubekr Ahmed İbn Hüseyin İbn Ali, *es-Sünenü'l-Kebir*, I-X, Beyrut, 1354.

¹¹ İbn Seyyidî'n-Nâs, *Uyûnu'l-Eser*, I-II, Kahire, 1356.

¹² Süheylî, Abdurrahman, *er-Ravdu'l-Unuf*, I-II, Mısır, 1914.

(Ö. 597/1200) *el-Muntazam*'ı¹³, İbnü'l- Esîr'in (Ö. 630/1232) *el-Kâmil*'i¹⁴, İbn Kesîr'in (Ö. 774/1375) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'si¹⁵, Ebu'l-Fidâ'nın (Ö. 732/1331) *Muhtasar*'ı¹⁶, ez-Zehebî'nin (Ö. 748/1324) *İber*'i¹⁷ el-Verdî'nin (Ö. 749/1348) *Tarih*'i¹⁸, es-Semhûdî'nin (Ö. 911/1505) *Vefâu'l-Vefâ*'sı¹⁹, İbn Habîb'in *Kitâbü'l-Muhabber*'i²⁰, İbnu'l-İmâd'ın *Şezerâtu'z-Zeheb*'i²¹, Diyarbekrî'nin *Târîhu'l-Hamîs*'i²² ve Cevat Ali'nin *Târîhu'l-Arab Kable'l-İslam*'i²³ yararlandığımız diğer önemli kaynaklardır.

Medine Vesikası'nın şekillendiği kültürel ortam ve ilişkiler konusunda bilgi veren başlıca şu hadis kitaplarına başvurduk: Mâlik b. Enes (Ö. 148/765)'in *Muvatta*'ı²⁴, Ahmed b. Hanbel (Ö. 241/855)'in *Müsned*'i²⁵, Dârimî (Ö. 255/868)'nin *Sünen*'i²⁶, Buhârî (Ö. 256/869)'nin *Sahih*'i²⁷, Müslim (Ö. 261/874)'in *Sahih*'i²⁸, Ebû Davud (Ö. 275/888)'un *Sünen*'i²⁹, İbn Mâce (Ö. 275/889)'nin *Sünen*'i³⁰, Tirmizî (Ö. 279/892) *Sünen*'i³¹ ve Beyhakî (Ö. 458/1060)'nin *Sünen*'idir.³²

¹³ İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *el-Muntazam fi Tevârihi'l-Muluki ve'l-Ümem*, I-X, Beyrut, 1995.

¹⁴ İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzuddin Ali b. Muhammed el Cezerî, *el-Kâmil fi't-Tarih*, I-IX, Mısır, 1348.

¹⁵ İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer el-Kuraşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, I.Baskı, Beyrut, 1996.

¹⁶ Ebu'l- Fidâ, İmâmuddîn İsmâil, *Muhtasar fi Ahbâr-i'l-Beşer*, I-IV, Mısır, 1325.

¹⁷ ez-Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru Alami'n - Nübelâ*, I-XVII, IV.Baskı, Beyrut, 1406.

¹⁸ İbnu'l-Verdî, Zeynuddin, *Târîhu'l-İbnî Verdî*, I-II, 1969.

¹⁹ Semhûdî, Ali b. Ahmed, *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâr-i Dâri'l-Mustafâ*, I-III, Mısır, 1326.

²⁰ İbn Habîb, *Ebû Câfer Muhammed* (Ö. 245/859), *Kitâbü'l-Muhabber*, Beyrut, thz.

²¹ İbnu'l-İmâd, Ahmed b. Muhammed el-Akriy, *Şezârâtu'z-Zeheb fi Ahbârî min Zeheb*, I-X, Beyrut, 1986.

²² Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed, *Târîhu'l-Hamîs*, I-II, 1322.

²³ Cevat Ali, *Târîhu'l-Arab Kable'l-İslam*, I-X, II.Baskı, 1993.

²⁴ Malik b. Enes, *el-Muvatta*, I-II, İstanbul, 1992.

²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, İstanbul, 1992.

²⁶ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen*, I-II, İstanbul, 1992.

²⁷ Buhârî, Ebu Abdurrahman Muhammed b. İsmail, *El- Câmiu's-Sahih*, I-VIII, İstanbul, 1992.

²⁸ Müslîm, Ebu'l-Hüseyin, *Sahîh-i Müslim*, I-III, İstanbul, 1992.

²⁹ Ebû Dâvûd, Süleyman b. El Eş'as, *Sünen*, I-V, İstanbul, 1992.

³⁰ İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid, *Sünen*, I-II, İstanbul, 1992.

³¹ Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ, *Sünen*, I-IV, İstanbul, 1992.

Medine Vesikası'nın mevsukiyetini araştırırken başvurduğumuz diğer eserler kategorisini ilk dönem tefsir kitapları oluşturmaktadır. Bu tefsirlerin başında Âlûsî'nin (Ö. 1270/1854) *Rûhu'l-Meânî*'si,³³ Taberî'nin *Câmû'l-Beyân*'ı,³⁴ er-Râzî (Ö. 606/1209)'nin *Tefsîru'l-Kebîr*'i,³⁵ Kurtûbî (Ö. 671/1272)'nin *Ahkâmu'l-Kur'ân*'ı³⁶ ve İbn Kesîr'in *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azim*'i³⁷ gelmektedir.

Bu tefsirlerin hepsi Vesika'nın varlığına işaret ederler. Ancak bu tefsirlerdeki bilgilerin çoğu birbirinin tekrarı ya da benzeri niteliğindedir.

Çalışmamızda sürekli istifade ettiğimiz diğer eserlerin başında ise modern müslüman düşünürler ile müsteşriklerin makale ve kitapları gelmektedir. Müslüman yazarlardan en çok Muhammed Hamidullah'ın *el-Vesâiku's Siyâsiyye*³⁸ ile *İslam Peygamberi*³⁹, Muhammed Heykel'in *The Life of Muhammed*'i⁴⁰, İzzet Derveze'nin *Asru'n- Nebî*'si,⁴¹ Fazlurrahman'ın *İslâm*'ı,⁴² Ahmed Emin'in *Fecru'l- İslâm*'ı,⁴³ Hüseyin Atay'ın *İslâm'ın Siyasi Oluşumu*⁴⁴, Câbirî'nin *İslâm'da Siyasal Akl*'ı,⁴⁵ Sabri Hizmetli'nin *İslam Tarihi*⁴⁶ ve diğer modern siydiğer modern siymektedir. Son olarak, Vesika'ya biraz daha farklı yaklaşan oryantalistlerin şu eserleri de tezimize büyük katkı sağladı: J. Wellhausen'in *Arap Devleti ve Sükûtu*⁴⁷, Caetani'nin *İslam*

³² Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l-Kebir*, I-X, Beyrut, 1354.

³³ el-Âlûsî, Şehabuddin es -Seyyid Mahmud, *Rûhu'l-Meânî ft Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim*, I-XIX, Beyrut, 1997.

³⁴ Tâberî, *Camû'l Beyân an Ta'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XVI, Kahire, 1958.

³⁵ er-Râzî, Muhammed b. Ömer el Hüseyin b. Ali el Kureşî, *Tefsiri Kebir*, I-XXIII, (çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci), Ankara, 1988.

³⁶ Kurtûbî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed , *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, I-VIII, Beyrut, 1965.

³⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'il- Azim*, I-IV, Beyrut, 1987.

³⁸ Hamidullah, Muhammed, *el-Vesâiku-s-Siyâsiyye*, Beyrut, 1987.

³⁹ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I-II, (çev. Salih Tuğ.) İstanbul, 1993.

⁴⁰ Heykel, Muhammed, *The Life Of Muhammed*, 1976.

⁴¹ Derveze, İzzet, *Asru'n-Nebi*, Dimeşk, 1946.

⁴² Fazlurrahman, *İslam*, (çev. Mehmet Dağ-Mehmed Aydın) , Selçuk Yay. IV.Baskı, Ankara, 1996.

⁴³ Emin, Ahmed, *Fecru'l-İslam*, IV.Baskı, Kahire, 1945.

⁴⁴ Atay, Hüseyin, *İslâm'ın Siyasi Oluşumu*, Ankara, 1999.

⁴⁵ Câbirî, Muhammed Âbid, *İslâm'da Siyasal Akıl*, (çev. Vecdi Akyüz), İstanbul, 1997.

⁴⁶ Hizmetli, Sabri, *İslâm Tarihi*, Ankara, 1995.

⁴⁷ Wellhausen, J., *Arap Devleti ve Sükutu*, (çev. Fikret İşıltan), Ankara, 1963.

Tarihi,⁴⁸ Watt'ın *Muhammed at Mecca*'sı,⁴⁹ Bernard Lewis'in *Tarihte Araplar*,⁵⁰ F. Buhl'un *Das Leben Mohammeds*'i,⁵¹ Bodley'in *The Messenger*'i,⁵² Tor Andrae'nin *Mohammed*'i,⁵³ Micheal Cook'un *Muhammed*'i,⁵⁴ Brockelmann'ın *Tarihu's-Şuûbi'l-İslâmiyye*'si,⁵⁵ R.M. Serjeant'ın *Medine Vesikası* isimli makalesi⁵⁶ ve Moshe Gıl'in *The Constitution of Medina*'si⁵⁷ gelmektedir.

⁴⁸ Caetani, Leone, *İslam Tarihi*, (çev. Hüseyin Cahit), I-X, İstanbul, 1924.

⁴⁹ Watt, W. Montgomery, *Muhammed at Mecca*, Oxford, 1953.

⁵⁰ Lewis, Bernard, *Tarihte Araplar*, (çev. H. Dursun Yıldız), İstanbul, 2000.

⁵¹ Buhl, F. *Das Leben Mohammeds*, Heidelberg, 1995.

⁵² Bodley, R. V. C., *The Messenger, The Life of Mohammed*, United States of America, 1969.

⁵³ Andrae, Tor, *Mohammed The Man And His Faith*, London, 1956.

⁵⁴ Cook, Micheal, *Muhammed*, Oxford University Press, Oxford, 1983.

⁵⁵ Brockelmann, Karl, *Tarihu's-Şuûbi'l-İslâmiyye*, (çev. Münir Be'lebeki-Nebi Emin Farisi), I-V, Beyrut, 1948

⁵⁶ Serjeant, R. M. "Sözde Medine Anayasasında Yer Alan Vesikaların Tahlil Ve Tercümesi", (çev. Murat Çiftkaya), Bilgi ve Hikmet Dergisi, Kış- 1994/5, İstanbul.

⁵⁷ Gıl, Moshe, *The Constituton Of Medina*, İsrail Oriental Studies, IV, Tel Aviv University, 1994.

I.BÖLÜM

MEDİNE VESİKASI'NA GİDEN SÜREÇ

Medine Vesikası'ndan önceki sürecin ve Medine'nin sosyo-kültürel yapısının, Vesika'nın içeriği ve bu belgeyi imzalayan farklı sosyal grupların ilişkileri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Örneğin Hz. Peygamber'in Mekke, Habeşistan ve Taif'te amacına ulaşamaması, O'nu Medine'ye mahkum ediyordu. Bu durum da, Hz. Muhammd'in Medine'deki kabilelerle sağlıklı ilişkiler kurmasını ve Medine'ye yerleşmesi için bir alt zemin oluşturmasını gerektiriyordu. Bu sebeple Hz. Muhammed öncelikli olarak Medinelilerle Akabe biatlarını yaptı. Bu durum, Hz. Peygamber'in Vesika'da en güçlü taraf haline gelmesini sağlıyordu. Müslümanların Medine'de en güçlü kesim haline gelmeleri, diğer Arap kabilelerinin de Medine Vesikası'na katılmalarını sağlıyordu. Bu açıdan, Vesika hazırlanmadan önceki süreç ve Vesika'nın arka planındaki sosyolojik yapının bilinmesinin Vesika'yı sağlıklı bir şekilde anlamamıza katkıda bulunacağı düşüncesi ile, bu süreci ele alma gereğini duyduk.

Mekkeliler Hz. Peygamber'e karşı çıkma sebeplerinin başında genel olarak dinî, siyasî, iktisadî ve içtimaî nedenler gelmektedir. Mekkeliler Allah mefhumunu biliyorlardı.⁵⁸ Ancak Allah'a ulaşmak için putlara tapmayı esas alan yanlış bir dinî telakkileri vardı.⁵⁹ Bu sebepten olacak ki, lider konumundaki Ebu Cehil, Hz. Peygamber (S.A.V.)'den tanrılarını eleştirmemesini istiyordu.⁶⁰ Mekke'deki yanlış din anlayışının ortaya çıkmasının doğuracağı siyasî ve iktisadî sonuçları tahmin eden Mekke ileri gelenleri bunun önüne geçmek için Hz. Peygamber'e "Bazen biz senin dinine tâbî olalım

⁵⁸ Mü'minûn, 23/58-87-89

⁵⁹ İbn Hişâm, III, 90

⁶⁰ İbn İshak, 220,

bazen de sen bizimkine” şeklinde özetlenebilecek dönüşümlü din değiştirmeyi teklif ediyorlardı.⁶¹ Ancak gelen vahiy bu öneriyi reddediyordu.⁶² Akabinde de müşrikler Hz. Peygamber’i sihirbaz, kâhin⁶³ ve mecnun⁶⁴ olmakla itham ediyorlardı.

Dinî anlamda Mekkelilerin Hz. Peygamber’e karşı çıkmalarının diğer bir nedeni de Hz. Peygamber’in vurgu yaptığı ancak müşriklerin duymaktan hoşlanmadığı kıyamet günüdür. Çünkü, Mekkeliler kıyamet gününün mahiyetine inanmıyorlardı.⁶⁵

Katı törelerin uygulandığı ve bu anlamda muhafakâzar bir yapıya dayalı Mekke, Hz. Peygamber’in burada barınması ve amacına ulaşmasını engelliyordu. Örneğin Hz. Peygamber’in anlattığı İslam, Mekke’deki mevcut dinî anlayışı eleştirme anlamına geldiğinden Mekkeliler dinleri ve tanrılarının eleştirilmesine şiddetle karşı çıkıyorlardı.⁶⁶ Bunlar Hz. Peygamber’i atalarının dinine karşı çıkmak, mevcut dini ayıplamak ya da kötülemekle suçluyorlardı.⁶⁷ Yine Hz. Peygamber’in maruz kaldığı diğer bir suçlama da, O’nun Mekke kavimlerinin arasına fesat sokması ve mevcut siyasî birliği bozması⁶⁸ idi.

Kanaatimizce Mekkelileri Hz. Peygamber ve İslam’a karşı harekete geçiren en önemli sebep iktisadî idi. Çünkü Mekke’yi zengin eden, yarımadanın dinî merkezi olan Mekke’nin kutsallığıydı. Bu vesileyle Mekke’de birçok dinî, kültürel, ve ticarî toplantı yapılırdı. Bu da Mekke ekonomisine bir katkı sağlardı. Örneğin Mekke’de her sene Hac’dan bir süre önce Ukkâz ve Mecennâ gibi meşhur panayırarda ticarî ve kültürel toplantılar yapılırdı.⁶⁹ Hz. Peygamber de bu tür toplantıları İslamî tebliğ için bir fırsat

⁶¹ İbn Hişâm, III, 90.

⁶² Kâfirûn, 109/1-2-3 v.d.

⁶³ İbn Hişâm, I, 308; İbnü’l-Esr, II, 353.

⁶⁴ Kalem, 68/2; Tekvir, 81/22.

⁶⁵ Kıyâmet, 75/3-6-40.

⁶⁶ İbn İshak, 220.

⁶⁷ İbn İshak, 178.

⁶⁸ İbn İshak, 178.

⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 139; Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, I, 397.

olarak görüp oralarda İslam'ı anlatırdı.⁷⁰ Hz. Peygamber özetle insanları Tevhide çağırıyor ve bu çağrıya uyanlara da en kısa zamanda Arab yarımadasına hâkim olmayı vaad ediyordu.⁷¹

Hz. Peygamber Medine'ye hicretine kadar Kinde ve Kelb gibi bir çok büyük kabileye mesajını ilettiler ancak olumlu cevap alamadılar.⁷² Hz. Peygamber'in şiirlerin okunduğu ve ticârî faaliyetlerin yapıldığı sosyal etkinliklerde insanlarla kurduğu irtibatı, Mekke'nin dinî ve iktisadî yapısı açısından zararlı gören Ebû Lehep, Hz. Peygamber'i bu faaliyetlerinde takip ediyor ve insanların Hz. Muhammed'e uymalarını engellemeye çalışıyordu.⁷³ Zira Mekkeliler, Hz. Peygamber'in faaliyetlerini Mekke'nin idarî, dinî ve iktisadî yapısı için büyük bir tehlike olarak görüyorlardı.⁷⁴ Çünkü Mekke ileri gelenleri Mekke'nin kutsallığı ve hac gelirleri sayesinde dinî, siyasî, ve iktisadî sahalarda halkın üzerinde büyük nüfuz kurmuşlardı. Bunlar, muazzam kazanç ve itibarlarını zedeler diye Hz. Peygamber'e karşı çıkıyorlardı.⁷⁵

Hz. Peygamber, Mekkelilerin sözlü ve fiili saldırılarına maruz kalıyordu. Örneğin el-Velid b. El-Muğira, el-As b. Vail gibi şahıslar Hz. Peygamber'le alay ediyorlardı.⁷⁶ Yine Mekkeliler Hz. Peygamber'in yoluna diken atıyor, O'nun üzerine işkembe boşaltmaya varacak kadar⁷⁷ haksızlıklar yapıyorlardı.

⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 120 v.d.

⁷¹ İbn Sa'd, I, 216.

⁷² İbn Seyyidî'n-Nâs, 153; İbn Kayyım, *el-Cevzî* (Ö. 751/1200), *Zâdû'l Meâd*, I-IV, Beyrut, thz. I, 50.

⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 64-65.

⁷⁴ Câbirî, 210.

⁷⁵ Câbirî, 198-199.

⁷⁶ İbn İshak, 254.

⁷⁷ Müslim, Cihad, 107-108.

Mekke’de kendilerini korumak için yeterli güce ve desteğe sahip olamayan Bilal b. Rebah ve Ammar b. Yasir gibi güçsüz insanlara işkence ediliyordu.⁷⁸ Bunlar Müslüman oldukları için özellikle kendi efendileri tarafından zulüm görüyorlardı.⁷⁹

Hız. Peygamber için Mekke’yi yaşanılmaz kılan olumsuz bir gelişme de Hız. Peygamber’in en büyük destekçileri olan Ebû Tâlip ile Hız. Hatice’nin vefatıdır. Hız. Peygamber’in bu iki yakını hicretten üç yıl önce⁸⁰ ve aynı sene içinde⁸¹ vefat ettiler. Hız. Peygamber (A.S.) özellikle kendisine emeği geçen ve kendisini koruyan Ebû Talib’in vefatına çok üzüldü.⁸² Çünkü Ebû Talib’in vefatından sonra Mekke’deki zulüm iyice arttı.⁸³

Mekke’de Müslümanları topyekün ortadan kaldırma ve onlarla bütün insanî ilişkilere son verme anlamına gelen boykot uygulandı.⁸⁴ Boykot gereğince Mekkeliler Müslümanlarla ticarî ilişkilere ve kız alışverişe son vereceklerdi.⁸⁵ Boykot kararının önemini ve bağlayıcılığını vurgulamak için boykot kâğıdını Kâbe’nin duvarına astılar.⁸⁶ Bundan sonra Hız. Peygamber, Mekke’den ayrılıp sığınmak için yurt arama sürecini başladı.⁸⁷

⁷⁸ İbnü’l-Esîr, II, 45.

⁷⁹ İbn İshak, 170.

⁸⁰ İbnü’l-Esîr, II, 63; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 122.

⁸¹ İbn Hişâm, II, 57; *Halebî*, I, 330.

⁸² Ya’kûbî, II, 26.

⁸³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 122.

⁸⁴ İbnü’l-Esîr, II, 59; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 84; Hamidullah, *Vesâik*, 44.

⁸⁵ İbn Hişâm, I, 376; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 84.

⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 59.

A) HİCRET İÇİN YER ARAYIŞLARI

1- Habeşistan'a Hicret

Ebu Talib'in vefatıyla birlikte Mekke'deki mahalli muhalefet şiddetlenmeye başladı.⁸⁸ Müslümanlara yönelik işkence dayanılmaz boyutlara vardı.⁸⁹ Artık Hz. Peygamber'in Mekke'de himaye edilme şansı ve güvenliği kalmadı.⁹⁰ Hz. Peygamber de Müslümanların sıkıntılara fazla maruz kalmalarını istemiyordu.⁹¹ Bunun yanında Müslümanların inançlarını daha iyi yaşama isteği,⁹² Mekke fitnesinden duyulan korku⁹³ ve Kur'an'ın da hicreti teşvik etmesi⁹⁴ gibi sebeplerden dolayı Hz. Peygamber ashabına bi'setin 5.senesinde⁹⁵ Habeşistan'a gitmelerini emretti.⁹⁶ Hz. Peygamber Habeşistan kralı Necaşi'nin özellikle âdil kişiliğine vurgu yapıyordu.⁹⁷ Hz. Peygamber'in Necaşi'nin ölümünün akabinde O'na dua etmesi ve gıyabi olarak O'nun cenaze namazını kıldırması, Hz.Peygamber'in Necaşi'yi yakından tanıdığı anlamına geliyordu.⁹⁸ Daha sonra Hz. Peygamber, Osman b. Affan, Musa'b b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf gibi seçkin sahabîlerden oluşan Müslüman grubu Habeşistan'a gönderdi.⁹⁹

Hz. Peygamber ashabına "Habeşistan'da halkına zulmetmeyen adil bir hükümdar var, orasını kendinize yar edinin tâ ki Allah geniş günler gösterip bir çıkış yolu ihsan

⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 139; Halebî, I, 397.

⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III,122; Hamidullah, *İlk İslam Devleti*, (çev. İ. S. Sırma), İstanbul, 1992, 28.

⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 203-204; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 66.

⁹⁰ İbn İshak, 154; İbn Hişâm, I, 344-345 v.d.; Ya'kubi, II, 21.

⁹¹ Hamidullah, Muhammed, *İslam Tarihine Giriş*, (çev. R. Özcan), İstanbul, Thz, 74.

⁹² İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 430.

⁹³ İbn Kesîr, *Tefsir*, II, 610.

⁹⁴ İsrâ, 17/80.

⁹⁵ İbnü'l- Esîr, *el-Kamil*, II, 51-52; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 66.

⁹⁶ İbn Kesîr, *Bidâye*, III, 66.

⁹⁷ İbn İshak, 154; İbn Hişâm, I, 344-345.

⁹⁸ İbn Hişâm, I, 365; Hamidullah, *Vesâik*, 43.

⁹⁹ İbn İshak, 157-158.

edinceye kadar”¹⁰⁰ dedi. Muhammed Hamidullah, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olan Cafer'e Necaşi'ye verilmek üzere bir mektup gönderme ihtimali üzerinde durur.¹⁰¹

Hz. Peygamber'in ikinci Habeşistan hicreti esnasında gönderdiği Müslümanların sayısı 12¹⁰² veya 15¹⁰³ civarında idi.

Watt, Müslümanların Habeşistan'a hicretleri için gösterilen önemli sebep olan 'Mekke'de zulme maruz kalma' şeklindeki gerekçeyi mantıksız bulur. Yazara göre Mekke'de aşiretlerin çoğu birbirleriyle antlaşmalı idi. Hiçbir kabile kendi mensubuna ve müttefiklerine zulmedilmesine müsaade etmezdi.¹⁰⁴ Watt, Müslümanların Habeşistan'a hicret sebepleri arasında ekonomik nedenler, ilerde Müslümanlar arasında çıkacak ihtilafları bertaraf etme planı, güneyde Bizans İmparatorluğu'nun, Mekke diplomasisinin te'sir sahası dışında alternatif ticaret yolu geliştirme ve Mekke'yi ele geçirme isteği gibi sebepler¹⁰⁵ üzerinde durur. Yazarın Habeşistan hicreti için gösterdiği sebepler bir bütün olarak değerlendirilirse, Hz. Peygamber'in bu hicretle amacının Mekke ekonomisine darbe vurmak olduğu sonucu çıkar.¹⁰⁶

Hicret için mekan olarak Habeşistan'ın seçilmesi, orada adil bir hükümdarın varlığına,¹⁰⁷ Habeşistan'da zulmün olmayacağı düşüncesine,¹⁰⁸ Hz. Peygamber'in daha önce Habeşistan'a gitme ve onların dilini kısmen bilme ihtimaline,¹⁰⁹ öteden beri Mekke-

¹⁰⁰ İbn İshak, 154.

¹⁰¹ Hamidullah, *Vesâik*, 43.

¹⁰² Ya'kubi, II, 21.

¹⁰³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 203-204.

¹⁰⁴ Watt, *Hazreti Muhammed*, (çev. Ünal Çağlar), İstanbul, 2001, 76.

¹⁰⁵ Watt, *Hazreti Muhammed*, 77-78.

¹⁰⁶ Watt, *Hazreti Muhammed*, 77-78.

¹⁰⁷ Hattâb, Mahmut Şit, *Suferâu'n-Nebi*, I-II, Beyrut, 1996, I, 33.

¹⁰⁸ İbn İshak, 154; İbn Hişam, I, 344-345; Heykel, 155-156.

¹⁰⁹ Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 253.

Habeşistan arasındaki kültürel ve ticari ilişkilerin mevcudiyetine¹¹⁰ ve Hicazlıların Habeşlilerle yoğun ticari faaliyetler içerisinde bulunmaları gibi nedenlere bağlayabiliriz.¹¹¹

Habeşistan'a iki defa hicret edildi.¹¹² 'Mekkelilerin tamamı Müslüman oldu' uydurma haberine inanan Müslümanlar Habeşistan'dan Mekke'ye geri döndüler.¹¹³ Ancak geri dönen Müslümanlar, Mekke zulmünün hâlâ devam ettiğine şahit oldular.¹¹⁴ Bu esnada ashaba yönelik Mekke fitnesinden korkulduğu için Habeşistan'a ikinci defa hicret edildi.¹¹⁵ Bu defa hicret edenlerin sayısı takriben 80¹¹⁶ veya 83¹¹⁷ kişi civarındaydı. Ayrıca Müslümanların Habeşistan'da huzur ve güvenlik içinde olduklarını duyan Mekkeliler,¹¹⁸ Necaşi'nin himaye ettiği Müslümanları iade etmesi gerektiği konusunda kendi aralarında ittifaka vardılar.¹¹⁹ Mekkeliler Müslümanların iadesi için Necaşi'ye Amr b. el-As ile Abdullah b. Ebi Rabia'yı gönderdiler.¹²⁰ Necaşi, Mekkelilerin isteğini yerine getirmediği gibi, belki de İslâm ve Hz.Peygamber hakkında daha sağlıklı bilgi elde etmek için bir grup insanı Hz. Peygamber'e gönderdi.¹²¹

Sonuç itibariyle, Habeşistan hicretinin de Müslümanlar için bir çözüm olmadığını görmekteyiz. Bundan sonra hicret için arayış yönü Taif olacaktır.

¹¹⁰ Hattâb, I, 31.

¹¹¹ Emin, Ahmed, *Fecru'l-İslam*, 13.

¹¹² el- Halebî, I, 307-321.

¹¹³ İbn İshak, 158; İbn Hişâm, II, 3.

¹¹⁴ İbn Sa'd, I, 203; Şeriati, Ali, *Muhammed Kimdir?* (çev. Ali Seyidoğlu), Ankara, 1998, 24.

¹¹⁵ İbn İshak, 194

¹¹⁶ İbn İshak, 210; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an*, II, 591.

¹¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, 207, İbn Kesîr, *el-Bidaye*, III, 79.

¹¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, III, 72.

¹¹⁹ İbn Hişâm, I, 356; Bodley, 80.

¹²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, III, 172.

¹²¹ İbn Hişâm, II, 32; Bodley, 80.

2- Taif Seferi

Öncelikle şunu belirtelim ki Hz. Peygamber'in Taif seferi dînî, siyasî ve stratejik sebeplere matuftur.¹²² Çünkü Mekke ortamı Hz. Peygamber'i Taif'e gitmeyi zorluyordu. Zira Mekkeliler Hz. Peygamber'i tamamen ortadan kaldırmayı düşünüyorlardı.¹²³

İslamî faaliyetler için Mekke'den ümit kesen¹²⁴ ve dışardan gelen kabilelerden istediği yardım ve himaye teklifi de kabul edilmeyen Hz. Peygamber, Zeyd b. Harise'yi yanına alarak¹²⁵ Hz. Hatice'nin vefatından üç ay sonra¹²⁶ Sakif kabilsinin desteğini alıp¹²⁷ Mekke'ye karşı bir güç oluşturma ümidiyle¹²⁸ 70 km. uzaklıktaki Taif'e gitmeyi istiyordu.

Ebu Talib'in vefatından sonra durumu giderek kötüleşen¹²⁹ ve Mekkelilerin boykotuna maruz kalan Hz. Peygamber,¹³⁰ Mekke'ye karşı Taif'ten yardım ve himaye isteme amacıyla,¹³¹ miladî 620 yılının Şevval ayında Taif'e gitti.¹³²

Hz. Peygamber'in Mekke'ye potansiyel rakip olarak gördüğü¹³³ Taif'i sığınma yeri olarak düşünmesinin önemli sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında; Taif'te Hz. Peygamber'in anne tarafından akrabası ve güçlü olan Abdiyaliloğulları kabilesinin ika- met etmesi, Peygamber'in amcası Abbas'ın Taifliler üzerinde ticarî ve insanî anlamda büyük bir nüfuzunun olması,¹³⁴ Taif'in tarım ve iklimce zengin ve müsait olması¹³⁵ ve

¹²² Atay, *İslâm'ın Siyasi Oluşumu*, 72.

¹²³ İbn Kesîr, *el Bidâye*, II, 63.

¹²⁴ İbn Kayyim, I, 50; Brockelmann, I, 46.

¹²⁵ Belâzurî, *Ensâb*, I, 273.

¹²⁶ Diyarbekrî, I, 345.

¹²⁷ Ebu'l-Fidâ, I, 120.

¹²⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 135; Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, I-IV, İstanbul, 1991, I, 242.

¹²⁹ İbnü'l-Esir, II, 63.

¹³⁰ İbnü'l-Esir, II, 59; Wellhausen, 2.

¹³¹ Ebu'l-Fidâ, I, 120.

¹³² Halebî, I, 397.

¹³³ Ya'kubî, II, 26- 27.

¹³⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 116.

¹³⁵ el-Kurdî, *Rafu'l-Gafa Şerhu Zatu's- Şifa*, I-II, Beyrut, 1987, I, 160

de Haşımoğullarının Taiflilerle olumlu ilişkilerinin bulunması¹³⁶ gibi sebepler gelir. Bu belde Mekke'nin hakimiyetinde olduğu için Hz. Peygamber Taiflilerin Mekke hakimiyetine karşı çıkabilecekleri ihtimaline inanıyordu.¹³⁷ Taif'in güçler dengesinde Mekke ile boy ölçüşecek güçte olması ve Taif'in İslam olması halinde Mekke zulmünün azalıp İslam'ın daha çok yayılacağı düşüncesi¹³⁸ de Hz. Peygamber'i Taif'e sevk etmiş olabilir.

Hz. Peygamber mezkur sebep ve düşüncelerle Taif'e gidip Taif'in ileri gelen ve aynı zamanda kardeş olan Abd Yaley b. Amr, Habib b. Amr ve Mes'ud b. Amr'la görüştü.¹³⁹ Bu üç şahsın Hz. Peygamber'in himaye ve yardım isteği karşısındaki sözleri olumsuz oldu.¹⁴⁰

Hz. Peygamber, nübüvvetin 10.senesinin şevval ayında taşlama ve hakaretlere maruz kalarak hüznünlü bir şekilde Taif'ten ayrıldı.¹⁴¹ Çaresiz kalan Hz. Muhammed şikayetini Allah'a bildirdi.¹⁴²

Netice itibariyle amacı İslâmî bir topluluk oluşturma ve iyilik olan Hz. Peygamber Taif'ten eli boş olarak döndü. Mekke'ye bile başkalarının himayesi altında girmek zorunda kaldı.¹⁴³ Artık bundan sonra hicret için başka yer ve yollar denenme süreci başlıyordu.

¹³⁶ Watt, *Mecca*, 139.

¹³⁷ Watt, *Hiz. Muhammed*, 90.

¹³⁸ Atay, *İslâm'ın Siyasi Oluşumu*, 72.

¹³⁹ İbn Hişam, II, 60; Ya'kûbî, II, 26, 27.

¹⁴⁰ İbnü'l- Esîr, *el-Kâmil*, II, 63; Endülûsî, *el-İktifâ*, I-IV, Beyrut, 1997, I, 297.

¹⁴¹ Kurdî, I, 162.

¹⁴² İbn Hişam, II, 61, 62; Muhammed Rıza, *Resulullah*, Beyrut, 1975, 113.

¹⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 137.

B) HZ. MUHAMMED'İN MEDİNE'YE YÖNELİK FAALİYETLERİ

1) I. Akabe Biatı

Mekke'de yaşam Müslümanlar için zorlaşınca, Hz. Peygamber, mesajını Mekke dışına taşımak için hac vesilesi ile Mekke'ye gelen kabilelerle tanışıp onları İslam'a çağırıyordu.¹⁴⁴ Medine hicretine kadar davetini on beş kabileye arz eden Hz. Muhammed, ancak on altıncı kabile tarafından kabul gördü.¹⁴⁵

Hacca gelen Medinelilerden fert düzeyinde Hz. Peygamber ve O'nun mesajına sempati duyan kişi Süved b. Sâmit olmuştu.¹⁴⁶ Bu şahsın akabinde Hazreç kökenli olan,¹⁴⁷ altı¹⁴⁸ veya yedi¹⁴⁹ kişilik bir grup Hz. Peygamber'le tanıştı. Bu gruptaki iki şahıs Hz. Peygamber'in dayıları olan Neccâroğulları kabilesinden idi.¹⁵⁰ Bu altı kişilik grup Hz. Peygamber ile karşılaşınca İslam'ın mesajını hemen kabul ettiler.¹⁵¹ Hazreçlilere karşı Mekkelilerle ittifak kurmak için gelen grup,¹⁵² Hz. Peygamber'in akrabası olan¹⁵³ Süveyd b. Samit vasıtasıyla Hz. Peygamber'den daha önce haberdar olmuşlardı.¹⁵⁴

Bu altı kişinin hemen Müslüman olmalarının en önemli sebebi, bunların Yahudilerin gelecek Peygamber diye haber verdikleri kişinin Hz. Muhammed olduğuna inanmaları,¹⁵⁵ Hz. Peygamber'e inanıp Yahudilere karşı avantajlı duruma gelmek iste-

¹⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 138-139

¹⁴⁵ İbn Kayyım, I-IV, Beyrut, thz., I, 50.

¹⁴⁶ Danışman, 183.

¹⁴⁷ İbn Hişam, II, 71; Verdi, I, 143, Hudribeg, *Nuru'l-Yekin*, 71.

¹⁴⁸ Taberî, *Tarih*, II, 352-353.

¹⁴⁹ İbnü'l-Esir, II, 66-67.

¹⁵⁰ Belâzürî, *Ensâb*, I, 273.

¹⁵¹ Endulusî, *el-İktifa*, I-IV, Beyrut, 1997, I, 312.

¹⁵² Taberî, *Tarih*, II, 352-353; Abdusselam, 141; Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi*, Ankara, 1995, 203-204

¹⁵³ Ya'kûbî, II, 27-28.

¹⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 147.

¹⁵⁵ İbn Hibbân, 93-103; Kurdî, I, 181.

meleri¹⁵⁶ ve Medine’de Evs ve Hazreç kavgasının ancak Hz. Peygamber tarafından ortadan kaldırılabileceğine olan inançları idi.¹⁵⁷ Bu grubun Hz. Peygamber’e olan sempatisi ve ona yönelik olan beklentilerinin temeli de onların daha önce Hz. Peygamber hakkında çok olumlu haber aldıkları nedenine bağlayabiliriz.¹⁵⁸

Altı kişilik grup Müslüman olup Medine’ye dönünce Hz. Muhammed’in mesajını herkese iletiler..¹⁵⁹ Böylece İslam ilk defa bu grup vasıtasıyla Mekke dışına taşınmış oluyordu.¹⁶⁰

İtaat etmeye söz vermek anlamına gelen I. Akabe Biati¹⁶¹ Mekke ile Mina arasında bulunan ve Akabe denilen yerde,¹⁶² gecenin geç saatlerinde yapıldı.¹⁶³ Bu biata katılanların sayısı 12 kişi idi.¹⁶⁴ Yapılan biata göre bu kişiler, hırsızlık yapmayacak, şirk ve çocuk öldürmekten vazgeçecek, iyilik yapacak ve hiçbir konuda Hz. Peygamber’e isyan etmeyeceklerdi.¹⁶⁵

Birinci Akabe biati, Müslümanların Medine’ye hicreti ve burasını yurt edinme sürecinde atılan ilk adımdır diyebiliriz.¹⁶⁶ Medineli’ler bu biatla, sosyal ve ailevî problemlerini çözmede İslâm’ı ölçü alacaklarını beyan etmiş oluyorlardı.¹⁶⁷ Ayrıca birinci Akabe biatındaki şahısların Hz. Peygamber’e “Seni dinleyip itaat edeceğiz.” demeleri,

¹⁵⁶ Ya’kûbî, II, 28; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 152; İslamoğlu, 80.

¹⁵⁷ Taberî, *Tarih*, II, 354; İbnü’l-Esîr, II, 66-67

¹⁵⁸ Cihittick, M.C.-Murat, Sachiko, *İslâm’ın Vizyonu*, (çev. Turan Koç), İstanbul, 2000, 27.

¹⁵⁹ Taberî, *Tarih*, II, 355.

¹⁶⁰ Taberî, *Tarih*, II, 355; Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 62.

¹⁶¹ İbn Haldun, Abdurrahman, *Mukaddime*, I-III, (çev. Z. Kadri Ugan), İstanbul, 1997, II, 528

¹⁶² Hamavî, *Mu’cemu’l-Büldân*, I-VI, Beyrut, thz., IV, 151.

¹⁶³ İbn Kayyim, II, 162; Lings, Martin, *Muhammed, His Life Based on The Earliest Sources*, Lahore, 1983, 108.

¹⁶⁴ Taberî, *Tarih*, II, 356.

¹⁶⁵ İbn Hişam, II, 75-76; Endulusî, I, 313.

¹⁶⁶ Hizmetli, 205.

¹⁶⁷ Atay, *İslâm’ın Siyasi Oluşumu*, 104.

bunların Hz. Peygamber'i dinî ve siyasî bir lider olarak kabul etmeleri ve Hz. Peygamber'le beraber her türlü sıkıntıya katılmaya hazır olmaları anlamına geliyordu.¹⁶⁸

Kısacası Medine'ye gitmek için kurulacak köprü anlamına gelen bu biatle, Hz. Peygamber oluşturmak istediği toplumun ve hazırlamayı düşündüğü birlikte yaşama projesi olan Medine sözleşmesinin temelini atıyordu. Çünkü daha sonra hazırlanan anayasa metninin mahiyeti ve gelişen olayların içeriği bu biatla direkt olarak alakalıdır.

2) II. Akabe Biatı

İkinci Akabe biatı nübüvvetin 13. yılı¹⁶⁹ bayram günleri ortasında¹⁷⁰ Hz. Peygamber'le 75 Medineli Müslüman arasında yapıldı.¹⁷¹ Bu biatın amacı, zulme karşı güç birliği oluşturmak,¹⁷² İslam devletini oluşturmaya giden yolda siyasî bir yapılanmaya kapı aralamak¹⁷³ ve bunu sağlayacak Hz. Peygamber'i Medine'ye gitmesini sağlamaktır.¹⁷⁴

İkinci Akabe Biatı'na Hz. Peygamber'in zarar görmemesi ve sağlam bir antlaşmanın yapılmasını temin etmek için Hz. Peygamber'in amcası Abbas da katıldı.¹⁷⁵ Abbas'ın mezkur biata katılmasını diğer bir nedeni de, bu biat sebebiyle Haşimoğulları ve Taliboğullarının maruz kalabilecekleri bir Mekke saldırısının önüne geçmek istemesiydi.¹⁷⁶ Abbas konuşmasında biat'ın doğuracağı sonuçlar ve Hz. Peygamber'e iyi sahip çıkılması gerektiği üzerine vurgu yaptı.¹⁷⁷

¹⁶⁸ Dürşün, Davud, *İslâm'ın İlk Döneminde Siyasal Katılım*, İstanbul, 1984, 39-40..

¹⁶⁹ Atay, *İslâm'ın Siyasi Oluşumu*, 107; Sarıçam, İbrahim, *İlk Dönem İslam Tarihi*, Eskişehir, 1998, 89.

¹⁷⁰ İbn Hişam, II, 81.

¹⁷¹ İbn Hişam, II, 81.

¹⁷² İbn Hişam, II, 97; Heykel, 156.

¹⁷³ Türcan, Talip, *Devletin Egemenlik Unsuru ve Yetkileri*, Ankara, 2001, 45.

¹⁷⁴ Sarıçam, *İlk Dönem İslam Tarihi*, 89.

¹⁷⁵ Taberî, *Tarih*, II, 363; Heykel, 156-157.

¹⁷⁶ Heykel, 156-157.

¹⁷⁷ İbnü'l-Esîr, II, 69.

İkinci Akabe biatının şartları ise şunlardı: Medineliler çocukları ve kadınlarını korudukları gibi Hz. Peygamber'i de koruyacak, darlık ve ferahlıkta, sevinç ve kederde birlikte olunacak, Hz. Peygamber'e itaat edecekler ve doğruluktan ayrılmayacaklardı.¹⁷⁸ Hz. Peygamber de kurulan birliktelikten sonra onlardan ayrılmayacağına dair şu ifadeyi kullandı: "Kanınız kanımızdır. Düşmanınız düşmanımızdır. Siz bendensiniz ben de sizlerden....."¹⁷⁹ Hz. Peygamber, Medine'liler sözlerine sadık kalırlarsa onlara cenneti vaad ediyordu.¹⁸⁰ Yapılan Biat'ın ne anlama geldiğini bilen Abbas b. Ubade b. Nadle Medinelilere "Bu Biatle kırmızı ve siyah insanlarla harp etmeyi kabul ettiğinizi biliyor musunuz?"¹⁸¹ deyip, bu biat'ın önemine ve ileride getirecekleri üzerine vurgu yaptı. Ayrıca bir Medineli de Hz. Peygamber'e "Bundan sonra şayet güçlü olup galip gelersen bizi bırakıp kavmine gidecek misin?" şeklinde bir soru sordu.¹⁸²

Akabe biatı'nda 12 nâkip (temsilci) seçildi. Nakib ise seçilen kabilenin efendisi, reisi ve şahidi anlamına geliyordu.¹⁸³ Bunların 10'u Hazreç 2'si ise Evs kabilesinden idi.¹⁸⁴ Bu nakiplerin her biri bir kabilenin sözcüsü konumunda idi.¹⁸⁵ Yani bunlar kendi kabileleri ile Hz. Peygamber arasında temsilci rolü oynuyorlardı.¹⁸⁶ Bunların Medine'deki faaliyetleri sonucunda Medine'de her gün Müslümanların sayısı artıyordu.¹⁸⁷

Nâkiplerin seçilmesi önemli olup bu o dönemdeki Arap kabile anlayışının ürünü

¹⁷⁸ İbn Hişâm, II, 97.

¹⁷⁹ İbnü'l- Esîr, II,

¹⁸⁰ İbn Hişâm, II, 88-89; Heykel, 157.

¹⁸¹ İbnü'l Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *el-Muntazam*, I-X, Beyrut, 1995, 165.

¹⁸² İbn Hişâm, II, 85.

¹⁸³ İbn Hişâm, II, 85.

¹⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 160-161; Semhûdî, I, 163.

¹⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 160-161

¹⁸⁶ Hamidullah, *İslam Hukuku Etütleri*, 31-32.

¹⁸⁷ Heykel, 154-155.

idi.¹⁸⁸ Belki de önemine binaen, kabilelerin temsilcisi olan bu on iki nâkibin seçimi üzerinde Hz. Peygamber etkili oldu.¹⁸⁹

Medine İslam Devleti'nin kuruluşunun ilk safhasını oluşturan,¹⁹⁰ Mekke-Medine arasında bir iş birliği ve dayanışma vesilesi anlamını ifade eden ikinci Akabe Biatı,¹⁹¹ Müslümanların kısa bir süre sonra Medine'ye hicret etmelerine neden oldu.¹⁹² Yine bu Biat, Hicaz ve Arabistan'daki zulmü kaldırma prensibi ve İslam için gerekirse Arap ve Acemlere karşı hep birlikte harp yapmayı içeharp yapmayı içe anlamına gelmekteydi.¹⁹³

Akabe biatları ile Medine'de Hz. Peygamber'in oluşturmayı düşündüğü toplumsal yapının zemini hazırlandı. Bunun yanında bu biatler sayesinde Hz. Peygamber ve taraftarları sözleşmenin en etkin ve yetkin kesimi oldular. Mekkeliler bu biatların sonucunda çıkabilecek gelişmelerin farkında olacaklar ki Daru'n-Nedve'de toplanıp Hz. Peygamber'i öldürmeyi kararlaştırdılar.¹⁹⁴

3) Hicret ve Medine'nin Seçiliş Nedenleri

İslam Peygamber'i Müslümanların Habeşistan'a hicreti ve Taif seferinde umduğunu bulamayınca bu sefer Medine'yi sığınılacak bir melce olarak gördü. Görünen o ki, Medine siyasî, toplumsal ve dinî yapısı itibari ile hicret için daha münbit bir mekandı.

Mekke'de Müslümanlara yönelik yıldırma ve yok etme politikası hâlâ devam ediyordu.¹⁹⁵ Sahabenin Mekke'de her türlü zulme maruz kalması, Mekke'den ümidin

¹⁸⁸ Watt, *Mecca*, 148.

¹⁸⁹ Serjeant, 73.

¹⁹⁰ Dursun, *Siyasal Katılma*, 33.

¹⁹¹ Algül, I, 270- 271.

¹⁹² Hamidullah, *İslam Tarihine Giriş*, 78; Lings, 13.

¹⁹³ İbn Hişâm, II, 88-89.

¹⁹⁴ Hamidullah, *İslam Tarihine Giriş*, 78.

¹⁹⁵ Yusuf el-Salih, *Subûlu'l-Hûdâ*, I-III, Beyrut, thz. III, 224; Heykel, 161.

kalmadığı anlamına geliyordu.¹⁹⁶ Hz.Peygamber hicretle Medine’de lüzumlu olan İslam devletini kurmak,¹⁹⁷ İslam dinini yaymak,¹⁹⁸ Medine’ye yerleşeceği zaman Kureyşle daha etkin bir şekilde mücadele etmek¹⁹⁹ ve bunun bir sonucu olarak Kureyş kervanlarının geçtiği yolları kapatmak istiyordu.²⁰⁰ Mekke’yi ekonomik alanda çökertmek²⁰¹ ve hicretin parlak bir gelecek vaad ettiği düşüncesi²⁰² gibi sebeplerle 22 Eylül 622 yılını da²⁰³ Müslümanların tarihinde bir milad veya dönüm noktası olan hicret gerçekleştirdi.

Kur’an’ı Kerim hicret hadisesine geniş bir şekilde yer vermektedir.²⁰⁴ Hicretle ilgili ayetler incelendiğinde Kur’an’ın hicreti desteklediğini görürüz.²⁰⁵ Ayrıca Kur’an, gücü yerinde olanlara hicreti farz kılarken²⁰⁶ mustazaf olarak vasıflandırılan güçsüz kadın ve çocukları hicret mecburiyetinden muaf tutuyordu.²⁰⁷ Özellikle İslam’ın yayılıp teessüs etmesi²⁰⁸ ve Müslümanların özgürce yaşaması için²⁰⁹ Hz. Peygamber Mekke’yi terk etmek zorunda kalıyordu.²¹⁰

Hicret için yer olarak Medine’nin seçiliş nedenleri üzerinde durmamız gerekir. Bu husus, Vesika’nın arka planındaki sosyal yapının Vesika üzerindeki etkisini anlamamızı sağlayacaktır. Hz. Peygamber yerleşmek için Mekke dışında bir yer arama sürecine

¹⁹⁶ İbn İshak, 170; Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 21.

¹⁹⁷ Farukî, İsmail R., *İslam*, (çev. Osman Tunç), İstanbul, 1989, 80.

¹⁹⁸ Canan, 210; Lewis, Bernard, *İslam’ın Siyasi Dili*, (çev. Fatih Taşar), İstanbul, 1992, 162.

¹⁹⁹ Câbirî, 199.

²⁰⁰ Fazlurrahman, *İslamî Yenilenme*, çev. Adil Çiftçi, Ankara, 2000, 46.

²⁰¹ Fazlurrahman, *İslamî Yenilenme*, 46 .

²⁰² Watt, *Mecca*, 149.

²⁰³ Atay, *İslam’ın Siyasî Oluşum*, 115.

²⁰⁴ İsrâ, 17/80.

²⁰⁵ İlhami Güller-Ö., Özsoy, *Kur’an Fihristi*, Ankara, 1999, 123..

²⁰⁶ İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 57.

²⁰⁷ Taberî, *Tefsir*, IX, 101 v.d.

²⁰⁸ Chittick, William C.-Morata Sachiko, 27.

²⁰⁹ Heykel, 161; Hizmetli, 234.

²¹⁰ Draz, Abdullah, *Kur’ân’a Giriş*, (çev. Salih Akdemir), Ankara, 2000, 29.

girmeye karar verdiğinde²¹¹ ve de rüyasında gidilecek yer olarak Medine'yi görünce²¹² ashabına Medine'ye gitmelerini söyledi.

Hiz. Peygamber'in Medine'yi tercih etmesinin en önemli sebeplerinden biri Medine'nin stratejik bir konuma sahip olmasıydı.²¹³ Çünkü Medine topraklarında Mekke ekonomisinin can damarı olan kervanlar geçiyordu.²¹⁴ Hiz. Peygamber'in amacı da bu kervanlar vasıtası ile Mekke ekonomisine darbe vurmaktır.²¹⁵ Bunun için Hiz. Peygamber Medine'ye varınca bu kervanların Medine'den geçmemesi için yolun geçtiği arazi sahibi olan kabilelerle güvenlik ve işbirliği antlaşmaları yaptı ve böylece Medine ticaret yolları Mekke kervanlarına kapanmış oldu.²¹⁶ Bundan böyle Mekkeliler, kullandıkları Şam yolu tehlikeye girdiğinden Irak yolunu takip etmek zorunda kaldılar.²¹⁷

Medine'nin hicret için seçilmesinde, Medine'deki dinî anlayışın da etkisi vardı. Medine'de Tevrat ve İncil sayesinde insanlar "Vahiy"den haberdar idiler. Burada tek tanrı inancına sahip olmak bir meziyet idi.²¹⁸ Yani Medine ortamı dinin yaşanması ve intişarı için müsaitti denilebilir.²¹⁹ Yine unutulmaması gereken diğer bir husus, Medinelilerin Hiz. Peygamber'i çocukları ve hanımları gibi koruyacaklarına dair Hiz. Peygamber'e teminat vermeleri,²²⁰ Medine'de dinî²²¹ ve siyasi²²² zeminin İslam için hazır olması, nakipler vasıtasıyla²²³ Medine'de bir çok önemli kişinin üslüman olması,²²⁴ Hiz. Pey-

²¹¹ Wellhausen, 2.

²¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 168.

²¹³ Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, 130.

²¹⁴ Câbirî, 211.

²¹⁵ Câbirî, 195.

²¹⁶ Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, 130.

²¹⁷ İbn İshak, 296.

²¹⁸ Caetani, III, 112.

²¹⁹ Caetani, III, 111.

²²⁰ İbn Hişam, II, 85; Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 21.

²²¹ Wellhausen, 2-3.

²²² Wellhausen, 2-3.

²²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 149; Sırma, İ. Süreyya, "Medine Vesikası'nın Mevsukiyetiyle İlgili Bazı Veriler", *Bilgi ve Hikmet*, Kış- 1994/5, İstanbul, 148.

gamber'in birliğı sağlayacak tek kişi olarak görölmesi, O'nun dört gözle beklenilmesi²²⁵ ve Medine ortamının herkesin herkesle kavgalı olduğı kaotik bir özelliğı sahip olması²²⁶ gibi sebepler, Hz. Peygamber'in Medine'yi seçmesinin diğeri nedenleri olarak zikredilebilir.

C) MEDİNE'DE GENEL DURUM

1) Siyasî ve İctimaî Durum

Farklı din, etnik ve kültürel gruplar için hazırlanan Medine Vesikası, Medine sosyal yapısının bir ürünüdür diyebiliriz. Bu açıdan Vesika'nın neliğini anlamanın önemli bir yolu da Vesika'nın imzalandığı dönemde Medine site devletinin demografik, siyasî, kültürel ve ekonomik yapısını iyi bir şekilde analiz etmekten geçer. Çünkü Vesika'nın rengini, çerçevesini ve amacını belirleyen gerçek, Medine'nin sosyolojik yapısıdır. Bu sebeple biz de bu başlık altında sırasıyla Medine'deki nüfus, siyasî, sosyo-kültürel durum ve iktisadi yapıyı ele almaya çalışacağız.

Hz. Peygamber Medine'ye hicretinin akabinde bir sayım yaptırıp ashabının isimlerini bir sayfaya kaydettirdi.²²⁷ Yalnız bu sayımın hicretin kaçınıcı yılında yapıldığı belli değildir.²²⁸ Bu sayım neticesinde Medine'de 1500 Müslümanın olduğu ortaya çıkmıştır.²²⁹ Bu rakam yine tam net olmayıp bu sayının farklı kaynaklarda azalıp çoğaldığını görmekteyiz.²³⁰ Örneğin Müslîm'de geçen bir rivayete göre de 628 yılında yapılan Hudeybiye Antlaşması esnasında Müslümanların sayısını 1400 kişi olduğu belirtilir.²³¹

²²⁴ Watt, *Mecca*, 148.

²²⁵ İbn Hişâm, II, 70-71.

²²⁶ İbn Hişâm, II, 70.

²²⁷ Buhârî, Cihad, 181..

²²⁸ Okıç, Muhammed Tayyip, "İslam'da Nüfus Sayımı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 1958-1959, Ankara, 1960, 15.

²²⁹ Buhârî, Cihad, 181.

²³⁰ Okıç, 19.

²³¹ Müslîm, Cihad ve's-Siyer, 45.

Medine’de tahminen on bin kişi yaşamakta idi.²³² Bu nüfusun 6000 kadarını müşrik, 4000’ini Yahudiler ve 50 tanesini de Hristiyanlar oluşturmakta idi.²³³ Bu genel tablodan, Medine nüfusunun içinde Müslüman nüfusu oranının çok düşük olduğunu görmekteyiz.

Hiz. Peygamber Medine’ye hicret ettiğinde Medine bir şehir görüntüsünü arzetmeden uzak olup bir köy görünümünde idi.²³⁴ Şehirde yaşayan farklı gruplar birbirlerinden kilometrelerce uzak mesafede kümeler halinde yaşıyorlardı.²³⁵ Örneğin 20 aşiretten oluşan Yahudilerden Kaynukalılar Medine içinde, Nadiirler Medine banliyösünde, Kureyzalılar ise Medine varoşlarında yaşıyorlardı.²³⁶ Şehrin iki büyük ve etkin kabile-sinden olan Hazreç sekiz boya sahip olup Medine merkezinde oturuyordu. Evsler ise üç boya sahip olup şehrin doğu ve güney kısımlarında ikamet ediyorlardı.

Hicretten sonra Medine toplumunu şu sosyal gruplar teşkil ediyordu: Müslümanlar Yahudiler ve Müşrikler.²³⁷ Bunun yanında Medine’de elli civarındaki Hristiyanlardan oluşan bir grup da vardı.²³⁸ Medine genel olarak iki büyük kabile olan ve Evs ve Hazreç arasında ikiye bölünmüştü. Bunlara ek olarak üç büyük Yahudi kabilesi mevcuttu.²³⁹

Medine’de asıl hakim olan iki kabile Evs ve Hazreçti. Bu iki kabile Hârise b. Se’lebe’nin soyundandılar.²⁴⁰ Babaları bir olan bu iki kabile²⁴¹ Yemen’den Medine’ye

²³² Hamidullah, *İslam Peygamberi*; I, 183.

²³³ Hamidullah, *İslam Hukuku Etüdleri*, (çev. Kemal Kuşçu- S. Tuğ), İstanbul, 1984, 34; Sönmez, 80.

²³⁴ Watt, *Mecca*, 14.

²³⁵ Hamidullah, *İslam Anayasası Hukuku*, 94.

²³⁶ Atay, *İslam’ın Siyasi Oluşumu*, 116.

²³⁷ İbn Şebbe, Ebu Zeyd Ömer b. Nemîrî, *Târîhu’l-Medîneti’l-Münevvere*, I-IV, 1979, II, 459.

²³⁸ Hamidullah, Muhammed, “Asr-ı Sadet Öncesi Medine’de Sosyo- Ekonomik Hayat”, *Asr-ı Saadet’te İslam*, (çev. İ.S. Sırma), I-V, İstanbul, 1995, I, 136.

²³⁹ Ebu Ubeyd, 207.

²⁴⁰ Ya’kûbî, II, 28; Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi*, I-X, İstanbul, 1981, I, 384.

²⁴¹ Ebu’l-Fida, I, 124; Kürdî, I, 182.

gelmişlerdi.²⁴² Bu iki kabileden Nebit, Neccâr, Cuşem, Saide, el-Hârise gibi alt kollar oluşmuştu.²⁴³

Evs ve Hazreç Yahudilerle kavgalı oldukları gibi²⁴⁴ kendi aralarında da şiddetli savaşlar da yapıyorlardı.²⁴⁵ Bu savaşların genel sebebi de rekabet ve nüfuz sahibi olma mücadelesi idi.²⁴⁶ Ayrıca Yahudiler de bu iki büyük kabileyi birtakım oyunlarla birbirlerine düşürüyorlardı.²⁴⁷ Doğal olarak savaşta Yahudilerin desteklediği taraf savaş kazanıyordu.

Bu kabileler zaman zaman savaşır ve yenilen taraf uzun süre kendini toparlayamazdı. Hicretten kısa süre önce yapılan savaşta yenilen Evs, Mekkelilerle askeri işbirliği ve ittifak için altı kişilik heyeti Mekke'ye göndermişti.²⁴⁸ İstenilen ittifak gerçekleşmedi ve bu girişimin akabinde iki kabile arasında vuku bulan Buas Savaşı'nda iki taraf da ağır kayıplar verdiler.²⁴⁹ Ancak mezkur iki kabile barış getirmesi ümidiyle²⁵⁰ ve de Yahudilere karşı üstünlük kurma düşüncesi ile²⁵¹ Hz. Peygamber ile tanışıp Akabe biatlarıyla Müslüman olması sonucunu doğurdu.²⁵²

Medine Vesika'sına imza atan diğer bir sosyal grup da Yahudilerdi. Vesika'da Benû Avf, Benû'l-Hâris ve Benû Cuşem gibi Yahudi kabileler ismen zikredilirler. Yahudilerin en güçlü kabilelerinin başında da Kaynuka, Nadir ve Kureyzaoğulları gelmekte idi.²⁵³ Bunların dışında on üç Yahudi kabilesi daha vardı. Ancak bunlar pek

²⁴² Ebu'l-Fida, I, 124.

²⁴³ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 211.

²⁴⁴ İbn Hişam, II, 70; Arnold, T. Walker, *İntişar-ı İslâm Tarihi*, (çev. Hasan Gündüzler), Ankara, 1971, 50.

²⁴⁵ Ya'kubi, II, 27.

²⁴⁶ Caetani, III, 103.

²⁴⁷ Zuhuri, 184; Caetani, III, 103.

²⁴⁸ Belâzuri, *Ensâb*, I, 274.

²⁴⁹ Ahmet b. Hanbel, VI, 6.

²⁵⁰ İbn Hişam, II, 70-71; Hitti, K. Philip, *İslam Tarihi*, I-III, (çev. S. Tuğ), İstanbul, 1980, I, 171.

²⁵¹ Ya'kûbî, II, 28; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 152.

²⁵² İbnü'l-Esîr, II, 67.

²⁵³ Andrea, 134.

faal olmayıp kendilerinden söz ettirmezlerdi.²⁵⁴ Üç büyük Yahudi kabilesinden Kaynuka kuyumculukta,²⁵⁵ Nadiroğulları tarımda,²⁵⁶ Kureyzaogulları ise dabakcılıkta ileri idiler.²⁵⁷

Yahudilerin Evs ve Hazreç ile araları iyi değildi.²⁵⁸ Kendi aralarında da darma-dağınık ve kavgalı olan Yahudiler,²⁵⁹ bu yüzden Arap kabileleri ile ittifak kuruyorlardı.²⁶⁰ Yine de özellikle üç Yahudi kabilesi güçler dengesinde Evs ve Hazreçlerle eşit konumda idiler.²⁶¹

Yahudilerin Medine’de siyasî ve iktisadi olarak güçlü olmaları, Arap kabilelerinin birbirleriyle sürekli ihtilaflı ve kavgalı olmalarının sonucuydu.²⁶² Yahudilerin özellikle iktisadi ve kültürel alanda faal ve güçlü olmaları içerden ve dışardan onlara itibar kazandırıyordu. Bu durum, Arapları kıskandırıyor.²⁶³

Medine Yahudilerinin kendi aralarında sağlıklı bir hukuk anlayışı ve uygulamaları yoktu. Örneğin suç işleyen kişi şerefli biri ise ona cezanın yarısı, şayet kişi sıradan biri ise ona tam ceza verirlerdi.²⁶⁴ Yine Nadiroğulları birisini öldürdüklerinde yarım diyet öderken, kendilerinden biri öldürüldüğü zaman tam diyet alırlardı.²⁶⁵

Kanaatimizce birlikte yaşama projesi olan Vesika’nın hemen gündeme gelmesi Yahudi-Evs-Hazreç mücadelesinin sonucuydu. Şöyle ki, Yahudiler putperest Arapları

²⁵⁴ Serjeant, 64.

²⁵⁵ Şarkavî, Abdurrahman, *Özgürlük Peygamberi Hz. Muhammed*, (çev. Muharrem Tan), İstanbul, 1956. 143; Canan, 214.

²⁵⁶ Şarkavî, 143.

²⁵⁷ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 185.

²⁵⁸ Arnold, 50.

²⁵⁹ Caetani, III, 107.

²⁶⁰ İslamoğlu, Mustafa, *Yahudileşme Temayülü*, İstanbul, 2001, 98.

²⁶¹ Serjeant, 78.

²⁶² Gazali, Muhammed, *Fıkhu’s-Sire*, (çev. Resul Tosun), İstanbul, 1987, 203.

²⁶³ Lewis, Bernard, *Tarihte Araplar*, (çev. H.Dursun Yıldız), Ankara, 2000, 59.

²⁶⁴ Müslîm, Hudud, 26-27; Buhari, Hudud, 24-37; *Tevhid*, 51; İbn Hanbel, I, 261; İbn Mâce, Hudud, 10; Tirmizi, Hudud, 10.

²⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, I, 246; Ebu Davud, Akdiyye, 10.

küçümsüyor²⁶⁶ ve onları Yahudilerden çıkacak bir peygamberle tehdit ediyorlardı.²⁶⁷ Evs-Hazreç ise Yahudilere karşı üstünlük sağlama düşüncesi ile²⁶⁸ Müslüman olup güçlü bir birliktelik kurunca Medine’de güçlü kesim Müslümanlar (Evs-Hazreç) oldular. Belki de bu yüzden –ileride görüleceği gibi- Yahudiler, Medine Vesikası’na katılmaya razı olacaklardır. Hatta Yahudiler gelecek peygamberin kendilerinden olmama ihtimaline karşın istikballerinin tehlikeye düşmemesi için Arap kabileleri ile hilf yapma yoluna gidiyorlardı.²⁶⁹ Örneğin Evs, Kureyza ile Hazreç ise Kaynuka Oğulları ile müttefikti.²⁷⁰

Yahudiler genelde doğuşa cesaret edemedikleri için²⁷¹ savaşımlara fazla girmezlerdi. Ancak savaşlarda güçlü olanı destekliyorlardı. Örneğin Evs ile Hazreç arasında geçen son savaş olan Buas Harbi’nde Hazreçler’e karşı Evs’i desteklediler.²⁷²

Yahudi ve Evs-Hazreç dışında Medine’de az sayıda hristiyan da vardı. Bunların sayısı elli civarında idi.²⁷³ Hristiyanların başında bulunan Ebu Âmir adındaki papaz, Müslümanlara karşı çıkıyordu.²⁷⁴

Medine’de denge politikasını gözeten ve tarafsızlık imajı oluşturup Medine’de krallığa hazırlanan ve bu amaçla son Evs-Hazreç savaşında tarafsız kalan Abdullah b. Übeyy isminde bir şahıs mevcuttu. Ubeyy, Kaynuka Oğullarının müttefiği idi.²⁷⁵ Ubeyy’in Medine’de bir itibarı vardı ve birçok kişi ona geleceğin lideri gözüyle bakı-

²⁶⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 151.

²⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 48.

²⁶⁸ İbn Hişam, II, 70-71; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 152.

²⁶⁹ İslamoğlu, 84.

²⁷⁰ Taberî, *Tarih*, II, 480.

²⁷¹ Hamidullah; *İslam Hukuku Etüdleri*, 33.

²⁷² Canan, M. Zeki, *İslam Tarihi*, I-III, İstanbul, 1997, 214.

²⁷³ Hamidullah, “Asr-ı Saadet Öncesi Medine’de Sosyo Ekonomik Hayat”, *Asr-ı Saadet*, I, 136.

²⁷⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 185.

²⁷⁵ Ebu Ubeyd, 207.

yordu. Mezkur şahıs, Hz. Peygamber'e karşı, muhalif gruplarla beraber hareket ediyordu.²⁷⁶ Anlaşılan o ki, Ubeyy'in bu tavrının sebebi de siyasîydi.

Hazreç, kendi kabilesinden olduğu için Ubeyy'e sıcak bakıyordu. Hazreçliler Ubeyy'in kral olması için ona krallık tacını bile diktirmişlerdi. Evs ise kan davaları sebebiyle zayıf olmasına rağmen, Ubeyy'in krallığına sıcak bakmıyordu. Bunun nedeni de Ubeyy'in Hazreç kabilesine mensup olması ve bu iki kabile arasında birçok savaşın yapılmış olmasıydı.²⁷⁷ Çünkü Evslilerin nazarında Abdullah b. Ubeyy, farklı kabilelere karşı eşit mesafede duracak kadar güven vermeyen bir şahıstı.²⁷⁸

Hazret. Muhammed, Medine'ye vardığında bilindiği gibi Medine'de siyasî bir birlik yoktu. Kabileler arası çekişmeler zirvede idi. Her kabile kendi güvenliği için güçlü bulunduğu kabileyle ittifak kuruyordu. Halk hadâri olmasına rağmen Medine toplumuna hakim olan düşünce, kabile geleneği idi.²⁷⁹ Kısacası Medine'de hukukî, iktisadî, dinî, ırkî, siyasî ve coğrafi bir insicamsızlık mevcuttu.²⁸⁰ İşte Hz. Peygamber'in Medine'de konfederal esaslar üzerine kuracağı site devleti, arz ettiğimiz bu düzensiz yapı üzerinde olacaktı.²⁸¹

Medine'de dinî alanda da bir birliktelik yoktu. Bu şehirdeki dini telakki; kabilelerin konumlarının belirlenmesinde, tarafların ilişkilerinin niteliğinde ve Aynı zamanda Vesika'nın şekillenmesinde etkili oldu. Medine'de Yahudiler Ehl-i Kitap iken, Evs-Hazreç putperestti.²⁸² Yahudiler zaman zaman yakında kendilerine yardım edecek bir

²⁷⁶ İbn İshak, 295.

²⁷⁷ Ya'kubî, II, 27; Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, 111.

²⁷⁸ Watt, *Hazret. Muhammed*, 98.

²⁷⁹ Sarıçam, İbrahim, *Hazret. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2001, Mesaj, 104.

²⁸⁰ Hamidullah, *İslam Hukuku Etüddleri*, 341.

²⁸¹ Hamidullah, Muhammed, *İslam'da Devlet İdaresi*, 311-312.

²⁸² İbn Hişam, II, 70.

peygamberin geleceğini anlatırlardı.²⁸³ Bunun yanında Medineli olup Mekke’de çok önceleri Hz. Peygamber’le tanışan ve Hz. Peygamber’in mesajını içselleştirip bunu Medine’de anlatan Süveyd b. Samit isminde birisi vardı.²⁸⁴ Bu durum, Medine halkının “nübüvvet” ve “vahiy” kavramlarından haberdar olduğunu gösterir. Bunu, Yahudilerin gelecek peygamberden sık sık bahsetmelerinden anlıyoruz.²⁸⁵ Diğer yandan Medine müşrikleri her sene Ka’be tavafı için Mekke’ye gittikleri için din kavramından haberleri vardı.²⁸⁶ Ayrıca Medine müşrikleri bir kurtarıcı (Mesih) beklentisi içindeydiler. Bunların bir kısmı Yahudilerin bekledikleri peygambere tabi olmak için İslam’ı hemen kabul ettiler.²⁸⁷

Medine’de puta tapmayı reddeden, itikafa giren ve Haniflik Dini’ne mensup Es’ad b. Zürâra ve Ebu Kays b. Sirma gibi insanlar da mevcuttu. Bunların sayısı ve etkinliği oldukça azdı.²⁸⁸

Medine’deki müşriklik inancı İslam’a karşı koyacak güçte değildi. Hatta Medine ortamında tek tanrı inancına sahip dinlere inananlara hürmet vardı.²⁸⁹

Medine’deki Yahudiler Ehl-i Kitap’tan oldukları için putperestlere tepeden bakıyorlardı.²⁹⁰ Bu Yahudiler Beytü’l-Midrâs denilen bir kurumda dinî tören yapıyor ve burada eğitim görüyorlardı.²⁹¹

Haniflik ve Yahudilik gibi monoteist din anlayışlarının Medine’de canlı ve bilinir olması, buradaki müşrik Arapların vahiy, peygamberlik gibi kavramlardan haberdar ol-

²⁸³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 48.

²⁸⁴ Yakûbî, II, 27-28; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 147.

²⁸⁵ İbn Hişam, II, 70.

²⁸⁶ Brockelmann, I, 46; Hizmetli, 203-204.

²⁸⁷ İbn Hişam, II, 70-71.

²⁸⁸ Canan, 214.

²⁸⁹ Caetani, III, 112.

²⁹⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 151.

²⁹¹ Hamidullah, *İslam Hukukuna Giriş*, I, 117.

duğunu gösterir. İslam'ı kabul etme yönündeki bu hazır olmuşluk hali, İslam'ın Medine'de hemen yayılmasına ve dengelerin değişmesine neden oldu. Bu gelişme, Hz. Peygamber'in taraftarlarının Medine'de çoğalıp güçlenmelerine ve Hz. Peygamber'in imzalanılan Vesika'nın en güçlü tarafı olmasına zemin hazırladı.

2) İktisadî Hayat

Tarihi süreç içinde toplumların ve sosyal blokların birbirleriyle olan ilişkilerinde etkili olan diğer bir olgu ise ekonomik unsurdur. Bu anlamda, Medine'de de sosyal ilişkilerin karakterini ve bunun Vesika'ya yansıyışını anlamamız için Medine site devletinin ekonomik durumunu kısaca gözden geçirmemiz gerekmektedir.

Medine bol suyu ve verimli topraklarıyla münbit bir özelliğe sahipti²⁹². Medine'nin asıl yetiştirilen ve en önemli geçim kaynağı hurma ve hububatı.²⁹³

Medine'nin diğer bir geçim kaynağı ticaretti. Hindistan'dan gelen kervanlar Mısır'a giderken Medine üzerinden geçtiğinden Medine önemli bir ticari merkezdi.²⁹⁴ Yine Medine, Anadolu'dan Fars diyarına Şam üzerinden giden ve Fars diyarından Yemen'e uzanan ticaret yolları üzerinde olduğundan şehir bolluk içindeydi.²⁹⁵ Ayrıca Nebatîler kervanlarla Medine'ye gıda, zeytinyağı ve tahıl ürünleri getirirlerdi.²⁹⁶

Medine'de daha ziyade yerel diyebileceğimiz pazar sistemine dayalı ticaret gelişmişti. Bu pazar sektörü daha önce Yahudilerin elinde iken zamanla Müslümanların bu alana hâkim olduklarını görmekteyiz.

²⁹² Şarkavî, 146.

²⁹³ Watt, *H. Muhammed*, 94; Sarıçam, *H. Peygamber ve Mesajı*, 100.

²⁹⁴ Erkal, Mehmet, "*Asr-ı Saadet'te Vergi*", *Asr-ı Saadet'te İslam*, I-V, İstanbul, 1995, III, 192.

²⁹⁵ Muhammed Ebu Zehra, *İslam'da Toplum Düzeni*, (çev. Nurettin Demir), İstanbul, 1993, 23-24.

²⁹⁶ Sarıçam, *H. Peygamber ve Mesajı*, 106.

Anlaşılan o ki Medine önemli ticaret yolları üzerinde bulunduğundan, Medineliler kervancılığa dayalı ticarete pek ilerlememişlerdi. Bunların ticaret sahası daha ziyade Medine merkezinde oluşturulan pazar yerleriydi. Örneğin şehirde, Benî Kaynuka'ya ait Buthân'daki köprünün yanında bir de buna yakın Habâşe adında bir pazar yeri vardı.²⁹⁷ Ayrıca Medine ticarî hayatından önemli diğer bir pazar da Kaynukalıların meskun olduğu yere yakın Cisir veya Cübâşe adı verilen pazardı.²⁹⁸

Yesrip'te oturan Araplar genelde çiftçilik ve ticaretle uğraşırlardı. Bir kısmı toprak işlerken diğer kısmı da Suriye pazarlarında ticaret yapıyorlardı. Bunlar Medine'ye deve, at, zambak ve değerli taşlar getirirlerdi.²⁹⁹ Buradaki Evs-Hazreç ileri gelenleri ise toprak sahibiydiler.³⁰⁰

Yahudiler Medine site devletinin en zengin kesimiydiler.³⁰¹ Bunlar genel olarak ziraat, ticaret, kuyumculuk, ziraat araçlarının üretimi ile uğraşırlardı.³⁰² Ayrıca Yahudiler faizli işlerde bol para kazanır³⁰³ ve Arap yarımadasında maddi sıkıntısı olanlar büyük servet sahibi olan Yahudilerden borç alırlardı.³⁰⁴

Kaynuka Yahudileri silah sektörü ve altın piyasasına hakim idiler. Ayrıca bunların el- Kuf denilen yerde zengin meyva bahçeleri vardı.³⁰⁵ Nadiroğulları ise çiftlik, bahçe ve otlaklar sahibi olup tarımda zirvedeydiler³⁰⁶

Genel olarak Medine pazarına Yahudiler hakimdi. Evs-Hazreç'in uzun süre savaşmaları, Yahudilerin ticarî gücünü ve pazar hakimiyetini kuvvetlendiriyordu.³⁰⁷ Hatta

²⁹⁷ Belâzurî, Bıldân, 25-26.

²⁹⁸ Semhûdî, I, 115.

²⁹⁹ Sarıçam, *H. Peygamber ve Mesaj*, 106.

³⁰⁰ Şarkavî, 143.

³⁰¹ Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 21.

³⁰² Caetani, III, 106.

³⁰³ Caetani, III, 106.

³⁰⁴ Semhudi, II, 152-362.

³⁰⁵ Şarkavî, 143.

Yahudiler, ticari hakimiyetlerine zarar gelir düşüncesi ile Medine'ye gelen Müslümanları sevmедiler.³⁰⁸ Daha sonra ticaret erbabı olan Muhacirler ticaret ahlakı ile halkın sempatisini kazanıp ticarete alternatif bir güç oluşturunca Yahudiler Medine pazarında tutunamayıp Hayber'e gitmek zorunda kaldılar.³⁰⁹

Unutulmaması gereken diğer bir husus da, Mekke-Medine arasında kuvvetli ticari ilişkilerin bulunması idi.³¹⁰ Bilindiği gibi Hz. Peygamberin Medine'ye gitmesinin bir nedeni de, Mekke kervanlarının geçtiği araziye sahipleriyle işbirliği antlaşmaları yapıp Mekke kervanlarının bu arazilerden geçmesini engellemek ve bu yolla Mekke ekonomisine darbe vurmaktır.³¹¹

Muhacirlerin Medine ticaretine hakim olmaları ve Medine topraklarında kervanlarını geçiren Mekke müşriklerine yolların kapatılması Yahudi tacirleri kızdırdığı muhakkaktır. Bu, Müslüman-Yahudi ilişkilerinin bozulmasının ilk nedenlerinden biri olabilir.

D) MEDİNE'DE MUÂHÂT (KARDEŞLİK) ANTLAŞMASI

Muâhât, İslam tarihinde Mekke'den gelen muhacirlerle Medineli Ensar'ı kaynaştıran, bunların oluşturdukları birliktelik üzerine Medine İslam Devletinin kurulmasını sağlayan dinî, siyasî ve iktisadî amaçlı bir antlaşmadır. Muâhâtın dayandığı zihniyet, bu zihniyetin işleyişi ve doğurduğu sonuçlar Medine'deki Müslümanların hayatı ve hazırlanan Medine Vesikası üzerinde etkili olmuştur.

³⁰⁶ Şarkavi, 143.

³⁰⁷ Hizmetli, 218.

³⁰⁸ Hizmetli, 218.

³⁰⁹ Hizmetli, 218.

³¹⁰ Hizmetli, 218.

³¹¹ Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, (çev. S. Tuğ İstanbul), 1973, 130.

Konuyla ilgili rivayetlere bakıldığında bahsedeceğimiz muâhâttan önce Mekke'de bir muâhâtın daha yapıldığını anlıyoruz. Örneğin Hz. Ömer ile Ebû Bekir, Zübeyr ile İbn Mes'ud... kardeş olmuşlardır.³¹²

Müslümanlar Medine'ye gelince Medine mevsim iklimine dayanamadılar. Örneğin Hz. Ebû Bekir, Bilâl, Âmir b. Führeyre gibi kişiler hastalandılar³¹³. Çünkü bu dönemde Medine'de sıtma ve vebâ gibi hastalıklar yaygındı.³¹⁴ Sahabenin hastalandığını gören Hz. Peygamber "Ey Allah'ım! Mekke'yi güzel kıldığı gibi Medine'yi de bizim için güzel ve mübarek kıl." diye dua etti.³¹⁵

Muâhât hak, eşitlik ve miras üzerine yapıldı.³¹⁶ Bedir Savaşına kadar iki taraf birbirine varis oldu.³¹⁷ Yapılan kardeşlik antlaşmasından önce Hz. Peygamber "Allah için ikişer ikişer kardeşleşin." dedi ve kendisi de Ali b. Ebî Talib'in elini tutup onunla kardeş olduğunu açıkladı.³¹⁸ Muâhât'a dahil olanlar Ensar'dan kırk beş ve Muhacir'den kırk beş kişi olmak üzere toplam doksan kişi idi.³¹⁹

Yapılan kardeşlik antlaşmasına Ensar o kadar sıcak baktı ki, hurmalıklarını ya da iki hanımından birini kardeşine vermeyi teklif edenler de oldu.³²⁰ Ancak Muhacirler alan değil veren olmak ve de kimseye yük olmamak için mezkur yardım teklifini kabul etmediler.³²¹

³¹² Halebî, I, 479; Diyarbekrî, I, 397-398.

³¹³ Belâzurî, *Fütûh*, 25; Abdüsselam; 166.

³¹⁴ İbn Hişâm, II, 238.

³¹⁵ Belâzurî, *Fütûh*, 25.

³¹⁶ İbn Sa'd, II, 38; Diyarbekrî, I, 397-398; Yusuf Salih, III, 363.

³¹⁷ İbn Kayyım, II, 56.

³¹⁸ İbn Hişâm, II, 150.

³¹⁹ Diyarbekrî, I, 397-398.

³²⁰ Kandehlevî, Muhammed Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, I-IV, Kahire, 1987, I, 356.

³²¹ Kandehlevî, I, 356.

Muhacirlerin Medine'ye intibakları çok zor görünüyordu.³²² Hz. Peygamber Muhacirlerin Medine'ye intibaklarını sağlamak³²³, Muhacir ile Ensar arasında bir kaynaşma sürecini başlatmak³²⁴, Müslümanlar arasında ortak sosyo-kültürel zihniyete dayalı İslamî bir topluluk oluşturmak³²⁵, Muhacirleri madden desteklemek ve oluşturulan topluluğu iç ve dış tehlikelerden korumak³²⁶ için hicretin ilk yılının³²⁷ beşinci ayında³²⁸ Enes b. Malik'in evinde³²⁹ muâhât antlaşmasını yaptı.

Hz. Peygamber antlaşmaya katılacak tarafların mesleklerinin aynı olmasını ve Ensar'ın zengin olanlarının antlaşmaya katılmalarını istiyordu.³³⁰ Örneğin, Hz. Peygamber genelde Ensar'ın zengin olanlarını tercih ediyordu. Belki de bununla, iki tarafın birbirlerini daha çok anlamaları ve kaynaşmaları hedefleniyordu.

Mahiyeti itibariyle "tarafları öz kardeş gibi birbirine bağlayan ve onların birbirlerini korumalarını esas alan muahhat,³³¹ Müslümanlar açısından sosyal ve ekonomik temelleri olan bir projedir.³³² Yapılan muahhat antlaşması ile Medine'de Müslümanların iktisadî ve ticarî hayata hakim olmaları³³³ ve Medine siyasî hayatında siyasî birlik yolunda ilk adımın atılması sağlandı.³³⁴

³²² İbn Hişâm, II, 238.

³²³ Câbirî, 179-180; Mahmud Esat, *İslam Tarihi*, İstanbul, 1983, 547.

³²⁴ Hizmetli, 217.

³²⁵ Afzalurrahman, *Sîret Ansiklopedisi*, (çev. Komisyon), İstanbul, 1988, 404.

³²⁶ İsmail, R. el-Fârûkî-Luis Lamia el-Fârûkî, *İslam Kültür Atlası*, (çev. M. Okan Kibiroğlu-Z. Kibiroğlu, İstanbul), 1997, 150.

³²⁷ İdrûsî, 9.

³²⁸ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 181.

³²⁹ Diyarbekrî, I, 397-398.

³³⁰ Hamidullah, *İslam Tarihine Giriş*, 84.

³³¹ Günaltay, Şemsettin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara, 1997, 18.

³³² Bulaç, Ali, *İslam Dünyasında Düşünce Sorunları*, İstanbul, 1983, 29.

³³³ Hizmetli, 218.

³³⁴ Türcan, 43.

Muahat, sonradan Medine’de cereyan edecek siyasî hareketler için Müslümanlar açısından önemli bir basamak olup, tamamen siyasî amaçlıdır.³³⁵ İlk İslam toplumunun nüvesini teşkil eden bu kardeşlik antlaşması sayesinde³³⁶ Müslümanlar Medine’de avantaj sağlayıp güç sahibi oldular.³³⁷ Bunun sonucu olarak yerli Medinelilerin hazırlanan Medine Vesikası’na imza koymaları sağlandı.³³⁸ Bu da, bundan sonra güçler dengesi çerçevesinde Müslümanların etkin ve yetkin bir sosyal grup olacaklarının ipuçlarını vermektedir.

Arka planında kabilecilik yerine din kardeşliğini esas alan,³³⁹ bu yönüyle temeli fikir, duygu ve iman birliği ortak paydasına dayanan bu antlaşma ile,³⁴⁰ ilerde Müslümanlar arasında çıkabilecek rekabet veya çekişmelerin önüne geçmek de hedefleniliyordu.³⁴¹

Kısacası bu antlaşma Medine’de Müslümanları kabilevî esaslar üzerine değil tamamen dini duygular üzerine temellendirmiş, bu yönüyle alışılmışın dışındaki bir birliktelik anlayışını getirmiştir. Muahatla Muhacirlerin Medine’ye intibakı sağlandı. Ayrıca Müslümanların oluşturduğu cemaatin iç ve dıştan gelebilecek tehlikelere karşı korunması sağlandı. Siyasî sonuç itibarıyla bu antlaşma, Müslümanlara Medine’de siyasî ve iktisadî hayatta en güçlü kesim olma şansını vermiştir.

³³⁵ Dursun, Davut, *İslam’ın İlk Döneminde Siyasal Katılma*, İstanbul, 1984, 48-49.

³³⁶ Uğur, Mücteba, *Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu*, İstanbul, 1980, 106.

³³⁷ Hizmetli, 218.

³³⁸ Sönmez, Abidin, *Resulullah’ın Diplomatik münasebetleri*, İstanbul, 1984, 90.

³³⁹ Câbirî, 180.

³⁴⁰ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur’an’ın Temel Kavramları*, İstanbul, 1997, 176.

³⁴¹ Caetani, III, 157; Dermenghem, Emile, *Hiz. Muhammed ve Risaleti*, (çev. Ahmet Ağrakça, İstanbul), 1997, 186.

II. BÖLÜM

MEDİNE VESİKASI'NA GENEL BİR BAKIŞ

MEDİNE VESİKASI'NIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE TEKNİK BOYUTU

A) ARAPLAR'DA ANTLAŞMA KAVRAMI

İnsanlık tarihi ile yaşıt olan sözleşme veya antlaşma kavramı, İslam'dan önce Arap toplumunda da mevcuttu. Araplar'da sözleşmelerin varlığına ve uygulamalarına Kur'an da işaret eder.¹ Hz. Peygamber de "Cahiliye döneminde yapılan herhangi bir antlaşmayı İslam dini ancak geliştirir,"² deyip, Araplar'da antlaşma kavramının varlığına işaret eder ve antlaşmalara hep sıcak baktığını ortaya koymuştur.

Antlaşma/sözleşme anlamına gelen sulh/muahade kavramı, kavmin aralarında anlaşması ve barış halinde olmaları manasındadır.³ Yine sulh kökünden türetilen musalaha kelimesi, "iki tarafın birbirine karşı barış, sükûn ve emniyet içinde yaşamaları, aralarındaki kötü düşünce ve fesadın yok edilmesi anlamını içerir."⁴

İslam'dan önce mahiyetleri itibariyle birçok antlaşma çeşidi vardı. Bu antlaşma türlerini kısaca şu şekilde açıklamak mümkündür.

a) Kabile İçi Antlaşmalar

Bu tür antlaşmalar kabile fertleri arasında zaman zaman meydana gelen tartışma ve ufak çaplı kavgaların –kabilelerin bir iç meseleleri olarak- kabile tarafından çözüme kavuşturulmasıdır. Brockelmann bu çerçevede şunları söyler: "Kabile kardeşleri arasın-

¹ Âl-i İmran,3/28; Nisa,4/144;Ra'd,13/36.

² Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 206.

³ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, I-III, Beyrut, thz., II, 462.

⁴ İbrahim Mustafa- Hamid Abdulkadir, *Mu'cemü'l-Vasit*, Mısır, 1972, 520.

da malları sebebi ile meydana gelen kavgalar, her gün yapılan toplantılarda halledilirdi...”⁵ Bazen de akraba kabileler arasında tartışma ve kavgalar olurdu ki, bu tür kavgaları da kahinler hallederdi.⁶

b) Kardeşlik Antlaşmaları (Muâhât)

Araplar’da bu tür antlaşmalar da yaygındı. Bu tür antlaşmaların gereği olarak kişi kendisiyle antlaşma yaptığı şahsı kardeşi gibi görüp onunla mirasta da ortak olurdu.⁷ Bu tür antlaşmaya Ensar-Muhacirler’in kardeşlik antlaşmasını örnek olarak gösterebiliriz. Bu antlaşmanın mimarı olan Hz. Peygamber antlaşma esnasında Ensar’a “Kanınız kanımız, dostluğunuz dostluğumuzdur” şeklindeki samimi ifadeyi kullanmıştır.⁸ Ayrıca bu antlaşma esnasında Hz. Peygamber’in kendisi için kardeş ilan ettiği Hz. Ali’nin elinden tutması⁹, bu tür antlaşmalarda el sıkma hadisesinin var olduğunu gösterir.

c) Aynı Düşmana Karşı Hareket Etmek İçin Kabilelerin Aralarında Yap- tıkları İttifak Antlaşmaları

Araplar arasında yaygın olan bu tür antlaşmalarda, beraber hareket eden kabilelere kimin başkanlık edeceği, bir sorun olurdu. Savaş boyunca ittifaka kimin başkanlık edeceği kura ile belirlenir ve belirlenen şahıs ittifakı yönlendirirdi. Bu tür antlaşmalardan sonra bir kaba kan veya koku doldurulur, ittifak mensubu olan her şahıs bu kaba

⁵ Brockelmann, Karl, *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi* (çev. N. Çağtay, Ankara), 1954, 4.

⁶ Çağatay, *İslam Tarihi*, 118.

⁷ İbn Sa’d, II, 238.

⁸ Cevat Ali, V, 520.

⁹ İbn Hişâm, III, 150-152.

elini daldırır ve daha sonra ellerini bazı mukaddes nesnelere sürerlerdi.¹⁰ El sürülen bu nesneler genelde putlar ve Kâ'be idi.¹¹ Bu tür antlaşmalara Abdüddaroğulları'na karşı Benî Esed, Benî Zühre ve Benî Teym kabileleriyle ittifak için antlaşma yapan Abdülmenafogulları'nın antlaşmasını örnek olarak verebiliriz.

d) Mazlumların Haklarını Korumak İçin Yapılan Antlaşmalar

O dönemde Arap toplumunda hukuk, adalet ve barışın olmayışından nice insan eziliyor, sömürülüyor ve hakları gaspediliyordu. İşte bu durumdaki insanları korumak, onların haklarını savunmak ve sıkıntı esnasında bu kimselerle beraber olmak amacıyla Benû Hâşim, Zühre ve Teym kabileleri bir araya gelip Hilfu'l-Füdûl (faziletlielerin) antlaşması yaptılar. Bu antlaşma, hemen Ficar Savaşı'ndan sonra yapıldı. Sebebi, Mekke'de bir tacirin saldırıya uğraması idi.¹² Bu antlaşma şerefi ve yaşı sebebiyle Abdullah b. Cüda'n'ın evinde yapıldı.¹³ Bu antlaşmaya Hz. Peygamber de katıldı.¹⁴ Antlaşmaya göre Mekke'de bütün mazlumların yanında yer alınacak, mazlumun hakkı kendisine iade edilmeye kadar onunla beraber olunacaktı.¹⁵

e) Düşman Kabilelerin Kendi Aralarında Yaptıkları Antlaşmalar

Bazen taraflar tam savaşa çıkmak üzereyken, bazen de uzun süren savaşlardan sonra antlaşmalar yapılırdı. Bu durumda da, taraflar savaşta artık bitkin hale geldikten

¹⁰ Günaltay, 60.

¹¹ Cevad Ali, V, 520.

¹² Zehebî, II, 276-277.

¹³ İbnü'l-Esîr, II, 42.

¹⁴ İbnü'l-Esîr, II, 26.

¹⁵ İbnü'l-Esîr, II, 26.

sonra antlaşma yaparlardı.¹⁶ Bazen de her an patlak verebilecek savaşlar için antlaşmalar yapılırdı. Örneğin Kâ'be yönetimi hakkında Abdülmenaf ile Abdüddar Oğulları arasında şiddetli bir savaş çıkmak üzereyken tarafsız boylar devreye girer ve Kâ'be'nin birimlerinin yönetimini bir antlaşma ile bu iki taraf arasında paylaştırdılar ki bu antlaşma da, İslam'ın zuhuruna kadar devam edegeldi.¹⁷

Araplar'da antlaşmalar bazen ev ya da mabedlerde yapılırdı. Örneğin Hilful-Füdûl antlaşması Abdullah b. Cüda'n'ın evinde yapıldı.¹⁸ Bu evin seçilmesi ise, Abdullah b. Cüda'n'ın zenginliği ve toplumdaki saygınlığı sebebiyledir.¹⁹ Antlaşma esnasında ateş yakılır, ateşin yakıldığı yerde antlaşma yapılır ve antlaşma sırasında el sıkışan Araplar, "Kanınız kanımız, zaferiniz, zaferimizdir"²⁰ şeklindeki ifadeyi kullanırlardı.

Araplar'da antlaşma için bazı vasıflara (yalancı olmayan, güvenilir ve şahitliğinden dönmeyecek) sahip şahitler tutulurdu.²¹ Yine antlaşma için hokka, kalem ve kağıt istenilirdi.²²

Bu dönemde Araplar'ın antlaşma/sözleşme esnasında kutsal saydıkları Kâ'be, put ve diğer bazı nesnelere el sürmeleri,²³ antlaşmayı bir metne yazıp bazı ihtilaflar çıkınca o yazılı metne başvurmaları,²⁴ hakem veya kahinlerin antlaşma esnasında verdikleri karara her iki tarafın da uyması,²⁵ antlaşmaya uymayanların ihanetle suçlanması ve bunla-

¹⁶ Brockelmann, 5.

¹⁷ Günaltay, 60.

¹⁸ Cevad Ali, V, 521.

¹⁹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 52.

²⁰ Cevad Ali, V, 119.

²¹ Sönmez, 215.

²² Sönmez, 215.

²³ Cevad Ali, V, 520.

²⁴ Cevad Ali, V, 523.

²⁵ Günaltay, 54.

rın cezalandırılması²⁶ gibi hususlar, Araplar arasında yapılan antlaşmaların kuvvetli bir yaptırım gücü ve bağlayıcılığı beraberinde getirdiği söylenebilir.

B) VESİKA'NIN MEVSUKİYETİ (TARİHİ DEĞERİ)

Medine Vesikası ile ilgili en önemli husus, mezkur Vesika'nın tarihi değeridir. Gerçekten Hz. Peygamber'le Medine'nin diğer sosyal grupları arasında Medine Vesikası olarak isimlendirilen bir antlaşma olmuş mudur olmamış mıdır, öncelikle buna bir netlik kazandırmak gerekir. Bunun yanı sıra Medine Sözleşmesi'nin ne zaman, nerede imzalandığı, konusunun ne olduğu, belgenin nasıl isimlendirildiği ve kaç maddeden oluştuğu konusu, Vesika ile ilgili önemli bir diğer husustur.

Vesika'nın bu kavramsal çerçevesi ve teknik boyutunu açıklığa kavuşturmak için, konuya İslam Tarihi'nin ilk ve muahhar kaynakları, hadis litaretürü, ilk dönem tefsir kitapları, çağdaş Müslüman yazarların fikirleri ve müsteşriklerin eserleri ışığında bakmak faydalı olacaktır.

İslam Tarihi müelliflerinden Vesika'dan bahseden ilk megâzî yazarı, İbn İshak'tır. Müellif eserinde antlaşmanın maddelerini vermez, ancak Kaynuka Savaşı'ndan bahsederken “Kaynukaoğulları Resulüllah'la olan antlaşmalarını bozdular.” ifadesini kullanır.²⁷ Burada Vesika'nın rivayetini zayıf kılan, İbn İshak'ın eserinde Vesika'yı isnadsız olarak zikretmesidir.²⁸ İbn İshak'ın Vesika'yı içeren kitabın ilgili bölümü kay-

²⁶ Cevad Ali, V, 523.

²⁷ İbn İshak, 295.

²⁸ Birsin, Mehmet, *Hz. Peygamber'in Devleti*, İstanbul, 1996, 43.

bolduğundan, Vesika'nın tümünü İbn İshak'tan rivayet eden İbn Hişam'ın Sîre'sinden alıyoruz.²⁹

Vesika'yı bir bütün olarak bize aktaran İbn Hişam'dır. İbn Hişam'da Vesika'yla ilgili geçen ifade şöyledir: İbn İshak dedi ki "Hz. Peygamber Ensar ile Muhacir arasında bir 'kitabe' yazdı, Yahudileri de O (Vesikaya)'na çağırıp onlarla saldırmazlık muahedesi yaptı."³⁰ Sözleşmenin hicretin hemen akabinde yazıldığını ifade eden diğer bir megâzî yazarı ise Vâkıdî'dir. Müellif Vesika'yı şu ifadeyle kaydeder: "Hz. Peygamber Medine'ye gelince Yahudileri toplayıp onlarla hak ve sorumlulukları içeren bir sözleşme yaptı (ve ketebe beynehü ve beynehâ kitâben)."³¹ Diğer iki meşhur siyer yazarı olan İbn Sa'd³² Kaynukalılarla , Ya'kubî³³ ise Kureyzaoğullarıyla yapılan savaşları anlatırken Vesika'nın varlığına işaret ederler. Bunun yanında Vesika'nın maddelerini eserlerinde zikretmezseler de Vesika'nın mevcudiyetine vurgu yapan diğer iki tarihçi ise el-Belâzurî³⁴ ile İbnü'l-Esir³⁵'dir. Muahhar tarihçi olan İbn Seyyidi'n-Nâs da, mezkur belgeyi İbn İshak rivayetiyle Uyun el-Eser isimli eserinde tam olarak aktarır.³⁶

Medine Vesikası hadis literatüründe kısas ve diyet gibi konular zikredilirken ismen geçer. Ancak Vesika bir bütün olarak değil de parçalar halinde nakledilir.³⁷ Örneğin bunu Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in kitaplarında görmek mümkündür.³⁸

²⁹ Sırma, İhsan Süreyya, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, Mayıs-1993/5, İstanbul, 1993, 29.

³⁰ İbn Hişam, II, 147.

³¹ Vâkıdî, I, 176.

³² İbn Sa'd, II, 29.

³³ Ya'kubî, II, 39.

³⁴ El-Belâzurî, Ensâb, I, 371.

³⁵ İbnü'l-Esir, II, 96.

³⁶ İbn Seyyidin-Nâs, I, 197-198.

³⁷ Moshe, 44.

³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 271; II, 204; Müslim, *Sahih*, Kitabü'l-Atik, 4; Kitabü'l-Hacc, 85.

Vesika'nın varlığına "kısas mevzuu" hasebiyle değinen ilk muhaddislerden biri de Abdürrezzak b. Hemmâm'dır.³⁹ Diğer bir ilk dönem alimi olan Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm ise Kitâbu'l-Emvâl isimli eserinde İbn Şihâb ez-Zühri (ö. 120/741)'den gelen isnadla, Vesika'yı bütün maddeleriyle aktarır.⁴⁰ İlginçtir, müellif diğer yazarlardan farklı olarak Vesika'nın başındaki besmeleyi aktarmaz.⁴¹ Ebû Ubeyd Vesikayla ilgili haberi Zühri'den şu şekilde nakleder: "Hz. Peygamber Yahudileri çağırarak, Müslümanlarla Yahudiler arasında herkesi bağlayacak bir metnin kaleme alınmasını istedi ve bu metni bizzat kendisi dikte ettirdi."⁴²

Hadis alanında ün yapan Ebû Dâvûd ve Beyhâkî de Vesika'nın varlığına işaret ederler. Ebu Dâvud, Bedir Savaşı'ndan sonra Kâ'b b. Eşref'in ölümünün akabinde Müslümanlarla-Yahudiler arasında bir antlaşmanın yapıldığını kaydeder.⁴³ Ancak Ebû Dâvûd'un mevzubahis yaptığı antlaşmanın Medine Vesikası olup olmadığı bir ihtilaf konusudur. Beyhâkî ise Vesika'yı İbn İshak'tan önceki ravi zinciri ile aktarır. Ancak Beyhâkî, Muhacir-Ensar arasında carî olan diyet bedellerini aktarırken Yahudilerle ilgili maddeleri eserine almamıştır.⁴⁴

Netice itibariyle bir çok muhaddis eserlerinde direkt ya da dolaylı olarak Vesika'nın metninin en çok mevcudiyetine değinmektedirler. Bunun yanında mezkur belgenin genelde farklı sened zincirleriyle aktarıldığını ve yine herbirinin Vesika'nın farklı

³⁹ Abdürrezzak, Ebubekir b. Hemmâm (Ö. 211/826), *Musannaf*, I-X, Pakistan, 1971, IX, 274.

⁴⁰ Ubeyd, 202-204.

⁴¹ Ubeyd, 202-204.

⁴² İbn Şebbe, II, 461.

⁴³ Ebû Dâvûd, *Sünen*, Cihad, 157.

⁴⁴ Beyhâkî, *Sünen*, VII, 106.

* Ravinin rivayeti bizzat işiterek değil de, başkasından aktarması demektir.

* Semâ, icazet veya münâvele olmaksızın bir ravinin bir rivayeti her hangi bir eserde alıp aktarması usulü demektir

hususlarını ele aldığını görmekteyiz. Genel itibariyle Vesika'nın hadis kitaplarında bir bütün olarak nakledilmediğini müşahade etmekteyiz.

Sonuç itibariyle hadis kitaplarında Vesika'yı nakleden versiyonlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde şu sonuçlara varılabilir:

- a) Vesika belağ tarikiyle *elde edilmiştir,
- b) Vesika vicade * ile alınmıştır,
- c) İsnaddaki ana raviler cerhten kurtulamamışlardır,
- d) Rivayet metinlerinde önemli farklılar mevcuttur.⁴⁵

“Bütün bu haber ve nakiller tarihi bakımından böyle bir Vesika'nın akdedildiği yönündeki kanaati kuvvetlendirmektedir”⁴⁶

Vesika'nın mevsukiyeti konusunda ilk dönem tefsir kitapları da konumuza ışık tutmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim bu antlaşmanın varlığına direkt olarak değinmemektedir. Ancak Hz. Peygamber'in Kaynuka ve Kureyzaoğullarıyla yaptığı savaşlar hakkında nazil olan ayetlerde, böyle bir antlaşmanın varolduğuna işaret edilmektedir. Buna en büyük delil, Enfal Sûresi'dir.⁴⁷ İlgili ayette, Yahudilerin yapılan antlaşmaya uymamaları şu şekilde anlatılır: “Eğer bir kavmin ihanet edeceğinden kesin olarak korkarsan, sen de açık ve adil bir tutumla onlarla olan ilişkilerini kes. Gerçekten Allah ihanet edenleri sevmez.” Ayette geçen “nekada ahd” ifadesi Müslümanlarla-Yahudiler arasında bir antlaşmanın varlığına işaret eder.⁴⁸

⁴⁵ Özafşar, M.Emin, “*Fıkhi Hadislere Dair Litaratür ve Yapısal Özellikleri (Ders Notları)*”, Ankara, 2000,5-v.d.

⁴⁶ Özafşar, 8.

⁴⁷ Enfal, 8/58.

⁴⁸ Alûsî, XI, 33; Taberî, *Tefsir*, XIV, 25-26; el-Maverdî, Muhammed b.Habîb, *Tefsîrû'l-Mâverî*, I-VI, Beyrut, 1992, II, 328; Ebî Hâtim, V, 327, *Tefsîrû'l-Kur'ân il-Azim*, I-X, Mekke, 1997, V, 1761; er-Râzî, XI, 347; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 333; Kurtûbî, VIII, 31.

Medine Vesikası'nın tarihi değeri hakkında oryantalistlerin de ciddi anlamda kafa yorduklarını görmekteyiz. Oryantalistlerin bu belgenin varlığını kabul etmeleri, bu Vesika'nın varlığının en büyük delillerinden birisi olarak kabul edilebilir.⁴⁹ Örneğin, Vesika'nın mahiyeti ve mevsukiyeti hakkında ciddi çalışmalar yapan Brockelmann⁵⁰, R.M. Serjeant,⁵¹ Mosh Gill,⁵² Tor Andrea,⁵³ F. Buhl,⁵⁴ J. Wellhausen,⁵⁵ L. Caetani,⁵⁶ M. Cook,⁵⁷ M. Watt,⁵⁸ ve diğer oryantalistler, Vesika'nın tarihen varlığını kabul ederler.

Vesika üzerinde yıllarca çalışan, belgeye genel bakışın aksi yönünde bakan Batılı ilim adamları da vardır. Bunların eleştirileri, Vesika'nın teknik boyutuyla alakalıdır. Yoksa hiçbir müsteşrik Vesika'nın tarihen mevcut olmadığını iddia etmiyor. Örneğin İtalyan tarihçisi Caetani, elimizdeki Vesika'nın, Hz. Peygamber'in yazdırdığı antlaşmalardan birisinin olabileceği ihtimali üzerinde durur ve⁵⁹ Vesika'nın başındaki besmelenin son dönemlerde eklenmiş olma ihtimalini ileri sürer. ⁶⁰Yazar, Vesika'nın özellikle gayr-ı müslimlerle ilgili kısmının kaybolduğunu iddia eder.⁶¹ Caetani Vesika'yı ele alırken Vesika'nın tarihi değeri, mahiyeti, içerdği konuları ve Vesika'dan çıkarılabilecek umumi ilkeler üzerinde yoğunlaşır.⁶²

⁴⁹ Bulaç, Ali, "Medine'de Birarada Yaşama Projesi: Medine Vesikası", *Asr-ı Saadet'te İslam*, I-V, İstanbul, II, 171.

⁵⁰ Brockelmann, I, 52.

⁵¹ Serjent, 68.

⁵² Moshe, 44.

⁵³ Andrea, 136.

⁵⁴ Buhl, 211.

⁵⁵ Wellhausen, 2 v.d.

⁵⁶ Caetani, II, 151.

⁵⁷ Cook, 20.

⁵⁸ Watt, *Hz. Muhammed*, 106.

⁵⁹ Caetani, III, 126..

⁶⁰ Caetani, III, 127.

⁶¹ Caetani, III, 145.

⁶² Caetani, III, 118.

Medine Vesikası üzerinde yıllarca çalışıp belgede geçen her kavramı Kur'an ışığında anlamlandırmaya çalışan, bu belgeyi yıllarca okutturan ve maddelerini alışılmışın dışında katagorize eden diğer bir oryantalist de Serjeant'tır. Araştırmacı, makalesinde, olayların cereyan sürecini, Arap kabilelerinin ilişkilerini, Medine ortamının siyasî, sosyal ve psikolojik dengesini esas alarak Vesika'yı sekiz başlık halinde ele alıp inceler.⁶³ Her başlığın altına başlığa uygun maddeleri sıralar. Serjeant'ın çalışması bir bütün olarak değerlendirildiğinde ve yazarın kriterleri esas alındığı takdirde elimizdeki Vesika'nın, Hz. Peygamber zamanında yapılan bir çok antlaşmanın toplamı olduğu sonucuna varılabilir.

C)MEDİNE VESİKASI'NIN GENEL ÇERÇEVESİ

Medine Vesikası'nın üzerinde durulması gereken hususların başında, Vesika'nın nasıl isimlendirildiği, ne zaman yazıldığı, bu belgenin insanlık tarihi açısından önemi ve içerdiği konular gelmektedir.

İslam Tarihi'nin ilk dönemine ait eserlerde Vesika kendisini 'kitâb'⁶⁴ olarak isimlendirir. Bazı kaynaklar da Vesika'yı 'muahade'⁶⁵ olarak zikreder. Vesika'da kullanılan 'kitab' kavramı kalem ve ilgili yazı malzemesinin henüz oluşmadığı döneme işaret edip 'yazı' anlamındadır.⁶⁶ Günümüzde ise bu belge için en çok kullanılan ifade 'vesika'dır.⁶⁷ Ayrıca mevcut Vesika modern anayasalara benzediği için⁶⁸ buna anayasa⁶⁹ diyenler de

⁶³ Serjeant, 75 v.d.

⁶⁴ İbn Hişâm, II, 147; Vâkıdî, I, 176; Ebû Ubeyd, 202; Beyhâkî, VIII, 106; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 225; es-Süheyfî, 16.

⁶⁵ Diyarbekrî, I, 398.

⁶⁶ Caetani, 122.

⁶⁷ Moshe, 44; Andrae, 136; Heykel, 180; Cook, 20; Bulaç, Ali, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin Dergisi*, 1993/5, 30; Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 72.

⁶⁸ Karetepe, Şükrü, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, Kış- 1993/5, 35.

vardır. Biz de; Medine’de farklı kesimler arasında yapılan, herkese eşit oranda hak ve sorumluluklar veren, hayatın birçok alanıyla ilgili hukukî düzenlemeleri ihtiva eden ve günümüze kadar bir belge olarak gelen antlaşmaya tezimizde isim olarak vesika demeyi uygun bulduk.

Vesika’nın içeriğiyle ilgili diğer tartışmalı bir nokta da, Vesika’nın ne zaman yazıldığıdır. Genel kanaat, Vesika’nın hemen hicretten sonra ve Bedir Savaşı’ndan önce yazıldığı yönündedir.⁷⁰ Çünkü Bedir Savaşı, hicri ikinci yılı Ramazan ayında meydana geldi. Kaynukalılarla olan savaş ise, Ramazani takip eden Şevval ayı ortalarında oldu.⁷¹ Kaynukalılar sözleşmeyi bozdukları için Hz. Peygamber onlara savaş açtı. Bunun yanında Vesika’nın hemen girişinde Kureysle işbirliğini yasaklayan maddelerin konulması, Vesika’nın Bedir Savaşı’ndan önce olduğunu gösteriyor. Şayet Vesika Bedir’den sonra yazılmış olsaydı bu belgenin içeriği farklı olurdu.⁷²

Vesika’nın Bedir Harbi’nden sonra yazıldığını iddia eden araştırmacılar da vardır. Kanaatimizce bunları bu düşünceye sevk eden en önemli neden Ebu Davud’un bir rivayetidir. Ebû Dâvud’un Sünen’inde Ka’b b. el-Eşref’in Bedir’den sonra Bedir zaferini içine sindiremeyip Müslümanlara hakaret edip Mekkelileri Müslümanlara karşı kışkırttığı, bu sebeple Ka’b’ın Müslümanlarca öldürüldüğü ve iki tarafın isteği üzerine Müslümanlarla Yahudiler arasında bir antlaşmanın yapıldığı nakledilir.⁷³ Burada soru şudur:

⁶⁹ Akgündüz, Ahmet, *Eski Anayasa Hukukumuz ve İslam Anayasası*, İstanbul, 1989, 32; Dursun, *Siyasal Katılma*, 61.

⁷⁰ Vâkıdî, I, 176; Ebû Ubeyd, 202; Cook, 20; Brockelmann, I, 52; Wellhausen, 6; Hamidullah, *İslam Hukuku Etüdleri*, 46.

⁷¹ Sırma, “Medine Vesikası”, *Bilgi ve Hikmet*, 53.

⁷² Ceatani, III, 151.

⁷³ Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihad, 157.

Bedir'den sonra Yahudilerle yapılan antlaşma, Medine Vesikası'nın kendisi mi yoksa başka bir antlaşma mıdır?

Medine Vesikasıyla ilgili diğer bir tartışma konusu, gayr-ı müslimlerin Vesika'ya ne zaman dahil olduklarıdır. Şayet Yahudiler hicretten hemen sonra Vesika'ya katılmışlarsa bu, onların Müslümanlarla her alanda güç anlamında aynı konumda oldukları anlamına gelir. Bunlar, Bedir Savaşı'ndan sonra hazırlanılan Vesika'yı imzalamışlarsa bu da, onların güçsüz bir konumda oldukları sonucunu doğurur. Dolayısıyla, özellikle Yahudilerin Medine Vesikası'na ne zaman katıldıkları konumuz açısından çok önemlidir.

Konuyla ilgili bütün kaynaklar, Yahudilerin antlaşmaya ne zaman katıldıklarına dair tez veya anti-tez niteliğindeki bilgi ve gerekçeler, Yahudilerin hicretten hemen sonra eşit şartlarda Vesika'ya katıldıkları yönündeki ihtimali kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki, Yahudilerin Bedir Savaşından sonra Hz. Peygamber'le antlaşma yaptıkları yönündeki Ebû Dâvud'un rivayetini hiçbir kaynakta bulamıyoruz. Bedir'den sonra yapıldığı iddia edilen Müslümanlarla Yahudiler arasındaki antlaşmanın kendisi bulunamadığı gibi, bu antlaşmanın mahiyetinden bahseden bir eser de yoktur.

Bedir'den sonra yapıldığı iddia edilen antlaşmanın sebebi, Ka'b b. el-Eşref'in öldürülmesidir. Ka'b, daha önceki bir antlaşmaya aykırı davrandığı için Hz. Peygamber'in isteği üzerine öldürüldüğüne göre demek ki, Bedir'den önce Müslümanlarla Yahudiler arasında bir antlaşma vardı. Ayrıca güçlü bir topluluk oluşturan ve gelecek vaad eden Hz. Peygamber'in oluşturduğu topluma ve hazırladığı vesikaya Yahudilerin daha ilk başlarda dahil olmaması pek mümkün görünmüyor. Çünkü mevcut ortamda Yahudilerin kendi istikballeri açısından bu topluluğa ve antlaşmaya katılmamaları, onlar açı-

sından bir riskti. Bu sebepten, Yahudilerin antlaşmanın yapıldığı anda bu Vesika'ya dahil olmaları onlar için bir zorunluluk olduğunu düşünüyoruz.

Bedir Savaşı'nda Yahudilerin Mekkelilere destek vermemiş olmaları ve Hz. Peygamber'in iç güvenlik konusunda bir sıkıntı duymadan Bedir Harbi'ne çıkması, Yahudilerin bir antlaşma ile tarafsız bırakıldıkları anlamına gelir.

Hız. Peygamber'in Bedir Savaşı'ndan sonra Yahudileri tekrar bir antlaşma yapmaya çağırması, daha önce Müslümanlarla Yahudiler arasında bir antlaşmanın varlığına işaret eder. Ayrıca Bedir'den sonra yapıldığı iddia edilen antlaşma metni henüz bulunamamıştır.⁷⁴ Bahsedilen antlaşmanın metninin bulunmaması, böyle bir antlaşmanın yapılmadığı yönündeki ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Muhammed Hamidullah, Yahudilerle ilgili maddelerin Bedir Savaşı'ndan sonra metne eklenmiş olabileceği ihtimali üzerinde durur. O'na göre Vesika'daki on altıncı madde, Yahudilerin Vesika'ya sonradan katıldıklarını gösterecek esnekliktedir. Bunun bir delili de, Bedir'den sonra Müslümanların Yahudiler karşısında güçlenmeleridir.⁷⁵

Vesika yer olarak Enes b. Malik'in evinde, yirmi yedi kabilenin imza atmasıyla hayata geçirildi.⁷⁶ Dikkat edilirse Vesika, Medine'deki kabile temsilcilerince oluşturulmuştur.⁷⁷

Vesika'yla ilgili teknik bir bilgi olarak aktarılmasını lüzumlu bulduğumuz bir nokta da, Vesika'nın maddelerinin sayısıdır. Bu konuda kimisi Vesika'yı 47,⁷⁸ kimisi 48⁷⁹ madde olarak zikreder.

⁷⁴ Sırma, "Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, 49

⁷⁵ Hamidullah, *İslam Paygemberi*, I, 196.

⁷⁶ Hizmetli, 229-231.

⁷⁷ Hamidullah, *İslam Tarihine Giriş*, 87.

⁷⁸ Hamidullah, *Vesâik*, 59-62; Canan, 231 v.d.

Vesika'nın maddelerinin sayısının farklı gösterilmesinin sebebi kanaatimizce, bazı maddelerin birden fazla konuya değinmesidir. Bunun yanında Vesika'yı aktaran ilk eserlerde Vesika'nın maddeleştirilmemesi de bunda etkili olmuştur diye düşünebiliriz.

Vesika, tarihi bir değer olarak insanlık tarihi açısından da önemlidir. Şöyle ki, anayasa olarak kabul edilen bu Vesika, kendi alanında dünyada ilk yazılı örneğini oluşturur.⁸⁰ Yine Vesika, dünya tarihinde farklılıkların bir arada yaşamasını sağlayan konuları va'z eden ilk yazılı anayasadır.⁸¹ Caetani'ye bakılırsa insanlık tarihinde bu kadar öneme sahip Vesika'nın önemini ne İbn İshak ne de sonraki Müslümanlar anlayabilmişlerdir.⁸² Vesika'nın tarihi değerini fark eden Serjeant ise, 1968-1978 yılları arasında İngiltere' de öğrencilerine on sene boyunca Vesika'yı okutmuş, Vesika'daki anahtar terimlerin karşılıklarını Kur'an'da araştırıp tahlil etmiştir⁸³

Wellhausen'la Batıya aktarılan Medine Vesikası, birçok oryantalistin üzerinde uzun süre araştırma yapmasına ve hakkında makaleler yazmasına sebep olmuştur. Hatta Caetani, mevcut belgeyi değerlendirirken referans olarak Wellhausen'i alır.

Vesika, İslam'ın ilk döneminde İslam'ı tebliğ etme konumunda bulunan Müslümanlara yol gösteren prensipler bütünü olarak kabul edilebilir.⁸⁴ Yine Vesika, Hz. Peygamber'in birçok konudaki yöntemi ve genel anlayışını bize izah ettiği için büyük bir ehemmiyete sahiptir.⁸⁵ Örneğin, bu Vesika'yla genelde İslam'ın, özelde ise Hz. Peygamber'in devlet, devlet başkanı, farklı kültür, etnik ve dinsel gruplara bakışını anlıyoruz. Bu bakış şekli de, Müslümanların günlük hayatlarında bu gün de varolan mezkur

⁷⁹ Caetani, III, 119.

⁸⁰ Akgündüz, 37-38; Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, I, 189.

⁸¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 189.

⁸² Caetani, III, 119.

⁸³ Bulaç, "Medine Vesikası," *Yeni Zemin*, 31.

kavram ve farklılıklar karşısındaki düşünce ve pratikteki duruşlarının nasıl olması gerektiği konusunda bir rehberdir denilebilir. Müslümanların tarihi süreç içinde üzerinde fazla yoğunlaşmadıkları özellikle siyasî ve sosyal konuları anlamamız ve değerlendirmemizde Vesika, bizler için bir referanstır denilebilir. Örneğin bugünün Müslümanları devlet, devlet başkanı, demokrasi, laiklik, çok hukukluluk, özgürlük v.b. kavramlarla karşılaşılıyorlar. Ancak bu mefhumların neliği veya nasıl değerlendirileceği konusu Müslümanlarca net değildir. İşte bu ve benzeri sebeplerden dolayı Medine Vesikası Müslümanlar için büyük bir öneme sahiptir diyebiliriz.

Medine Vesikası'nın insanlık tarihi açısından da önemi büyüktür. Çünkü Vesika, İslam'ı insanlığın büyük dinlerinden birine dönüştüren tarihî sürecin kapılarını aralamıştır.⁸⁶ Gerçekten de Hz. Peygamber bu Vesika'yı yürürlüğe koymakla hem Müslümanların misyonlarını daha rahat bir şekilde icrâ etmelerini sağladığını ve hem de İslam'ın günbegün güçlenmesine zemin hazırladığını görmekteyiz. Bunun bir uzantısı olarak, Arap yarımadasında kısa bir zaman zarfında İslam'ın büyük bir hızla yayıldığını fark etmekteyiz.

Medine Vesikası'nın önemli diyebileceğimiz bir özelliği de ihtiva ettiği konulardır. Vesika bir bütün olarak incelendiğinde Vesika'nın Medine'de oluşturulan yeni topluma ait hukukî düzenlemeleri içerdiğini görebiliriz.⁸⁷ Daha ziyade Müslümanların kendi aralarındaki ilişkileri ile müslim-gayr-ı müslimlerin ilişkilerine ait kanunî düzenle-

⁸⁴ Moshe, 44.

⁸⁵ Caetani, III, 111.

⁸⁶ Moshe, 44.

⁸⁷ Moshe, 44.

melerden bahseden Vesika,⁸⁸ kabileler arası dostluk ilişkilerini, savaş hukukunu, ekonomik, ticarî, siyasî, ahlakî, sosyal ve dinî hususları içerir.⁸⁹

Vesika'nın kapsadığı diğer konular ise sosyal yardımlaşma, eşitlik, adalet,⁹⁰ inanç özgürlüğü ve çok hukukluluk⁹¹ gibi konulardır.

Sonuç olarak dar kapsamlı ama ihtiva ettiği kavram ve mesaj itibariyle bir hazine niteliğinde olan Medine Vesikası kısaca şu konulara değinmektedir:

- Devlet başkanının konumu,
- Devlette vatandaşlık esasının sınırları,
- Adalet, eşitlik, çok hukukluluk,
- Sözleşmeye bağlı kalmanın mecburiyeti,
- Vesika'yı onaylayanların ümmetin düşmanlarıyla tek taraflı antlaşma yapmalarının yasaklanması,
- Ceza hukukuna taalluk eden hususlar,
- Kadim bir takım örf ve adetlere müsaade edilmesi,
- Devletin yetki ve vazifesi,
- Can ve mal güvenliği, inanç ve ibadet özgürlüğü,
- Farklı etnik, dini ve kültürel kimliklere mensup kimselerin varlığının kabul edilmesi,
- Devletin savunulması v.b.

⁸⁸ Atay, *İslam'ın Siyasi Oluşumu*, 120.

⁸⁹ Hizmetli, 229-231.

⁹⁰ el-Bûtfî, Ramazan, *Fıkhu's-Sîre*, (çev. A. Nar, Orhan Aktepe); İstanbul, 217.

D) HZ. PEYGAMBER'İN SÖZLEŞME'Yİ HAZIRLAMA NEDENLERİ

O dönemde büyük bir güç olan Bizans ve Sasani İmparatorluklarının krallıkla yönetilmesi, Arap toplumunun yabancı olduğu, günümüzde bile benzerinin az bulunduğu ve Medine'de birlikte yaşamayı sağlayan Medine Vesikası hazırlandığı dönem de dikkate alındığında, bu belgenin muazzam bir özelliğe sahip olduğu daha da iyi anlaşılmaktadır. Burada Hz. Peygamber'in Vesika'yı hazırlama nedenleri üzerinde kısaca durmaya çalışacağız.

Hiz. Peygamber'in Vesika'yı hazırlamasının en önemli sebebi, Mekke'den gelebilecek bir saldırı ihtimaline karşı, Medine'de birliktelik sağlamaktır. Örneğin Hiz. Peygamber Medine'ye vardığında Ebû Süfyan b. Harb, Hiz. Peygamber'in Mekke'ye iadesi için Medine'lilere bir mektup gönderdi.⁹² Hiz. Peygamber de, hicretten sonra Mekkeli-lerle er geç karşı karşıya geleceğini tahmin ediyordu.⁹³ Bu ihtimal, Hiz. Peygamber'i ciddi anlamda endişelendiriyordu.⁹⁴ Çünkü muhtemel bir Mekke saldırısında, Medinelilerin bir kısmının da Mekke müşriklerine destek olmaları ihtimal dahilindeydi. Bu durumda da, Medine'ye henüz alışmamış, yeteri oranda güç elde edememiş Müslümanlar, ciddi anlamda zarar görebilirlerdi. Bunun yanında Medine'de iskanın tehlikeye girmesi, Müslümanlar için yeni bir yer aramanın sürecini başlatacaktı.

Hiz. Peygamber'in tahminini doğru çıkartan, Mekke'den Medinelilere gönderilen şu mektuptur:

“Asıl meseleye gelince, Arap kabileleri arasında çıkabilecek bir harp, sizinle bizim aramızda çıkabilecek bir yanık yarasından, yani savaştan daha üzüntü verici olamaz.

⁹¹ Nevin, A. Mustafa, *İslâm Siyasi Düşüncesinde Muhalefet*, (çev. V. Akyüz), İstanbul, 1990, 93.

⁹² İbn Habîb, 271.

⁹³ Watt, *Mecca*, 148.

Hakikaten siz, bizim aramızdan çıkan pek asil ve aynı zamanda ulu bir kimseye yardım etmeye teşebbüs etmiş bulunuyorsunuz; O'na (Hz. Muhammed'e) eman hakkı tanıdınız ve O'nu himayeniz altına aldınız. Bu, sizin için utanılacak bir durum ve lekedir. O'nunla bizim aramıza girmeyin. Şayet Muhammed doğru yolda ve iyi bir fikre sahipse, bundaki mutluluk payı bize düşer. Şayet O, kötü birisi ise O'nu ele geçirme de daha çok bizim hakkımızdır.”⁹⁵

Mekkeliler tekrar Medinelilere Hz. Peygamber'in iadesini isteyen, gereğinin yapılması halinde kadınlar ve çocukların rehin alınmasına varacak kadar bir savaş hazırlığı yapacaklarını içeren bir mektup daha gönderdiler.⁹⁶ Hz. Peygamber de muhtemel bir savaşta Medine'deki gayr-ı müslimlerin Mekkelilere destek verebileceğinden endişe ediyordu. Çünkü özellikle Yahudilerin Mekke ile kuvvetli ticari ilişkileri mevcuttu. Muhtemel bir Mekke-Medine işbirliğinin önüne geçmek için karşılıklı mükellefiyetler içeren bir sözleşmenin hazırlanması gerekiyordu.⁹⁷ Yani Medine'de Müslümanların Yahudilerle güven anlamında münasebetini sağlayacak Vesika'nın hazırlanması zaruri idi.⁹⁸

Medine'deki boyları dış düşmana karşı birleştirmek,⁹⁹ Mekke saldırısına karşı Medinelilerin desteğini kazanmak,¹⁰⁰ Mekke ile ilişki içinde bulunanların ilişkilerine son vermek için,¹⁰¹ Medine'deki muhtelif kabilelerle siyasî, askerî işbirliği antlaşması olan

⁹⁴ Danışman, 216.

⁹⁵ İbn Habîb, 271-4.

⁹⁶ Hamidullah, *Vesâik*, 66.

⁹⁷ Bulaç, Ali, “Asr-ı Saadette Siyasi Olaylar”, *Asr-ı Saadet'te İslam*, I-V, İstanbul, 1995 II, 45-46.

⁹⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 45-60.

⁹⁹ Wellhausen, 7.

¹⁰⁰ Moshe, 59.

¹⁰¹ Dursun, *Siyasal Katılım*, 56.

Medine Vesikası hazırlandı.¹⁰² Hz. Peygamber muhtemel bir Mekke saldırısını çok önemsemiş olacak ki, Vesika'nın baş kısmına "Mekkelileri himaye etmeyi yasaklayan ve onlara karşı birlikte savaşmayı esas alan" maddeyi koymuştur.¹⁰³ Mekke müşrikleri ile Medineli yerlilerin işbirliğini yasaklayan ifade, Vesika'nın yirminci maddesinde geçer.¹⁰⁴ Vesika'nın ilgili maddesiyle, Medinelilerin dış düşmanı himaye etme ve onlarla Müslümanlara karşı işbirliği yapma tehlikesi bertaraf edilmiş oluyordu.¹⁰⁵

Hz. Peygamber'in Vesika'yı hazırlamasının diğer önemli bir sebebi de, Vesika'nın Müslümanlara pratik değeri olan bazı avantajlar sağlamasıdır. Örneğin bu Vesika ile Hz. Peygamber'e hakemlik rolü¹⁰⁶ ve devlet başkanı olma¹⁰⁷ fırsatı doğuyordu. Buna ek olarak mevcut belgeyle Müslümanların siyasî, dinî ve sosyal açıdan bir grup olarak tanınma avantajı sağlanılıyordu.¹⁰⁸ Böylece yapılan antlaşma ile diğer sosyal gruplara karşı Müslümanların hakimiyeti sağlanmıştır.¹⁰⁹

Medine'de farklı sosyal gruplar mevcuttu. Hz. Peygamber bu antlaşmayla bu farklı kesimlerin Medine'de güven ve işbirliği içinde yaşamalarını¹¹⁰ ve bunu sağlayacak sosyal organizasyonun muhafazasını hedeflemiştir.¹¹¹ Çünkü Medine'de birlik ve barış temin edilirse, ancak o zaman hicret beklenen fonksiyonunu icra etmiş olacaktı.¹¹²

¹⁰² Dursun, *Siyasal Katılım*, 60.

¹⁰³ Ceatani, III, 151.

¹⁰⁴ Dursun, *Siyasal Katılma*, 56.

¹⁰⁵ Buhl, 210-211.

¹⁰⁶ Buhl, 210

¹⁰⁷ Afzalurrahman, 404-405.

¹⁰⁸ Hizmetli, 230-231.

¹⁰⁹ Hamidullah, *İslam Hukuku Etüdleri*, 48.

¹¹⁰ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 110.

¹¹¹ Özafşar, 4.

¹¹² Câbirî, 181.

H. Muhammed'in. Vesika'yı hazırlamakla diğ. bir hedefi de, Vesika'yla ilk etapta politik birliğe dayalı bir cemaat oluşturmaktır.¹¹³ Böylece mevcut farklılıklar arasında bir tek şehir ahalisi teşekkül etmiş olacaktı.¹¹⁴ Bunun yolu da örgütlenmekten geçiyordu. Bu örgütlenmenin yapısı ve işleyişi için de mezkur Vesika'nın hazırlanılması kaçınılmaz bir hal alıyordu.¹¹⁵ Ayrıca H. Peygamber bu Vesika ile farklı grupların bir arada yaşamasını, çekişmelerin yaşanmamasını, Müslümanların Medine'de rahatlık içerisinde birer misyoner gibi çalışmalarının sağlanmasını ve İslam'ın her kabileye nüfuzunu sağlayacak barış ortamının oluşmasını istiyordu. Yine bu Vesika ile H. Peygamber Mekke kervan yollarını ortadan kaldırmayı sağlayacak birlikteliği temin etmeyi, Medine krallığına hazırlanılan ve Mekkelilerle gönül bağı olan Abdullah b. Ubey'in Medine'de kral olma planını bozmayı hedefliyordu.

Vesika'nın hazırlanış sebepleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, H. Peygamber'in çok politik bir tavır sergilediğini ve özellikle Yahudileri Medine'den çıkarmak için fert planında Vesikaya aykırı olarak yapılan bazı davranışları bahane ettiği düşünülebilir. Ki, müsteşriklerin genel iddiaları da bu yöndedir. Var ya da yok olma mücadelesi olan savaşın kapıda olduğu bir dönemde H. Peygamber'in çoğu kimsenin bilemediği bazı strateji ve taktikler geliştirdiğini söylemek doğru olabilir. Ancak H. Peygamber'in Vesika'nın hazırlanışında ve diğ. gruplarla olan ilişkilerinde sürekli politik davrandığını söyleyemeyiz. Çünkü H. Peygamber'in örnek insan olma gibi ilahi bir mesuliyeti vardı. Bunun yanında, O'nun bir bütün olarak örnek olacak bir toplum ve devlet inşa etmesi mecburiyetinin olduğunu da unutmamak gerekir. Bu konumda olan

¹¹³ Buhl, 210 v.d.

¹¹⁴ Hamidullah, *İslam Anayasası*, 96.

¹¹⁵ Robinson, Maxime, *H. Muhammed*, (çev. Atilla Tokatlı), İstanbul, thz., 146.

Hız. Peygamber (a.s.)'in diğerk kabilelerle olan ilişkilerinde haşa gayr-ı ahlaki bir tavır takındığını söylemek oldukça güçtür.

E) YAHUDİ VE MÜŞRİKLERİN VESİKA'YI İMZALAMA SEBEPLERİ

Vesika'yı kabul eden diğerk grupların başında Evs-Hazreç Müslümanları, bunlara bağılı müşrik kabileler ve Yahudiler gelmekteydi.

Evs-Hazreç, Hız. Peygamber'i başkanları olarak zaten baştan kabul etmişlerdi.¹¹⁶ Çünkü bunlar, İslam'ı bilinçli olarak kabullenip İslam'ın ilkelerini içselleştirmişlerdi.¹¹⁷ Ayrıca bu iki kabile, Hız. Peygamber'in Medine'de birliği sağlayıp devam edegelen savaşlara son vermesini ümit ediyordu.¹¹⁸

Evs ve Hazreç, Yahudilere karşı avantajlı duruma geçme,¹¹⁹ Hız. Peygamber'in dışardan gelen bir kişi olarak tarafsız olacağına ilişkin inançları¹²⁰ ve bu iki kabilenin Hız. Muhammed'i kazanmak için birbirine karşı bilinçaltı düzeyindeki rekabet duyguları¹²¹ sebebiyle Vesika'yı kabul ettiler.

Evs-Hazreç'in tamamı Müslüman değildi. Bunlara bağılı müşrik Araplar da vardı. Bu müşrikler de anlaşmayı imzaladılar. Ancak bunlar kendilerini Müslümanlarla Yahudiler arasında zayıf kalmış kesim olarak görüyorlardı.¹²² Bu müşrikler Hız. Peygamber'i ve Vesika'yı dinî değil siyasî sebeplerden dolayı kabul ettiler. Muhtemeldir ki bu müşrikler, Evs-Hazreç'le hilf halindeydiler. Bunların Vesika'ya olan mensubiyetleri müttefik oldukları kabileler yoluyla olmuş olabilir.

¹¹⁶ Buhl, 210 v.d.

¹¹⁷ Watt, Mecca, 144.

¹¹⁸ Hitti, I, 171.

¹¹⁹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 152.

¹²⁰ Watt, *Hız. Muhammed*, 98.

Kanaatimizce Medine’de Vesika’yı kabul eden ancak Vesika’ya niçin imza attıkları tam olarak anlaşılmayan ve bu anlamda tartışma konusu olan diğer bir kesim de Yahudilerdi. Bunların antlaşmaya niçin ve ne zaman imza koydukları ihtilafli bir mevzudur.

Yahudilerin Medine’de güçlü olmalarına rağmen site devletinin kuruluşunda Hz. Peygamber’in siyasal otoritesini tanımaları, bağımsızlıklarından bir noktaya kadar yeni devlet lehine feragat etmiş olmalarının siyasal ve sosyal nedenleri çok önemlidir.¹²³ Ancak elimizdeki mevcut malumat, Yahudilerin bağımsızlıklarından kısmen vaz geçip Hz. Peygamber’e niçin tabi olduklarını açıklayacak kadar yeterli değildir. Bu çerçevede bazı sebepler zikrediliyor ancak bu nedenler konuya tam bir netlik kazandıracak nitelikte değildir.

Yahudilerin Vesika’ya olan mensubiyetlerinin sebebi kadar önemli olan diğer bir nokta da, bunların Medine Sözleşmesi’ne ne şekilde dahil olduklarıdır. Bu konudaki birinci görüş, Yahudilerin müttefikleri olan Evs- Hazreç vasıtasıyla Vesika’ya dahil oldukları yönündedir. Buna göre Yahudiler müttefikleri oldukları Evs-Hazreç yoluyla Vesika’ya dahil oldular. Çünkü Yahudilerle mezkur iki kabile arasında antlaşmalar vardı.¹²⁴ Arap kadim geleneğine göre müttefiklerden birisinin imzaladığı antlaşmayı diğer müttefik de imzalamış oluyordu. Yani Evs-Hazreç’in Vesika’ya taraf olmaları, müttefikleri

¹²¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 153; Dursun, *Siyasal Katılma*, 55.

¹²² Heykel, 167-168.

¹²³ Dursun, *Siyasal Katılma*, 55.

¹²⁴ İslamoğlu, 100.

olan Yahudileri de bağılıyordu.¹²⁵ Örneğin Vesika'da bir sosyal gruba tanınan hak ve yüklenen sorumluluklar o gruba hilf yoluyla dahil olan kabileler için de geçerliydi.

Yahudilerin Vesika'ya dahil olmaları ile ilgili diğer görüş ise, bunların Bedir'den sonra bu sözleşmeyi imzaladıkları yönündedir. Bu görüşün temelini de Ebu Davud'un şu haberi oluşturmaktadır: "Bedir zaferini çekemeyen, Müslümanlara hakaret eden ve Mekkelileri Müslümanlara karşı kışkırtan Yahudi asıllı şair Ka'b b. el-Eşref'in Hz. Peygamber'in isteği üzerine öldürülmesidir. Şikayet üzerine gelen Yahudilerle Hz. Peygamber arasında bir antlaşma yapılmıştır." Eğer bu haber doğru ise Yahudilerin çok sonradan ve Müslümanlardan korktukları için Vesika'yı kabul ettikleri anlamı çıkar.¹²⁶ Hamidullah da Yahudilerin Bedir'den sonra sözleşmeye imza attıkları kanaati üzerinde durur.¹²⁷

Yahudilerin Vesika'ya imza koymalarının en önemli sebebi, rakip olarak gördükleri Müslüman Evs- Hazreç'in içten güçlenmesidir. Bu iki kabile Akabe Biatları ile ön plana çıkıp İslam'ın Medine'de yayılmasını sağladılar. Sonra bu iki kabilenin güçlü birlikteliği iktisadî sebeplerden dolayı Yahudilerin hoşnutsuzluğuna neden oldu.¹²⁸ Ancak Müslümanların muazzam derecede güçlenmeleri hadisesi, Yahudilerin istikballerini garantiye almak için Vesika'yı kabul etmelerinin en önemli sebebi oldu.¹²⁹ Bunun yanında Yahudilerin müşrik olan Ubey'in krallığına sıcak bakmamaları,¹³⁰ Hz. Peygamber'i menfaatleri ve Yahudiliğin intişarı için kullanmak istemeleri¹³¹ ve Vesika ile Ya-

¹²⁵ Bulaç, "Asr-ı Saadet'te Birarada Yaşama Projesi: Medine Vesikası", *Asr-ı Sadet'te İslam*, II, 189-190.

¹²⁶ İslamoğlu, 50.

¹²⁷ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 190.

¹²⁸ Bulaç, "Asr-ı Sadet'te Siyasî Olaylar," II, 45-46.

¹²⁹ Ülkü, Hayati, *Muhtasar İslam Tarihi*, I-II, İstanbul, 1972, I, 129.

¹³⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 184.

¹³¹ Uzun, Nurettin, *History Of The Prophets*, İstanbul, 1995, 240.

hudilere dini ve kültürel anlamda bir çok hakkın verilmesi¹³² gibi sebeplerden dolayı Vesika'yı imzaladılar.

Sonuç itibariyle Medine Vesikası'nın taraflarca cazip görülmesinin ve imzalanmasının genel sebepleri şöyle sıralanabilir:

- Evs-Hazreç arasında 120 yıldır devam edegelen savaşların iki tarafı da yıpratmış olması,
- O dönemde Medine'de kaotik bir ortamın olması,
- Sözleşmede yaralama, öldürme ve diyet gibi kavramların sıkça geçmesi o günkü toplumda yoğun kavgaların olduğu, toplumun barışa özlem duyması ve Vesika'nın 'neysen osun' ilkesini esas alması,
- Sözleşmenin 'hakimiyet' değil 'katılım' esasına dayanmasıdır¹³³

F) TARAFLAR AÇISINDAN VESİKA'NIN ÖNEMİ

İmzalanan Vesika'nın taraflara neler kazandırdığını anlamak için bu tarihi belgenin maddelerine bakmak daha isabetli olacaktır. Çünkü mevcut belge, Medine'deki farklı sosyal grupların amaçlarını yansıtacak niteliktedir.

Medine Anayasası'yla yeni bir toplum kurulmuştur. Medine'deki farklı sosyal yapılar bir siyasal iktidar etrafında toplanmışlardır. Yeni devlet mekanizmasında karşılıklı hak ve vazifeler belirlenmiş, geleneksel kabilevî ve kuvvete dayalı ilişkilere son verilmiştir.

¹³² Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 197.

¹³³ Bulaç, "Medine Vesikası," *Asr-ı Saadet'te İslam*, II, 186-187.

Müslümanlar açısından meseleye bakıldığında, Hz. Peygamber'in dinî kişiliğine siyasî kimlik de eklenmiş olup, O hem din tebliğcisi, hem devlet başkanı ve hem de ordu komutanı olmuştur.¹³⁴

Müslümanlar Vesika sayesinde kabul edilen bir madde ile Mekke'den gelebilecek bir saldırıdan korunmuş oluyorlardı.¹³⁵ İlgili madde ile "Hiçbir Medineli, bir Kureyşlinin can ve malını himaye altına almayacaktır."¹³⁶ hükmü getirildi. Bunun yanında dışarıdan Medineye yönelik gelebilecek bir saldırıda bütün Medineliler birlikte karşı koyacaklardı.¹³⁷ Bu maddeler Müslümanlar için bir kazanım oldu. Böylece bu maddeler sayesinde Müslümanların Medine'de barınma ve buradaki güvenlikleri teminat altına alınmış oluyordu.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Vesika ile hem devlet başkanı hem de her türlü ihtilafı konularda hakem olarak kabul edildi.¹³⁸

Güvenliğin yanında Müslümanlar açısından Vesika'nın bir getirisi de Müslümanlar için inanç ve ibadet özgürlüğünün sağlanmasıdır. Yani Vesika'ya dercedilen "Yahudilerin dinleri kendilerine, Müslümanların dinleri de kendilerinedir."¹³⁹ şeklindeki hüküm Müslümanlara büyük bir rahatlama getiriyordu. Bundan böyle Müslümanları ibadet konusunda denetleyip sorgulayan bir güç olmayacaktı.¹⁴⁰

¹³⁴ Dursun, *Siyasal Katılma*, 57.

¹³⁵ Afzalurrahman, 404.

¹³⁶ Madde, 20/B.

¹³⁷ Madde, 13, 44.

¹³⁸ Madde, 23, 42.

¹³⁹ Madde, 25.

¹⁴⁰ Heykel, 183.

Gayr-ı müslimler açısından mesele değerlendirildiğinde onlar için de Vesika'nın önemli ve kazanımlı bir iş olduğunu söyleyebiliriz. Onlar, Medine Vesikas'ıyla oluşturulan toplumun asıl üyesi oldular.¹⁴¹

Vesika'da hem eşitlik psensibinin benimsenmiş olması¹⁴² hem de hukukun üstünlüğünün kabul edilmiş olması¹⁴³ gayr-ı müslimler açısından da önemli bir gelişmedir. Çünkü ayrımcılığın yapıldığı ve hukukun uygulanmadığı kaotik Medine ortamında gayr-ı müslimlerin de adalete ve hukukun üstünlüğüne ihtiyaçları vardı.

Medine Vesikası ile insan her şeyin merkezine alınmıştır. Vesika ile farklı ırk, kültür ve dindeki insanların varlığı hem kabul edilmiş hem de buna Vesika'da yer verilmiştir.¹⁴⁴

G) VESİKA'NIN MADDELERİ

Medine Vesikası, İbn Hişam ve Ebu Ubeyd gibi birçok ilk dönem alimlerinin eserlerinde bir bütün olarak nakledilir. Bunun yanında birçok muhaddis ve muahhar İslam tarihçisi de Vesika'yı eserlerine almışlardır. Burada dikkatimizi çeken husus, belgenin maddeler halinde aktarılmamasıdır. Bunun dışında Vesika bütün kaynaklarda hemen hemen aynı bütünlük içerisinde aktarılır. Örneğin Ebu Ubeyd, Vesika'nın girişindeki besmeleyi aktarmaz. Biz de İbn Hişam'ın Sîre'sini esas alarak, Vesika'yı aşağıdaki şekilde aktarmayı uygun bulduk.

¹⁴¹ Madde, 1.

¹⁴² Madde, 47.

¹⁴³ Madde, 37.

¹⁴⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 72-73.

Bismillahirrahmânirrahîm

1. Bu kitap (Yazı), Peygamber Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli Mü'minler ve Müslümanlar ve bunlara tabi olanlarla yine onlara sonradan iltihak etmiş olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için (olmak üzere tanzim edilmiştir).
2. İşte bunlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmet (câmi'a) teşkil ederler.
3. Kureyş'ten olan Muhâcirler, kendi aralarında adet olduğu veçhile kan diyetlerini ödemeye iştirak ederler ve onlar harp esirlerinin fidye-i necatını Mü'minler arasındaki iyi ve ma'kul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre ödemeye iştirak edeceklerdir.
4. Benû Avf'lar kendi aralarında adet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye iştirak edeceklerdir ve (Müslümanların teşkil) ettiği her zümre harp esirlerinin fidye-i necatını Mü'minler arasındaki iyi ve ma'kul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediye iştirak edeceklerdir.
5. Benû Harisler, kendi aralarında adet olduğu veçhile evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını, Mü'minler arasında iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediye iştirak edeceklerdir.
6. Benû Sâide'ler, kendi aralarında adet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını Mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediye iştirak edeceklerdir.
7. Benû Cuşemler, kendi aralarında adet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını Mü'minler arasında

daki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

8. Benû Neccâr'lar, kendi aralarında adet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını Mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.
9. Benû Amr İbn Avf'lar, kendi aralarında adet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını Mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.
10. Benû'n-Nebitler, kendi aralarında adet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını Mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.
11. Benû'l-Evs'ler, kendi aralarında adet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını Mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.
12. Mü'minler kendi aralarında ağır mali mesuliyetler altında bulunan hiç kimseyi (bu halde) bırakmayacaklar, fidye-i necat veya kan diyeti gibi borçlarını iyi ve makul bilinen esaslara göre vereceklerdir. Hiçbir Mü'min diğer Mü'minin mevlâsı ile , onun aleyhine olmak üzere bir antlaşma yapamayacaktır.

13. Takva sahibi Mü'minler, kendi aralarında mütecavize ve haksız bir fiil ikamı tasarlayan, yahut bir cürüm yahut bir hakka tecavüz veyahutda Mü'minler arasında bir karışıklık çıkarma kasdını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evladı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.
14. Hiçbir Mü'min bir kâfir için, bir Mü'mini öldüremez ve bir Mü'min aleyhine hiçbir kafiye yardım edemez.
15. Allah'ın zimmeti (himaye ve teminatı) bir tekdir; (Mü'minlerin en ehemmiyetsizlerinden birinin tanıdığı himaye) onların hepsi için hüküm ifade eder. Zira Mü'minler diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlâsı (kardeşi) durumundadırlar.
16. Yahudilerden bize tabi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muarız olanlarla yardımlaşmaksızın, yardım ve müzaheretimize hak kazanacaklardır.
17. Sulh, Mü'minler arasında bir tekdir. Hiçbir Mü'min Allah yolunda girilen bir harpte, diğer Mü'minleri hariç tutarak, bir sulh antlaşması akdedemez; bu sulh ancak onlar (Mü'minler) arasında umumiyet ve adalet esasları üzere yapılacaktır.
18. Bizimle beraber harbe iştirak eden bütün askeri birlikler, birbirleriyle münavebe edeceklerdir.
19. Mü'minler, birbirlerinin Allah yolunda akan kanların intikamını alacaklardır.
20. Takva sahibi Mü'minler, en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar.
- 20/B. Hiçbir müşrik, bir Kureyşlinin mal ve canını himayesi altına alamaz ve hiçbir Mü'mine bu hususta engel olamaz (Yani Kureyşliye hücum etmesine mani olamaz).
21. Herhangi bir kimsenin bir Mü'min'in ölümüne sebep olduğu kat'i delillerle sabit olur da maktulün velisi (hakkını müdafaa eden) rıza göstermezse, kısas hükümlerine tabi

olur; bu halde bütün Mü'minler ona karşı olurlar. Ancak bunlara, sadece (bu kaide-nin) tatbiki için hareket etmek helâl (doğru) olur.

22. Bu yazının muhteviyatını kabul eden, Allah'a ve Ahiret Gününe inanan bir Mü'minin bir katile yardım etmesi ve ona sığınacak bir yer temin etmesi helal (doğru) değildir; ona yardım eden veya sığınacak bir yer gösteren Kıyamet Günü Allah'ın lanet ve gazabına uğrayacaktır ki, o zaman artık kendisinden ne bir para tediyesi ve ne de bir taviz alınacaktır.

23. Üzerinde ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey, Allah'a ve Muhammed'e götürülecektir.

24. Yahudiler Mü'minler gibi, muharebe devam ettiği müddetçe (kendi harp) masraflarını karşılamak mecburiyetindedirler.

25. Benû Avf Yahudileri, Mü'minlerle birlikte bir ümmet teşkil ederler. Yahudilerin dinleri kendilerine, Mü'minlerin dinleri de kendilerinedir. Buna gerek mevlaları ve gerekse bizzat kendileri dahildirler.

25/B. Yalnız kim ki haksız bir fiil irtikap eder veya bir cürüm ika eder, o sadece kendine ve aile efradına zarar (vermiş) olacaktır.

26. Benû'n-Neccâr Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı haklara sahip olacaklardır.

27. Benû'l-Hâris Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı haklara sahip olacaklardır.

28. Benû Sa'ide Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı haklara sahip olacaklardır.

29. Benû Cuşem Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı haklara sahip olacaklardır.

30. Benû'l-Evs Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı haklara sahip olacaklardır.
31. Benû Sa'lebe Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı haklara sahip olacaklardır. Yalnız kim ki haksız bir fiil irtikap eder veya bir cürüm ika eder, o sadece kendini ve aile efradını zarar vermiş olacaktır.
32. Cefne, Sa'lebe'nin bir koludur; bu bakımdan Sa'lebeler gibi mülahaza olunacaklardır.
33. Benû's-Şuteybe de Benû Avf Yahudileri gibi aynı haklara sahip olacaklardır. Kaidelere muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır.
34. Sa'lebe'nin mevlaları, bizzat Sa'lebeler gibi mülahaza olunacaklardır.
35. Yahudilere sığınmış olan kimseler, bizzat Yahudiler gibi mülahaza olunacaklardır.
36. Yahudiler'den hiçbir kimse (Müslümanlarla birlikte bir askeri sefere), Hz. Muhammed'in müsaadesi olmadan çıkamayacaktır.
- 36/B. Bir yaralamanın intikamını almak yasak edilemeyecektir. Muhakkak ki bir kimse bir adam öldürecek olursa neticede kendini ve aile efradını mes'uliyet altına sokar; aksi halde haksızlık olacaktır (Yani bu kaideye riayet etmeyen bir kimse haksız vaziyette olacaktır). Allah bu yazıya en iyi riayet edenlerle beraberdir.
37. (Bir harp vukuunda) Yahudilerin masrafları kendi üzerine ve Müslümanların masrafları kendi üzerinedir. muhakkak ki bu sahifede gösterilen kimselere harp açanlara karşı, onlar kendi aralarında yardımlaşacaklardır. Onlar arasında hayırhahlık ve iyi davranış bulunacaktır. Kaidelere muhakkak riayet edilecektir. Bunlara aykırı hareket olmayacaktır.
- 37/B. Hiçbir kimse müttefiklerine karşı bir cürüm ika edemez; Muhakkak ki zulmedilene yardım edilecektir.

38. Yahudiler Müslümanlarla birlikte, beraberce harp ettikleri müddetçe masrafta bulunacaklardır.
39. Bu sahifenin gösterdiği kimse lehine Yesrib Vadisi dahili (Cevf), haram (Mukaddes) bir yerdir.
40. Himaye altındaki kimse, bizzat himaye eden kimse gibidir; ne zulmedilir ve ne de kendisi cürüm ika edecektir.
41. Himaye etme hakkına sahip kimselerin izni müstesna, başkası, yabancı himaye etme hakkına sahip değildir.
42. Bu yazıda gösterilen kimseler arasında zuhurunda korkulan bütün öldürme ve münâzaa vak'alarının Allah'a ve Resulullah Muhammed'e götürülmeleri gerekir. Allah bu sahifeye en kuvvetli ve en iyi riayet edenlerle beraberdir.
43. Ne Kureyşliler ve ne de onlara yardım edecek olanlar, himaye altına alınmayacaklardır.
44. Onlar (Müslümanlar ve Yahudiler) arasında, Yesrib'e hucüm edeceklerle karşı yardımlaşmak esastır.
45. Şayet Yahudiler, Müslümanlar tarafından bir sulh akdetmeye veya bir sulh akdine iştirake davet olunurlarsa, bunu doğrudan doğruya akdedecekler veya ona iştirak edeceklerdir. Şayet Yahudiler, Müslümanlara aynı şeyleri teklif edecek olurlarsa, Mü'minlere karşı aynı haklara sahip olacaklardır; din mevzuunda girişilen harp vak'aları müstesnadır.
- 45/B. Her bir zümre, kendilerine ait mıntıkadan (gerek müdafaa ve gerekse sair ihtiyaçlar hususunda) mes'uldur.

46. Bu sahifede gösterilen kimseler için ihdas edilen şartlar aynı şekilde Evs Yahudilerine, yani onların mevlâlarına ve bizzat kendi şahıslarına, bu sahifede gösterilen kimseler tarafından sıkı ve tam bir muhafazakarlık ile tatbik olunur. Kaidelere muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır. Ve haksız şekilde kazanç temin edenler, sadece kendi nefesine zarar vermiş olurlar. Allah bu sahifede gösterilen maddelere en doğru ve en mükemmel riayet edenlerle beraberdir.
47. Bu yazı, bir haksız fiil ika veya cürüm işleyen (ile ceza) arasına engel olarak giremez. Kim bir harbe çıkar, emniyette olur ve ya kim ki Medine'de kalırsa yine emniyet içindedir; haksız bir fiil ve cürüm îkâı halleri müstesnadır. Allah ve Rasûlüllah Muhammed himayelerini, (bu sahifeyi) tam bir sadakat ve dikkat içinde muhafaza eden kimseler üzerinde tutacaklardır.¹⁴⁵

H) VESİKA MADDELERİNİN YORUMU

Vesika Maddelerinin yorumlanması başlığı altında genel olarak Vesika'da geçen bazı muğlak ifadeler, önemli kavram ve mevzulara tekabül eden maddeler ve bu maddelerden çıkarılabilecek umumi prensipler üzerinde durulacaktır.

Vesika'nın 21. maddesinde "Kim ki bir Mü'mini suçsuz olduğu halde öldürürse, maktulün velisi diyete razı olmadıkça katile kısas uygulanır." şeklinde geçen ifadedeki 'i'tibat' kelimesi, bir kimseyi suçsuz ve kanını akıtmak haram olduğu halde öldürmek

¹⁴⁵ İbn Hişâm, II, 147-151; Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 96-102.

anlamına gelir.¹⁴⁶ Vesika'nın 12. maddesinde geçen 'müfrâhan' kelimesi ağır borç altına giren kimseler için kullanılan bir ifadedir.¹⁴⁷

Vesika'da sık sık geçen bir ifade de 'alâ ribâ'tihim' terkididir. Bu ifadedeki 'riba' kavramı, kan diyeti anlamına gelmektedir.¹⁴⁸

Vesika'da üzerinde tartışılan ve açıklığa kavuşturulması gereken diğer bir muğlak kavram da "ümme" ifadesidir. Bu kavram Vesika'da iki defa geçer.¹⁴⁹ Buradaki "ümme" kavramı, Arapça'da genel olarak "topluluk" anlamındadır.¹⁵⁰ Vesika'daki ümme, bağlamı ve mahiyeti itibarıyla düşünüldüğünde bu kavramın "siyasî birliğe",¹⁵¹ siyasal bir topluma¹⁵² ve Müslümanlar ile gayri müslimlerden oluşan¹⁵³ sosyal yapı bütünlüğüne¹⁵⁴ işaret ettiği görülecektir. Kuran'da ise 64 yerde geçen bu kavram genelde insan topluluğu, millet, zaman, önder ve din anlamında kullanılmıştır.¹⁵⁵ Bu kavram daha sonraları ise Müslümanlardan oluşan insan grubu anlamındaki "İslam Ümmeti"ne dönüşmüştür.¹⁵⁶

Vesika'nın 34. Maddesinde geçen 'Sa'lebe'nin mevlaları, bizzat Sa'lebe gibi mülahaza olunacaklardır' ifadesi, bazı kabilelerin Vesika'ya katılmalarının direkt değil de müttefik oldukları kabileler vasıtasıyla gerçekleştiğini gösterir. Çünkü bu gelenek, Arap toplumunda geçerli bir kuraldı.

¹⁴⁶ Ebû Ubeyd, 205.

¹⁴⁷ Ebû Ubeyd, 205.

¹⁴⁸ Ebû Ubeyd, 148.

¹⁴⁹ Madde, 2, 25.

¹⁵⁰ Lewis, Bernard, *Orta Doğu*, (çev. Ahmet Harmancı), Thz., 411.

¹⁵¹ Bulaç, "Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, 12; Bulaç, Ali, *İslam ve Demokrasi*, İstanbul, 1993, 164-165.

¹⁵² Dursun, *Siyasal Katılma*, 56; Dursun, *İslam Dünyasında Entegrasyon Hareketleri*, 22.

¹⁵³ Wellhausen, 6.

¹⁵⁴ Sönmez, 95.

¹⁵⁵ Âl-i İmran, 3/104-110; A'raf, 7/38; Hûd, 11/48; En'âm, 6/38 v.d.

¹⁵⁶ Serjeant, 70.

Vesika'nın 16. Maddesi, Vesika'ya dahil olan Yahudilerden başka, bu antlaşmaya katılmayan Yahudi kabilelerinin olduğunu ima ediyor. Bu, Medine'de küçük ama birçok Yahudi kabilesinin mevcut olduğunu ve bunların bir bütün olarak hareket etmediklerini gösterir.

Vesika'nın 39. maddesindeki 've inne Yesribe harâmun li ehli hâzihi sâhife' ifade, Medine şehrinin sınırlarının korunduğu ve burasının sınırlarının çizildiği anlamına gelmektedir. Bunu, Hz. Peygamber'in hicretten hemen sonra Medine'nin sınırlarının olduğu yerlere taş diktirmesi şeklindeki uygulamasından da anlıyoruz. Belki de Hz. Peygamber bunu yapmakla, Mekkelilerin Medine topraklarında geçmelerini engellemek istiyordu.

Şimdi ise Vesika'da geçen maddelerin tekabül ettiği kavramlar ve mevzular üzerinde kısaca durulacaktır.

- Vesika'da mevcut topluluğa üye olanlar "ümme" olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁷
- Tüm sosyal bloklar arasında eşitlik prensibi benimsenmiştir.¹⁵⁸
- Ülke ve korunmuş sınır kavramı getirilmiştir.¹⁵⁹
- Suç ve cezaların ferdiliği felsefesi benimsenmiştir.¹⁶⁰
- Egemenlik prensibi üzerinde durulmuştur.¹⁶¹
- Anayasa'nın bağlayıcı niteliğine vurgu yapılmıştır.¹⁶²
- Vesika kendisini, bağlayıcılık anlamını veren "sahife" ve "kitâb" kavramlarıyla tanıtmıştır.¹⁶³

¹⁵⁷ Madde, 2, 5.

¹⁵⁸ Madde, 42.

¹⁵⁹ Madde, 39.

¹⁶⁰ Madde, 22, 31.

¹⁶¹ Madde, 23, 42.

- Vesika, ırk, kültür ve din ayrımını gözetmeyen toplumsal bir projedir.¹⁶⁴
- Hukukun üstünlüğü prensibi benimsenmiştir.¹⁶⁵
- Savaşta malî yükümlülükler getirilmiştir.¹⁶⁶
- Teşri' ve icra selahiyeti belirtilmiştir.¹⁶⁷
- Dış münasebetlerin niteliği üzerinde durulmuştur.¹⁶⁸
- Müslümanlar arasında sosyal yardımlaşma esası getirilmiştir.¹⁶⁹
- Gayr-ı müslimlere kendi hukuklarına göre hareket etme ve yargılanma hakkı tanınmıştır.¹⁷⁰
- Mekke müşriklerine yardım ve onları himaye yasaklanmıştır.¹⁷¹
- Şehir savunmasının ortak harcama ile sağlanması öngörülmüştür.¹⁷²
- Herkese inanç hürriyeti hakkı tanınmıştır.¹⁷³
- Kan diyetlerinin ödenmesinde adalet prensibi getirilmiştir.¹⁷⁴

Kısacası bu maddeler içerikleri itibariyle güncelleştirilirse bu bağlamda şunlar belirtilebilir: Vesika geniş tabanlı bir halk meclisi kararı olup hukukun üstünlüğünü, çoğulcu toplumsal yapıyı, hak ve özgürlükleri, din ve vicdan hürriyetini kapsamaktadır. Vesika, Medine'deki farklı sosyal grupları teker teker zikretmiş, bunların dinî, etnik ve kültürel kimliklerini kabul etmiştir.

¹⁶² Madde, 17, 33, 37, 46, 47.

¹⁶³ Madde, 22, 39, 42, 46.

¹⁶⁴ Madde, 1, 2, 25.

¹⁶⁵ Madde, 37.

¹⁶⁶ Madde, 3, 12, 24, 37, 38.

¹⁶⁷ Madde, 23, 42.

¹⁶⁸ Madde, 34, 35, 40, 43.

¹⁶⁹ Madde, 12.

¹⁷⁰ Madde, 23, 42.

¹⁷¹ Madde, 43.

¹⁷² Madde, 24, 37, 38.

¹⁷³ Madde, 25.

¹⁷⁴ Madde, 5, 6, 7, 8.

D) VESİKA'YA GÖRE MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİLERİ

Medine Vesikası'na dahil olan diğer önemli bir sosyal grup da Müslümanlardı. Müslümanlar sayı itibarıyla az idiler ancak hepsi bir bütün olarak Vesikaya dahil oldular. Müslümanlar da Muhacir ve Ensar (Evs ve Hazrec)dan oluşuyordu. Vesika'nın önemli bir kısmı bu Müslüman grupların birbiriyle olan ilişkilerini içerir. Bu ilişkileri belirleyen maddeleri şöyle özetleyebiliriz:

- Mü'minler birbirlerine karşı düşmanla antlaşma yapmayacaktır.¹⁷⁵
- Din için dökülen kanın intikamını Mü'minler beraber alacaklardır.¹⁷⁶
- Mü'minler birbirlerini borç içinde bırakmayacaklardır.¹⁷⁷
- Hiçbir Mü'min tek başına sulh yapamayacaktır.¹⁷⁸
- Bütün müminler katilin karşısına çıkar ve onu himaye etmezler.¹⁷⁹
- Mü'min mümine karşı kaire yardım edemez.¹⁸⁰
- Müminler diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin dostudurlar.¹⁸¹
- Müminlerin dayanışma ve yardımlaşmaları mecburidir.¹⁸²
- Müminler arasında çıkabilecek mütecavizlere karşı beraber hareket etmek zorundur.¹⁸³
- Harp zamanında Müslümanlar tek başlarına harp edemez ve birbirlerinden habersiz sulh yapamazlar.¹⁸⁴

¹⁷⁵ Madde, 12, 13.

¹⁷⁶ Madde, 19.

¹⁷⁷ Madde, 12.

¹⁷⁸ Madde, 17.

¹⁷⁹ Madde, 21, 22.

¹⁸⁰ Madde, 14.

¹⁸¹ Madde, 15.

¹⁸² Madde, 12.

- Her Müslüman diğerine yardım edecektir.¹⁸⁵
- Katile karşı hep beraber olunacak ve kan bedelinde yardım esastır.¹⁸⁶
- Aralarında çıkabilecek suçluyu kendileri cezalandıracaktır.¹⁸⁷

Müslümanların kendi aralarındaki ilişkileri belirleyen Vesika'nın ilgili hükümlerine baktığımızda, Müslümanlar arasında dinî ve siyasî yapılanmaya dayalı bir hukukî düzenlemenin esas alındığını görmekteyiz. Bu yapı da, içten ve dıştan gelecek tehlikelere karşı beraber hareket etme yönündeki ittifak olarak özetlenebilir. Müslümanların ilgili maddelerle daha çok iş birliği savunmasına ağırlık vermeleri, onların içinde bulundukları siyasî ortamın uzantısı olarak düşünebiliriz. Bu da bir toplumun oluşturulması ve bu toplumun her türlü saldırı karşısında durabilmesi için gerekli olan bir önlemdir diyebiliriz.

İ) VESİKA'YA GÖRE MÜSLÜMANLARIN – GAYR-I MÜSLİMLERLE İLİŞKİLERİ

Bu başlık altında inceleyeceğimiz mevzu, Müslüman-zımmî ilişkilerini oluşturmaktadır. Burada anlaşmaya imza koyan gayr-ı müslimler için zımmîlik kavramını kullanacağız. Çünkü zımmî kavramı, savaştan sonra Müslümanların idaresinde yaşamaya mahkum olan kimseler için her zaman kullanılmaz. Medine'de olduğu gibi Müslümanların

¹⁸³ Madde, 13.

¹⁸⁴ Madde, 17.

¹⁸⁵ Madde, 12.

¹⁸⁶ Madde, 19, 20.

¹⁸⁷ Madde, 13.

idaresinde kendi istekleriyle yaşamayı kabul eden ve Müslüman idare tarafından korunan gayr-ı müslimler için de kullanılır.¹⁸⁸

Kısacası zımmî, bugün azınlık dediğimiz kavramı karşılamaktadır.¹⁸⁹ Dolayısıyla Medine’de yaşayan gayr-ı müslimler için zımmîlik kavramı kullanılamaz,¹⁹⁰ şeklindeki tespite katılmıyoruz.

Aynı sosyal-siyasal organizasyona mensup Müslümanlarla gayr-ı müslimlerin ilişkileri ve bu ilişkileri düzenleyen Vesika’nın maddeleri ve bu maddelerin içerdiği konular şunlardır:

- Karşılıklı yardım esastır.¹⁹¹
- Tarafların çözemedikleri ihtilaflı konular, Hz. Peygamber’e götürülecektir.¹⁹²
- Savaş durumunda iki taraf beraber hareket edecektir.¹⁹³
- Savaşta malî yükümlülükler kabul edilmiştir.¹⁹⁴
- Beraber yapılacak savaşta herkes kendi masrafını kendisi ödeyecektir.¹⁹⁵
- Karşılıklı ilişkilerin niteliği açıklığa kavuşturulmuştur.¹⁹⁶
- Medinelilerin Mekkeli müşrikleri himayeleri yasaklanmıştır.¹⁹⁷

¹⁸⁸ Hodûri, Majid, *İslam’da Savaş ve Barış*, (çev. Necdet Özberk), İstanbul, 1998, 296.

¹⁸⁹ Aycan, İrfan, “Müslüman Yönetimlerde Birarada Yaşama Tecrübeleri (Emevî Modeli)”, *İslam ve Demokrasi*, Ankara, 1998, 31.

¹⁹⁰ Bulaç, “Medine Vesikası,” *Bilgi ve Hikmet*, 15.

¹⁹¹ Madde, 44.

¹⁹² Madde, 23, 42.

¹⁹³ Madde, 18, 24, 36, 38.

¹⁹⁴ Madde, 24, 37

¹⁹⁵ Madde, 37.

¹⁹⁶ Madde, 37, 42, 44.

¹⁹⁷ Madde, 20/B.

- Barış zamanında iki tarafın ilişkilerini düzenleyen temel prensipler kabul edilmiştir.¹⁹⁸
- Hz. Peygamber'in müsaadesi olmadan gayr-ı müslimler savaşa çıkamayacaktır.¹⁹⁹
- Taraflardan biri zulme uğrarsa diğeri ona yardım edecektir.²⁰⁰

Müslümanlarla gayr-ı müslimlerin ilişkilerinin niteliğini belirleyen kanunî düzenlemelere baktığımızda şu gerçeği görüyoruz. Kurulan birlik ve bunu sağlayan ilişkiler daha ziyade siyasîdir. Müslümanlarla gayr-ı müslimlerin ilişkilerine dair dinî ve kültürel düzenlemeler ve ilgili diğer prensipler ise, siyasî ve askerî işbirliğini esas alan diğer maddelerin sadece tamamlayıcısı durumundadırlar.

J) VESİKA'NIN BOZULMA SEBEPLERİ VE SONUÇLARI

Medine Vesikası'nı Bedir Savaşı'ndan sonra Yahudiler bozdular.²⁰¹ Vesika'nın yürürlükte bulunduğu ilk aylarda Müslüman-Yahudi ilişkilerinin oldukça olumlu olduğunu görmekteyiz. Hz. Peygamber, Yahudilerin Müslüman olması ve oluşturulan Medine toplumunun zarar görmemesi için Yahudilerle barış ve güven içinde yaşama gayretinde idi. Yahudiler de ilk başlarda genel olarak Hz. Peygamberin siyasî gücünden istifade etmek ve Yahudiliğin intişarı için Hz. Peygamberle olumlu ilişkiler kurma gereğini duyuyorlardı. Örneğin Hz. Peygamber Yahudileri kazanmak için²⁰² dinî konularda tartışmaktan²⁰³ ve tartışmayı doğuracak sorulara cevap vermekten özenle kaçındığı gibi,²⁰⁴

¹⁹⁸ Madde, 35, 38, 43, 46.

¹⁹⁹ Madde, 36.

²⁰⁰ Madde, 37/B.

²⁰¹ İbn İshak, 295.

²⁰² Dermenghem, 186.

²⁰³ Caetani, III, 144.

²⁰⁴ İbn Hişâm, II, 151-191.

yanından geçen Yahudi cenazesi için ayağa kalkıyor,²⁰⁵ müşrikleri sokmadığı mescide Yahudileri alıyor²⁰⁶ ve Yahudilerin sevgisini kazanmak için²⁰⁷ onların dinî adetlerine uyarak oruç tutuyordu.²⁰⁸ Yine Hz. Peygamber'in "Eğer 10 Yahudi alim bana inanıp tâbi olsaydı bütün Yahudiler iman ederdi."²⁰⁹ ifadesini de, Hz. Peygamber'in Yahudileri kazanma düşüncesi ve beklentisi içinde olduğunun bir parçası olarak düşünebiliriz.

Yahudiler de bazı beklentileri sebebiyle Hz. Muhammed'le barış içinde yaşamak istiyorlardı. Hz. Muhammed'in tek tanrılı bir dinin peygamberi olması ve bazı ibadet şekillerinde onlara uyması Yahudileri Hz. Peygamber'i kazanıp O'ndan istifade etme düşüncesine sevk ediyordu.²¹⁰

Kanaatimiz odur ki Yahudiler, menfaatleri icabı ve geleceklerinin güvencesi için Hz. Peygamber'le beraber hareket etme gereğini duyuyorlardı.

Yahudi-Müslüman ilişkilerinin bozulması ve Vesika'nın tek taraflı olarak ihlal edilmesinin Bedir Savaşı'ndan sonra başladığını söyleyebiliriz. Çünkü Müslümanların Bedirle kazandıkları zafer, Yahudileri kıskandırmıştır.²¹¹ Özellikle Hz. Peygamber ve Müslümanlara hakaret eden ve Bedir Savaşı'nın intikamının alınması için Mekkelileri savaşa kışkırtan Ka'b b. el-Eşref adındaki Yahudi şair, yaptıklarıyla antlaşmayı fiilen bozmuş oluyordu. Bu şahıs hicri üçüncü yılda Hz. Peygamber'in emriyle öldürüldü.²¹²

²⁰⁵ Buhârî, *Cenaiz*, 50.

²⁰⁶ Ahmet b. Hanbel, III, 339.

²⁰⁷ Dermenghem, 186.

²⁰⁸ Buhârî, *Savm*, 69; Müslîm, *Siyam*, 19.

²⁰⁹ Buhârî, *Muhacir-Ensar*, 52; Hanbel, II, 346.

²¹⁰ Heykel, 193-194.

²¹¹ Heykel, 242.

²¹² İbnü'l-Esir, II, 99.

Ka'b'dan başka Müslümanları hicveden ve öldürülen diğer bir Yahudi ileri geleni de, Ebu Âfek'tir.²¹³

Müslüman- Yahudi ilişkilerini geren ve Vesika'nın bozulmasını başlatan diğer bir sebep de kıblenin değişmesidir.²¹⁴ Kible değişimi, hicretten 17²¹⁵ veya 18²¹⁶ ay sonra oldu. Yahudilerin antlaşma gereği şehrin savunması konusunda Müslümanlarla beraber hareket etmeleri gerekirken bu konuda gereken hassasiyeti göstermemeleri,²¹⁷ onların Hz. Peygamber'le alay etmeleri,²¹⁸ Ka'b b. el-Eşref'in ölümünün Hz. Peygamber'le Yahudileri karşı karşıya getirmesi,²¹⁹ Yahudilerin hergün kuvvetlenen İslam ve Müslüman toplumdan hoşlanmamaları²²⁰ gibi sebeplerden ötürü iki tarafın ilişkileri farklı bir mecraya kayd. Şimdi ise Vesika'yı fiilen bozan üç büyük Yahudi kabilesine ve ilgili gelişmelere kısaca bakmakta fayda vardır.

1- Kaynukaoğulları Yahudileri

Medine sözleşmesini bozan ilk Yahudi kabilesi Kaynukalılar'dır.²²¹ Sebebi, Kaynuka çarşısındaki Yahudi kuyumcuya giden Müslüman bir kadının bir Yahudinin saldırısına uğramasıdır. Müslüman kadının elbisesine el uzatan Yahudi, bir Müslüman tarafından öldürülünce Yahudiler de o Müslümanı öldürdüler.²²² Bu olay üzerine Hz. Peygamber Yahudileri Kaynuka çarşısında toplayıp "Ey Yahudiler, Kureys'in başına

²¹³ Vâkıdî, I, 192.

²¹⁴ Bodley, 168.

²¹⁵ Heykel, 194.

²¹⁶ İbn Hişâm, II, 257; Ya'kûbî, II, 31.

²¹⁷ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 234.

²¹⁸ Buhârî, *İsti'san*, 22.

²¹⁹ Vâkıdî, 192.

²²⁰ Sırma, İ. Süreyya, *Hiz. Peygamber Devrinde Yahudi Meselesi*, İstanbul, 1984, 29.

²²¹ İbn İshak, 295

²²² İbn Hişâm, III, 51; Vâkıdî, I, 76; İbnü'l-Esîr, II, 96.

(Bedir Savaşı'nda) gelen sizin de başınıza gelmeden Müslüman olunuz. Çünkü siz Tevrat'ta benim gelecek peygamber olduğumu biliyorsunuz.” dedi. Yahudileri ise “Ey Muhammed, Mekkelileri yenmen seni aldatmasın, harpten anlamayan bir kavme rast geldin. Bu senin için bir şanstı. Ama bizimle savaşırsan ne insanlar olduğumuzu o zaman görürsün.”²²³ şeklinde karşılık verdiler. Hz. Peygamber hicri 2. yılda mezkur olay ve tartışmalar üzerine Kaynukaoğulları'nı muhasara altına aldı.²²⁴ Muhasara iki hafta sürdü.²²⁵ Sonunda Abdullah b. Selul'ün ricası üzerine Yahudiler öldürülmedi ancak onların mallarına el konuldu.²²⁶

Bu konuda çağdaş düşünürleri ihtilafa götüren bir husus vardır. O da, bu savaşın asıl sebebinin ne olduğu ve Hz. Peygamber'in yaptığı'nın ahlakî olup olmadığıdır. Watt'a göre, savaşın asıl sebebi olarak gösterilen Müslüman hanımın tacize uğraması hadisesi, bahanedir. Asıl sebep, Medine'deki menfaat savaşıdır.²²⁷ Hz. Peygamber ise bu hanımın durumunu fırsat bilip Yahudileri Mekke'den sürdü.²²⁸ Caetani'ye göre ise Hz. Peygamber'in eline güç geçtiği için Yahudileri imha etmiştir.²²⁹ Çünkü Hz. Peygamber kendi nüfuzu , İslam'ın güçlenmesi ve taraftarlarının maddi olarak zenginleşmesi için böyle davranıyordu.²³⁰

²²³ İbn İshak, 294; İbn Hişâm, II, 201; Ebû Dâvud, 22; Tâberî, *Tarih*, II, 479-480.

²²⁴ Tâberî, *Tarih*, II, 480.

²²⁵ İbni Hişâm, III, 51.

²²⁶ İbnül'-Esîr, II, 97.

²²⁷ Watt, *H. Muhammed*, 138-139.

²²⁸ Watt, *H. Muhammed*, 139.

²²⁹ Caetani, III, 108.

²³⁰ Wellhausen, 8.

Yahudilerin antlaşmayı bozmaları ve Müslüman hanıma yaptıkları, Arap toplumunun örfüne göre büyük bir suçtu. Bu durumu dikkate aldığımız zaman Hz. Peygamber'in Yahudilere karşı takındığı tavrın sebebini daha iyi anlayabiliriz.²³¹

2. Nadiroğulları Yahudileri

Nadiroğulları Yahudileri Medine'deki Yahudiler içerisinde en güçlü olan kabile idi.²³² Hz. Peygamber bir gün Müslümanlarla Yahudilerin beraber ödemeleri gereken bir diyet parasını almak için Nadiroğulları'na gitti. Nadirler bunu fırsat bilip Hz. Peygamber'i öldürme teşebbüsünde bulundular.²³³ Bedir Savaşı'ndan altı ay sonra²³⁴ vukuu bulan bu teşebbüs üzerine Hz. Peygamber Nadiroğulları'nı muhasara altına aldı. Bu muhasara 15-20 gün sürdü. Hz. Peygamber bu esnada Nadirler'in hurmalıklarını yaktı.²³⁵ Ancak hurmalıkların yakılması üzerine kalelerinden çıkan ve Hz. Peygamber'in hurmalıkları yakmasını eleştiren Nadirler,²³⁶ antlaşmaya razı oldular. Karar neticesinde Nadiroğulları Hayber'e göç etmek zorunda kaldılar.²³⁷ Bunlardan kalan mallar ise muhacirler arasında paylaştırıldı.²³⁸

Nadiroğulları savaşı bir bütün olarak değerlendirildiğinde Nadirler'in diyetlerini ödememeleri ve Hz. Peygamber'i öldürme teşebbüsünde bulunmaları bu kavmin tek tarafı olarak mevcut antlaşmayı fiilen bozması anlamına geliyordu.

²³¹ Heykel, 246.

²³² Bodley, 192, 193.

²³³ İbn Hişâm, III, 199.

²³⁴ Suyûtî, *el-Ğasâisu'l-Kübrâ*, I-III, (thk., M.Halil Hiras, Mısır), thz., I, 524-525.

²³⁵ İbn Hişâm, III, 200.

²³⁶ Mâverdî, Ebu'l-Hasan (Ö. 364/1058), *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, Mısır, 1298, 50.

²³⁷ İbn İmâd, I, 121.

²³⁸ Heykel, 279, 280.

3. Kureyzaogulları Yahudileri

Kureyzaogulları'yla yapılan savaş hicretin beşinci yılının Zil-Ka'de ayında oldu.²³⁹ Sebep ise Gatafan kabilesi gibi bir çok kabileyi yanına alıp Müslümanları yok etmeyi düşünen Mekke müşriklerine Kureyzaogulları'nın destek vermesidir.²⁴⁰ Halbuki Hz. Peygamber Hendek kazılırken Kureyzaogulları'na güvendiği için onlardan kazma, kürek gibi malzemeler bile istemişti.²⁴¹ Ancak Hz. Peygamber Kureyza ile müşriklerin Müslümanlara karşı işbirliği yapacağı haberini duyunca çok korktu.²⁴² Çünkü Hendek Savaşı mahiyeti itibariyle var ya da yok olma savaşı idi.

Hz. Peygamber Hendek Savaşı'ndan dönünce Yahudiler üzerine yürüdü.²⁴³ İbn Hişam'ın rivayetine göre Kureyzalılarla savaşı Allah emretti.²⁴⁴

Hz. Peygamber Kureyza Oğulları'nı dış destekten mahrum bırakmak için Kureyza'nın müttefiği olan Gatafanlılarla bir antlaşma yaptı. Buna göre Gatafanlılar Kureyza'ya yardım etmeyecek, bunun karşılığında da Hz. Peygamber Medine'nin o seneki ürünlerinin üçte birini kendilerine verecekti.²⁴⁵ Bu antlaşmadan sonra Hz. Peygamber Kureyzalılar'ı 20 gün muhasara etti.²⁴⁶ Muhasara esnasında başlatılan diplomasi neticesinde Sa'd b. Muaz'ın hakemliğini iki taraf da kabul etti.²⁴⁷ Sa'd b. Muaz'ın hakemliğini kabul eden Kureyzaogulları kalelerinden inmeyi kabul ettiler.²⁴⁸ Sa'd ise erkeklerin öldürülmesi, çocuk ve kadınların esir edilmesi ve Kureyza mallarının Müslü-

²³⁹ İbn İmâd, I, 122; İbn Habîb, 161.

²⁴⁰ İbn Hişam, III, 226.

²⁴¹ Vâkıdî, II, 445.

²⁴² Heykel, 306-307.

²⁴³ Vâkıdî, II, 496-497; Buhârî, *Meğâzî*, 30.

²⁴⁴ İbn Hişam, III, 246.

²⁴⁵ İbn Hişam, III, 234.

²⁴⁶ Tâberî, *Tarih*, II, 583.

²⁴⁷ Vâkıdî, II, 510-512.

²⁴⁸ İbn Hişam, III, 251.

manlara verilmesi yönündeki hükmü beyan etti.²⁴⁹ Bunun sonucunda 600-700²⁵⁰ veya 750²⁵¹ civarındaki Yahudi öldürüldü. Hz. Peygamber ise âdil kararından dolayı Sa'd b. Muaz'ı tebrik etti.²⁵²

Kureyza savaşının sonunda öldürülen insanların sayısı konusunda ihtilaf vardır. Örneğin ilk dönem tarihçilerinden Vâkıdî ve Ya'kubî gibi müellifler, savaş sonrasında öldürülen Yahudilerin sayısının 600-750 civarında olduğunu yazarlar. Ancak Medine'nin demografik yapısı ve o zamanki Yahudilerin sayısı dikkate alındığında, bu kadar Yahudinin öldürülmediği sonucuna varılabilir. Savaştan sonra Tevrat'ın ilgili hükmüne göre Yahudiler öldürülmüştür. Fakat öldürüldüğü belirtilen sayı, belki de Hz. Peygamber'in bütün savaşlarında öldürülen insanlardan daha fazladır. Kanaatimizce bu bir çelişkidir. Biz, ilk dönem siyer kitaplarında geçen bilgileri aktarmakla yetinmiyoruz. Dolayısıyla öldürülen Yahudilerle ilgili belirtilen rakama biraz temkinli bakmak gerekir diye düşünüyoruz. Dolayısıyla, Müslümanların Medine döneminde Yahudilerle olan ilişkilerinde önemli bir yere sahip olan Kureyzaoğulları Savaşı sebep ve sonuçları ile bir bütün olarak değerlendirildiğinde şu sonuca varılabilir: Kureyzaoğulları Hendek Savaşında Mekke müşriklerine yardımcı olmakla Medine Vesikası'nı fiilen ve tek taraflı olarak bozmuş oluyorlardı. Bu durumda da Yahudilerin yargılanıp cezalandırılmaları gerekiyordu. Çünkü Tevrat'ın ilgili hükmü, kadim Arap geleneği ve Vesika'nın Müslüman-gayr-ı müslim ilişkilerinin niteliğini düzenleyen hukukî düzenlemeler bunu gerektiriyordu. Neticede Hz. Peygamber'in önerisi ve Yahudilerin ise tasvibi ile, antlaşmayı bozan

²⁴⁹ İbn Hişâm, III, 251; Ya'kûbî, II, 239.

²⁵⁰ Vâkıdî, II, 517-518; *ez-Zehebî, el-lber fî Haber Men Ğaber*, I-IV, Beyrut, 1347, 7.

²⁵¹ Ya'kûbî, II, 239.

²⁵² Buhârî, *Cihad ve's-Siyer*, 168; *İsti'san*, 26; Müslim, *Cihad ve's-Siyer*, 64; Tirmizî, *Siyer*, 29.

Kureyzaogulları hakkında hakemlik yapması için Sa'd b. Muaz hakem olarak seçildi.

Sa'd da Tevrat'ın mevzuya ilişkin hükmünü esas alarak o konudaki hükmü beyan etti.

Neticede Kureyzaogulları antlaşmayı tek taraflı olarak ihlal ettiler. Vesikanın öngördüğü "Herkesin kendi hukukuna göre yargılanması" prensibinin gereği olarak Yahudiler Tevrat'ın ilgili hükmüne göre yargılandılar ve ilgili hüküm infaz edildi.

III. BÖLÜM

MEDİNE VESİKASI VE GÜNÜMÜZ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) MEDİNE VESİKASI'NIN DİNİ AÇIDAN KAYNAK DEĞERİ

Medine Vesikası'nı dinî açıdan değerlendirmeye çalışmakla genel olarak şu iki soruya cevap bulmayı amaçlıyoruz:

Medine Vesikası'nın rengini ve çerçevesini belirleyen Kur'an mı yoksa Medine ortamının mevcut siyasî, sosyal ve kültürel ortamı mıdır? İkinci olarak, elimizde bulunan Vesika dinî bağlayıcılık açısından bizi ne kadar bağlar ve bu Vesika İslam'ın öngördüğü birlikte yaşama için bir anayasa olabilir mi, olamaz mı? Bu iki sorunun cevabı üzerinde durmak istiyoruz.

Medine Vesikası'nın hazırlanışı ve içeriği üzerinde Kur'ân'ın belirleyiciliğinin olup olmadığı hususunda farklı görüşler mevcuttur. Serjeant, Vesika'nın kalıp itibarıyla laik, ancak kaynak ve pratik hayattaki yansıma biçimi yönüyle dinî¹ olduğunu belirtirken Moshe Gıl, bu Vesika'nın dinî bir özelliğinin olmayıp onun sırf pratik bir değere sahip olduğunu belirtir.² Watt ise Vesika'nın uygulanması esnasında belirleyici olanın Kur'ân'ın değil de, mevcut kültür ortamı olduğunu söyler.³

Müslüman yazarlar ise Kur'ân ve Sünnetin ilkelerini dikkate alarak Vesika'nın dinîliğini savunurlar. Kısacası bunlara göre Vesika'nın hazırlanışında, hükümlerin belirlenmesi ve belgenin genel çerçevesinin oluşturulmasında etkili olan ölçü, Kur'an

¹ Serjeant, 69.

² Moshe, 44.

³ Watt, *Hiz. Muhammed*, 109.

olmuştur. Örneğin; Vesika'nın Kâfirûn Sûresi'nin⁴ ya da Bakara Sûresi 62. ayetinin⁵ hayata tatbiki olduğunu ve dolayısıyla belgenin ahkâm-ı şer'iyyenin tamamen bir parçası olduğunu belirten⁶ Müslman yazarlar vardır.

Aslında Kuran Vesika'ya doğrudan değinmiyor. Ancak Kur'ân'da Vesika'yı nesheden bir hüküm olmadığına göre Kuran bu sözleşmeyi kabul edip onu teyyid ediyor demektir.⁷

Vesika Hz. Peygamber'in tatbikatıdır, Kuran'dan bağımsız ve onun dışında bir şey olmayıp tamamen Kur'an'ın tezahürüdür.⁸ Çünkü Vesika'nın kurucu ilke ve hükümlerinin karşılığını Kuran ve Hadiste rahatlıkla bulabiliyoruz.⁹

Vesika'nın mevcudiyeti, Hz. Peygamber tarafından uygulandığı, mevcut dönemde bir benzerinin olmadığı ve Kuran'ın da bunu tenkit etmediği, bilinen bir gerçektir. Ancak burada dikkate alınması gereken, Vesika'nın bir toplumun şekillenişinde takip edilen yöntemin kaçınıcı basamağı teşkil ettiği, belgenin hayatın her alanını düzenleyen hükümleri ihtiva edip etmediği ve günümüz problemlerine cevap verebilecek nitelikte olup olmadığı ya da bir toplumu yönetmek için bu Vesika'nın ideal bir çözüm olup olmadığıdır. Burada tartışılan mevzu, İslam Hukuku alanını ilgilendirmektedir. Ancak konunun detayına girmeden Hz. Peygamber'in bazı davranışlarının-ki söz konusu olan Vesika da O'nun fikri ve tatbikatıdır- kaynağına ve bunların bizler için bağlayıcı olup olmadığına dair Kur'ân ve Hadislerden birkaç örnek vermenin konumuz açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

⁴ Hizmetli, 230.

⁵ İslamoğlu, 101.

⁶ El-Bûttî, 214.

⁷ Göktaş, Eyüp, "Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, Kış-1994/5, 58.

⁸ Bulaç, "Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, 14.

- Hz. Peygamber'in beşer olması hasebiyle bütün yaptıkları nassa dayanmaz.¹⁰
- Hz. Peygamber'in de bazen yanlış olduğu olabilir.¹¹
- Hz. Peygamber'in konuştukları vahye uygundur.¹²
- Hz. Peygamber'in, hakkında vahiy gelmeyen konularda "Ben rey ve ictihadımla hareket ederim." demesi.¹³
- Meşhur "Hurma Aşılması" hadisesi¹⁴ dikkate alındığında, Hz. Peygamber'in bütün davranışlarının vahye dayanmadığını ve bunların bir kısmının bizim için bağlayıcı özelliğe sahip olmadığını¹⁵ söyleyebiliriz. Kısacası Hz. Peygamber'in yaptıklarının bir kısmı Müslümanlar için bağlayıcı özelliğe sahipken (hukuk, ekonomi v.b.), O'nun bazı davranışları da dinî olmayıp Müslümanları bağlamaz.¹⁶ Dolayısıyla şunu söyleyebiliriz: Kur'ân ve sahih sünnette bütün meseleler teferruatlı olarak anlatılmaz, sadece bazı ilkeler verilir.

B) VESİKA'NIN ÇAĞDAŞ SİYASİ KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ

Medine Vesikası'nın kendisi siyasîdir. Bu anlamda Medine'deki farklı sosyal grupların konumlarını, ilişki ve yükümlülüklerini belirten birçok madde günümüzde isimlendirilen ve de günlük siyasî hayatta kullanılan kavramlara tekabül etmektedir. Ama bu maddelerde geçen bazı fikirler içerik olarak bugünkü bazı siyasal ve sosyal kavramlarla ifade edilmiyordu. Örneğin Vesika'nın 25. Maddesinde geçen 'Yahudilerin

⁹ Bulaç, "Medine Vesikası", *Asr-ı Saadet'te İslam*, II, 173.

¹⁰ Enfâl, 8/67-68.

¹¹ Buhârî, *Salât*, 31.

¹² Necm, 53/2-5.

¹³ Ebû Dâvut, *Akdiyye*, 7.

¹⁴ Müslim, *Fedâil*, 140-141.

¹⁵ Karaman, Hayrettin, "Hz. Peygamberin Örnekliği ve davranışlarının Vahiyle Alakası", *Asr-ı Saadet'te İslam*, I-V, İstanbul, 1995, I, 472.

dini kendilerine, Müslümanların dinleri de kendilerinedir.’ şeklindeki düşünceye laiklik denilmiyordu. Yine herkesin rızası doğrultusunda bir Vesika’nın hazırlanmasına ve Hz. Peygamber’in de ortak kararlar devlet başkanı seçilmesine cumhuriyet ya da demokrasi denilmiyordu. Ancak bu yapılanların, bugün cumhuriyet sisteminin içeriğiyle veya demokrasi uygulamalarından fazla bir farkı yoktu. Yine Vesika’daki ‘hükümlerin herkes için geçerli olması’ prensibi bugünkü hukukun üstünlüğü prensibinin içeriğiyle aynıdır, fakat o gün bu fikir, hukukun üstünlüğü olarak isimlendirilmiyordu. Bu çerçevede bugünkü siyasal ve sosyal kavramlara tekabül eden ya da bu mefhumlarla ilişkisi olan Vesika’nın maddelerini ele almaya çalışacağız.

Medine Vesikası’nın modern siyasal ve sosyal kavramlarla ilişkisi olan maddeleri şu şekilde özetlenebilir:

- Hukukun üstünlüğünü içeren maddeler¹⁷
- Herkese inanç özgürlüğünü sağlayan ve bunu teminat altına alan hükümler¹⁸
- Hukuk karşısında eşitlik prensibi¹⁹
- Çok hukukluluk prensibi: Gayr-ı müslimler sorunlarını Hz. Peygamber’e getirince Hz. Muhammed bu problemleri onların hukuklarına göre çözüme kavuştururdu. Gayr-ı müslimlere kendi hukuklarının uygulandığına dair en önemli örnek, Kureyza Savaşı’nda Vesika’yı ihlal eden Yahudilerin Tevrat’ın hükümlerine göre yargılanmalarıdır.²⁰ Ayrıca Vesika’da çok hukukluluğa işaret eden maddeler mevcuttur. Örneğin Vesika’nın 25. Maddesinde herkese inanma ve inandığına göre

¹⁶ Karaman, “Hz. Peygamberin Örnekliliği ve davranışlarının Vahiyle Alakası”, I, 472-473.

¹⁷ Madde, 37, 46.

¹⁸ Madde, 25.

¹⁹ Madde, 47.

²⁰ İbni Mâce, *Hudud*, 10; Dârimî, *Hudut*, 10.

yaşama hakkı veriliyor. Bunun hayattaki yansıması da, antlaşmayı bozan Yahudilerin kendi hukuklarına göre yargılanmalarıdır.

- Suçlunun cezalandırılmasında suçun ferdîliğinin esas alınması.²¹ Vesika'daki bu prensibin uygulaması şu şekilde tezahür etmiştir: Bedir'den sonra Mekkelilerle işbirliği yapıp antlaşmayı bozan ve Medine Yahudileri arasında saygınlığı olan Ka'b b. el- Eşref öldürülmüştür. Yani onun kabilesine dokunulmamıştır. Kısacası, sadece suç işleyen kişi ya da grup cezalandırılmıştır.
- Vesika'nın tarafların hür iradesiyle imzalanmış olması.²² Bunu Vesika'nın birinci maddesinden çıkarıyoruz. Çünkü Vesika'ya dahil olma noktasında hiçbir kesim zorlanmamıştır. Her sosyal grup oluşturulan Medine topluluğuna kendi isteğiyle katılmıştır.

C) VESİKA'NIN 14 ASIR SONRA GÜNDEME GELME NEDENLERİ VE GÜNÜMÜZ AÇISINDAN ÖNEMİ

Medine Vesikası'nı Avrupa dillerine çeviren şahıs, J. Wellhausen'dir. Vesika'yı İslâm Dünyası'nın gündemine sokan ve bunu aktüel hale getiren Muhammed Hamidullah'tır. Vesika'nın Türkiye gündemine girmesine vesile olan kişi ise, İtalyan tarihçisi Cetani'nin İslam Tarihi eserini 1924 yılında Osmanlıcaya tercüme eden Hüseyin Cahit'tir.

²¹ Madde, 25/B, 31.

²² Madde, 1.

Medine Vesikası'nın tartışma sınırları Türkiye'yi aşp İngiltere, Finlandiya ve İsrail'e kadar ulaştı.²³ Bunun yanında ilerde sebepleriyle açıklanacağı gibi, Vesika en çok Türkiye'de tartışılmıştır.

Vesika'yı çok önemli bulan, üzerinde tam 10 yıl çalışan ve vardığı sonuçları yıllarca öğrencilerine okutan Serjeant,²⁴ Müslümanların bu kadar önemli ve açık olan Vesika'yla niçin ilgilenmediklerini tartışır. Mezkur yazara göre Müslümanların bu kadar öneme sahip bir Vesika ile ilgilenmemelerinin sebebi, psikolojiktir. Çünkü Müslümanlar Hz. Peygamber'in, yahudi ve müşriklerle antlaşma yapmasını ya da onlarla birlikte yaşamayı istemesini hem düşünmek istemiyor, hem de bunu kabullenemiyorlar.²⁵

Vesika ilk önce Pakistan'da tartışılmıştır. Bunun sebebi, hala devam etmekte olan Pakistan- Hindistan topluluklarının ilişkisi ve içiçeliğidir. Hindistan-Pakistan sorunu çıktığı yıllarda, Hintli lider Mahatma Gandhi Müslümanlarla Hindular'ın birarada yaşamasını kabul edilebilir görürken, Müslüman lider Muhammed Ali Cinnah ise Müslümanlar için ayrı bir devlet düşündü.²⁶ Cinnah'la birlikte Pakistan alimleri de Hindular'la birarada yaşamayı reddettiler. Yine Pakistan'da birlikte yaşama ve bunu sağlayacak anayasa hazırlığı için 21-22 Ocak 1951'de Karaçi'de Seyid Süleyman Nedvî başkanlığında toplanan ve Mevdûdî'nin de aralarında bulunduğu 31 kişiden oluşan komisyon 22 maddelik bir anayasa yapmıştır.²⁷

²³ Bulaç, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, 30.

²⁴ Bulaç, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, 31.

²⁵ Caetani, III, 157.

²⁶ Çelik, Ömer, "Beraber Yaşama Sorunu, İnsanın Anlam Arayışı ve Siyasal Otorite", *Bilgi ve Hikmet*, Kış- 1994/5, İstanbul, 24.

²⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 74-76; Akgündüz, *İslam Anayasası*, 111-112.

Medine Vesikası ile ilgili en çok tartışmaların yapıldığı ve yüzlerce makalenin yazıldığı ülke Türkiye'dir. Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında²⁸ bu çalışmaların genelde yüzeysel olup tez-antitez şeklinde olduğu dikkat çeker. Kısacası bu konuda yazılanlar, bilimsel ya da ilmî özellikte olmayıp genelde mevcut Vesika'nın uygulanıp uygulanmayacağı konusunda bir kanaat belirtme niteliğindedir.

Vesika'nın Türkiye gündemine girmesinde dünyadaki ulus devlet anlayışı, Müslüman ülkelerde mevcut olan alt kimlikler çatışması, bu ülkelerdeki toplulukların kendi aralarında homojen bir özelliğe sahip olmaması ve Batı'ya tepki denilebilecek psikolojik sebepler etkili olmuştur diyebiliriz.

Kanatımızca Türkiye'de Vesika'nın dillendirilmesinde etkili olan en büyük neden, dünyadaki ulus devlet anlayışı ve bu anlayışın doğurduğu sonuçlardır.

Bu gün yeryüzünde 200 civarında ulus devlet vardır.²⁹ Ulusçuluk temeline dayalı devlet anlayışının yaygınlaşması, farklı ırk, din ve kültürlere mensup insanlardan oluşan imparatorlukların (Avusturya-Macaristan, Rusya-Osmanlı gibi) yıkılmasıyla ortaya çıktı.³⁰ Birlikte yaşamak için Medine Vesikası'nı ulus devlete alternatif olarak gören yazarlara göre, ulus devlet anlayışında farklı dinî, etnik ve kültürel gruplara karşı asimilasyoncu bir duruş,³¹ farklılıkları bir arada yaşatamadığı gibi farklılıklardan gelen çözümlere de kapalılık³² ve müreffeh hayatı sadece bir ulus için gerekli görme anlayışı

²⁸ Dursun, Davut, "İslâmî Devlet Modeli Üzerine", *Yeni Zemin*, Mayıs-1993/5, İstanbul, 11; Akyüz, Vecdi, "Hukuka Ve Rızaya Uygun Bir İktidar", *Yeni Zemin*, Mayıs-1993/5, İstanbul, 17; Abdiimamoğlu, Kadir, "Modern Anayasa Hukuku Açısından Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, Kış-1994/5, İstanbul, 38; Bulaç, Ali, "Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler", *Birikim*, Haziran-Temmuz-1992/38-39, İstanbul, 110; Birsin, Mehmet, *Hiz. Peygamberin Devleti*, İstanbul, 1996, 45- v.d.

²⁹ Bulaç, "Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, 8.

³⁰ Bulaç, "Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, 8.

³¹ Köktaş, Eyüp, "İslam'ın Çoğulculuk Referansı Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, Kış-1994/5, İstanbul, 59.

³² Çelik, Ömer, 12.

esastır.³³ Modern ulus devlet karakteri, bizzat kendisi istikrarsızlık ve ayrımcılığın sebebidir. Çünkü ulus devlet anlayışı yıllarca bir arada yaşamayı sağlayan güçlü değerleri yıkmıştır.

Ulusçuluğun evrenselleşmesi, beraber yaşama, kültür ve tarzlarının global düzeyde parçalanmasını doğurdu. Her parça kendi bünyesinde total bir "ulus bellek" inşa etti ve birlikte yaşamak imkansızlaştı. Ulus devlet anlayışında etik aranmaz, çıkar esastır. Ulus devletin "bizi" karşısında "siz" ve ötekiler türedi.³⁴ Bulaç'a göre günümüzde ulusçuluk temelleri üzerine kurulmuş devletlerde azınlıklar dışlanılmaktadır.³⁵

Ulus devletlerinin ortaya çıkmasıyla etnik, dinî ve mezhep temeline dayalı çatışmalar daha da artmıştır. AT (Avrupa Topluluğu) bile ulus devlet anlayışından kurtulmak için kapsamına "kültürel entegrasyon politikasını" almayıp, "kültürel çeşitlilik içinde bütünlük anlayışını" esas aldı.³⁶ Aslında Müslümanların da farklı din mensuplarını birarada yaşatma yönünde ciddi tecrübeleri vardır. Örneğin Medine İslam Devleti'nin akabinde kurulan Emevî Devleti'nde gayr-ı müslümlere karşı hoşgörüye dayalı bir muamele esas alınmıştır.³⁷ Zimmîlere karşı hoşgörüye dayalı politika, Abbasî Devleti için de geçerli olmuştur.³⁸

Vesika'nın Türkiye'nin gündemine girmesinin ikinci önemli nedeni de, Medine'nin sosyal ve siyasal ortamıyla bu günkü Müslüman ülke ya da topluluklar

³³ Çelik, 19.

³⁴ Çelik, 12.

³⁵ Bulaç, "Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, 7.

³⁶ Eryılmaz, Bilal, "Osmanlı Millet Sistemi", *Bilgi ve Hikmet*, Kış-1994/5, İstanbul, 97.

³⁷ Aycan, 39.

³⁸ Öztürk, Levent, "Müslüman Toplumlarda Birlikte Yaşama Tecrübeleri (Abbasî Modeli)," *İslam ve Demokrasi*, Ankara, 1998, 46.

arasında anoloji yoluyla kurulan benzerliklerdir.³⁹ Çünkü Medine’de olduğu gibi Müslüman ülkelerde de bugün hak ihlalleri, hukuka olan güvensizlik ile, kesimler arasında dinî, etnik ve mezhep çatışmaları zirvede denilebilecek bir noktadadır. Dolayısıyla (Ali Bulaç’a göre), Ortadoğu, Balkan ve Kafkas gibi sıkıntılı bölgeler ile, Afganistan gibi farklı sosyal bloklara mensup grupların yaşadığı çatışmaların önlenmesi için siyasal katılıma ve çoğunluğa dayalı projeler üretmemiz gerekiyor.

Bu gün Avrupa ile teknoloji ve ekonomik alanda rekabet edemiyoruz. Ama kültürel, felsefi ve siyasî alanda ve bütün bunların toplamı olarak din sahasında büyük bir rekabet yapabiliriz. Çünkü kaotik bir dönem yaşıyoruz. Dinî ve etnik çatışmaların önüne geçmek bizim için bir zorunluluk olup, Kur’an ve sünnete uygun bir beraber yaşama projesi modeli geliştirmemiz gerekmektedir.⁴⁰

Vesika’nın Türkiye gündemine girmesini ve birkaç yıldır bunun üzerinde tartışma başlatanları eleştirenler de vardır. Bunlara göre Vesika’yı dillendirmenin arkasında ezilmişlik psikolojisi vardır. Müslümanların Medine Vesikası’ndan önce kendi "Medine" lerini kurmaları gerekir.⁴¹ Ayrıca bu Vesika’nın gündeme gelmesi, toplumun ihtiyacından değil "Ondan bizde de var." anlayışının sonucu olup, tamamen Batıdaki gelişmelere bir tepkidir.⁴²

Ali Bulaç’a göre Vesika, zamanın aktüel şartlarının dönemsel, ancak ruhu ve ilkeleriyle evrensel ve zamanlar üstü özelliklere sahiptir.⁴³ Hayrettin Karaman’a göre Medine Vesikası, Medine’nin o dönemdeki sosyolojik yapısına göre hazırlanmıştır.

³⁹ Karaman, Hayrettin, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, Kış-1994/5, İstanbul, 33; Bulaç, Ali, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, Kış-1994/5, 31; Karatepe, Şükrü, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, Kış-1994/5, İstanbul, 32.

⁴⁰ Bulaç, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, 34.

⁴¹ İslamoğlu, 101.

Dolayısıyla, sosyal yapısı itibarıyla Medine'den (siyasî, dinî ve iktisadî yapısı yönüyle) farklı olan bir topluma bu Vesika uygulanamaz.⁴⁴

Dikkate alınması gereken başka bir nokta ise, Vesika'nın küçük bir devlet için hazırlanması ve bir çok ihtiyaca cevap verebilecek niteliğe sahip olmamasıdır.⁴⁵ Bunun yanında, Hz. Peygamber hayatta iken yeni şartlara ve gelişmelere bağlı olarak, ilgili maddelerde bir takım tadil ve değişiklikler yaptığını söyleyebiliriz.⁴⁶

Sonuç olarak Vesika İslam dışı olmadığı gibi İslam'ın kendisinin de olmadığını, bunun yanı sıra Vesika'da belirleyici olanın Medine'nin konjonktürel şartları olduğunu söyleyebiliriz. Vesika'yı tarihsellik kapsamında değerlendirmek ne kadar yanlışsa, onu günümüz Müslüman toplumlarının her problemine alternatif bir çözüm olarak görmek de o kadar yanlıştır. Buna göre Vesika, Müslüman ülkelerdeki veya farklı coğrafyalardaki dinî, etnik ve kültürel farklılıkların birarada barış ve güven içinde yaşamaları için geliştirilebilecek projeler için bizlere bir referans olabilir. Ama nihai çözüm değildir.

⁴² İsmail, Doğan, *Sivil Toplum*, İstanbul, 2000, 39-40.

⁴³ Bulaç, "Medine Vesikası", *Asr-ı Saadet'te İslam*, II, 169.

⁴⁴ Karaman, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, 39.

⁴⁵ Hamidullah, *İslam Tarihine Giriş*, 94.

⁴⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 200.

SONUÇ

Medine Vesikası, hicretten hemen sonra Müslümanlar, Yahudiler ve Müşrikler arasında imzalanılan dünyanın ilk yazılı antlaşmasıdır. Vesika'nın mevsukiyeti hakkında hiçbir şüphe yoktur. Çünkü Vesika'nın mevcudiyetine hem İslam Tarihinin ilk kaynakları, hem hadis kitapları ve hem de ilk dönem tefsir kitapları işaret ederler.

Hiz. Peygamber Müslümanların Medine'de barış içinde yaşamalarını, İslâm'ın yayılmasını ve Mekke'den gelebilecek saldırı karşısında Medine halkının birlikte karşı koymasını sağlamak için Vesika'yı hazırladı. Yahudi ve müşrikler ise siyasî ve içtimai sebeplerden dolayı Vesika'yı imzaladılar.

Medine Vesikası birçok Avrupa, Ortadoğu ülkelerinde ve Türkiye'de gündeme gelmiştir. Medine Vesikası'nın gündeme gelmesi, 20. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Bu Vesika'nın yakın tarihimizde gündeme gelmesinin nedeni, globalleşen dünyada ulus devlet anlayışı, bu anlayışın ürünü olan farklı ırk, kültür ve mezhep mensupları arasında çıkan kavgalar, Balkanlar ve Ortadoğu gibi farklı coğrafyalarda giderek şiddetlenen etnik çatışmalar, Müslüman ülkelerdeki hak ihlalleri ve günümüzde bir çok toplumun siyasî ve içtimai olarak Medine toplumuna benzemesi sebebiyledir.

Medine Vesikası genel olarak şu konulara değinir: Devlet başkanının konumu, devletin güvenliği, devletin yetki ve vazifesi, tarafların birbirlerine karşı hukukî durumları, iç barış, dıştan gelen saldırılar karşısında takınılacak tavır, Vesika'nın bağlayıcılığı, kan diyetlerinin niteliği, savaşta masrafların nasıl karşılanacağı, caza hukukuna taalluk eden hükümler, devlette vatandaşlık esaslarının sınırları, inanç özgürlüğü...

Medine Vesikası Müslümanlar için önemli bir belgedir. Çünkü bu belge, Hz. Peygamber'in genel olarak siyasî ve dinî tavırlarının niteliğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda Vesika, bir Müslamanın devlet, devlet başkanını konumu, farklı ırk, kültür ve din mensuplarına karşı nasıl düşünmesi ya da tavır takınması gerektiği konusunda bir bakış açısı sağlayabilecek niteliktedir.

Vesika'da genel olarak Müslümanların kendi aralarındaki ve gayr-ı müslimlerle olan ilişkileri üzerinde durulmuştur. Müslümanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen hükümlere baktığımızda bu ilişkilerin din kardeşliği, yardımlaşma ve birlikte hareket etme esaslarına dayandığını görüyoruz. Müslümanların gayr-ı müslimlerle olan ilişkileri ise tamamen vatandaşlık temeline dayalı olup siyasî ve askerî işbirliği içerir mahiyettedir.

Birarada yaşama ve katılım temeline dayalı olan Vesika'yı ilk bozan kesim Yahudilerdir. Antlaşmayı sırasıyla Kaynuka, Nadir ve Kureyzaoğulları tek taraflı olarak bozdular. Antlaşmayı bozan Yahudiler Tevrat'ın ilgili hükümlerine göre yargılanmışlardır. Bu yargılanma neticesinde de Yahudiler Hayber ve Suriye taraflarına göç etmek zorunda kaldılar.

Medine Vesikası'nın Müslümanlar açısından dinî bağlayıcılığı hususunda şunlar belirtilebilir: Vesika, Hz. Peygamber tarafından hazırlanmış ve uygulanmıştır. Vesika'nın hazırlanışı ve uygulanışı sürecinde Kur'ân Vesika'yı nesh etmemiştir. Ayrıca Vesika' da geçen eşitlik, adalet, hukukun üstünlüğü, inanç özgürlüğü gibi kavram ve ilkelerin karşılığını Kur'ân ve sünnette bulmak mümkündür diyebiliriz. Bu anlamda Vesika'nın ihtiva ettiği hükümler ve prensipler Kur'ân'la çelişmemektedir. Zaten belgenin hazırlanışı, genel çerçevesi ve uygulanışı İslam'ın ruhuyla çelişmiş olsaydı

ilahî irada buna müsaade etmezdi. Dolayısıyla farklı alt kimliklere mensup sosyal grupların birarada yaşamalarını sağlayacak siyasal ve sosyal hukukî düzenlemelerde Vesika'nın özünü oluşturan adalet, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve inanç özgürlüğü gibi kavram ve ilkelerin dikkate alınması, Müslümanlar için zorunludur diyebiliriz. Çünkü mezkur kavramlar, Kur'ân'ın siyasal ve sosyal konularda öngördüğü temel ve önemli prensiplerdir. Bu anlamda Vesika'da geçen ve temel insanî haklara tekabül eden kavramlar anayasal düzenlemelerde Hz. Peygamber'i bağladığı gibi, sonraki Müslümanları da bağlar.

Medine Vesikası Hz. Peygamber'in sünneti kapsamında düşünülebilir. Ancak, Hz. Peygamber'in sünnetlerinin bir kısmı Müslümanlar için bağlayıcı iken bir kısmı değildir. Medine'nin konjonktürel şartlarının bir sonucu, tarihî süreç içerisinde değişikliğe uğramış ve de tarihsel diyebileceğimiz Vesika'nın bazı maddelerinin müslümanları bağlamayacağını düşünüyoruz. Kısacası Vesika'nın temel hak ve hürriyetler, can, mal ve namus güvenliğine taalluk eden, evrensel ve Kur'ân'da karşılığı olan hükümleri Müslümanları bağlar. Ancak tarihin bir dönemine ait, geçici ve yerel olan Vesika'nın maddelerini bir değişikliğe uğratmadan ve geliştirmeden bir bütün olarak alıp uygulamanın gereği ve imkanı yoktur diye düşünüyoruz.

Medine Vesikası ile ilgili diğer önemli bir husus da, onun günümüzle alakalı olan boyutudur. Bu anlamda, Vesikası'nın günümüzde uygulanıp uygulanamayacağı konusunda farklı görüşleri bir bütün olarak değerlendirdiğimizde şu sonuca varmamız mümkündür: Medine Vesikası, çağdaş olan siyasî ve sosyal kavramlara tekabül eden hükümler içerir. Vesika'da örneğin hukukun üstünlüğü ve inanç özgürlüğü gibi konularda evrensel diyebileceğimiz ilkeler vardır.

Kısacası Vesika, Medine döneminde farklı ırk, din, kültür ve diğer alt kimliklere mensup sosyal grupların birarada yaşamalarını sağlayabilmiştir. Ancak hayatın her alanında değişimin yaşandığı günümüz toplumlarında bu Vesika'yı geliştirmeden aynen uygulamak, en başta Vesika'nın kendi mesajı ya da ruhuyla çelişir. Çünkü Vesika, günümüz toplumlarının arz ettiği karmaşık yapının her alanına dair kanunî düzenlemeleri içermemektedir. Dolayısıyla Medine Vesikası, farklılıkların birarada barış ve güven içinde yaşamalarını sağlayabilecek bir model, siyasal ve sosyal yapılanma ya da hukukî düzenlemelerde bir referans olarak kabul edilebilir.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDURREZZAK, Ebû Bekir b. Hemmâm (211/826), el-Musannaf, I-IX, Pakistan, 1972
- AFZALURRAHMAN, *Sîret Ansiklopedisi*, (çev. Sami Şener), İstanbul, 1988.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Eski Anayasa Hukukumuz ve İslam Anayasası*, İstanbul, 1989.
- ALGÜL, Hüseyin, *İslam Tarihi*, I-IV, İstanbul, 1991.
- ÂLÛSÎ, Şahabuddin es- Seyyid Mahmud (Ö.1270/1854, *Rûhu'l - Meâni fî Tefsiri'l - Kur'âni'l - Azîm*, I-XIX, Beyrut, 1997,
- ANDRAE, Tor, *Mohammed The Man And His Faith*, London, 1956.
- ARNOLD, Thomas Walker, *İntişar-ı İslâm Tarihi*, (çev. Hasan Gündüzler), Ankara, 1971.
- ATAY, *İslam'ın Siyâsi Oluşumu*, Ankara, 1999.
- _____, *İslâm'ı Yeniden Anlama*, Ankara, 2001.
- AYCAN, İrfan, "Müslüman Yönetimlerde Birarada Yaşama Tecrübeleri (Emevî Modeli)," *İslam ve Demokrasi*, Ankara, 1998.
- BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya b. Cabir (Ö. 284/892), *Fütûhu'l- Büldân*, I.Baskı, Mısır, 1975.
- _____, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I-XIII, Beyrut, 1996.
- BEYHÂKÎ, Ebî Bekr Ahmed İbn Hüseyin İbn Ali (Ö. 458/1065), *Sünen*, I-X, 1354.
- BİRSİN, Mehmet, *Hiz. Peygamber'in Devleti*, İstanbul, 1996.
- BODLEY, R.V.C., *The Messenger, The Life Of Mohammed*, United States of America, 1969.
- BROCKELMANN, Karl, *Târîhu 'ş-Şuûbi'l-İslâmiyye*, I-V, Beyrut, 1948.
- BUHÂRÎ, Ebû Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre (Ö. 256/869), *El-Câmiu's - Sahih*, I-VIII, İstanbul, 1992.
- BUHL, F., *Das Leben Mohammeds*, Heidelberg, 1995.
- BULAÇ, Ali, "Asr-ı Saadet'in Siyasal Olayları", *Asr-ı Saadet'te İslam*, I-IV, İstanbul, 1995.
- _____, "Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, Kış-1994/5, İstanbul.

- _____, "Asr-ı Saadet'te Birarada Yaşama Projesi: Medine Vesikası", *Asr-ı Saadet'te İslam*, I-V, İstanbul, 1995.
- _____, *İslâm Dünyasında Düşünce Sorunları*, İstanbul, 1983.
- _____, *İslâm ve Demokrasi*, İstanbul, 1993.
- _____, *Tarih, Toplum ve Gelenek*, İstanbul, 1996.
- _____, "Medine Vesikası" *Yeni Zemin*, Mayıs-1993/5, İstanbul.
- CÂBİRÎ, Muhammed Âbid, *İslâm'da Siyasal Akıl*, (çev. Vecdi Akyüz), İstanbul, 1997.
- CAETANÎ, Leone, *İslâm Tarihi*, I-X, (çev. Hüseyin Cahid), İstanbul, 1924.
- CANAN, M. Zeki, *İslam Tarihi*, I-III, İstanbul, 1997.
- CEVAT Ali, *Târihu'l- Arab Kable'l-İslam*, I-X, Bağdat, 1993.
- CHİTTİCK, William C. - Murata Sachiko, *İslâm'ın Vizyonu*, İstanbul, 2000.
- COOK, Michael, *Muhammed*, Oxford University Press, Oxford, 1983.
- ÇAĞATAY, Neşet, *İslâm Tarihi (Ders Notları)*, Ankara, thz.
- ÇELİK, Ömer, "Beraber Yaşama Sorunu, İnsanın Anlama Arayışı ve Siyasî Otorite", *Bilgi ve Hikmet*, Kış- 1994/5, İstanbul.
- DANIŞMAN, Zuhûrî, *Büyük İslam Tarihi*, İstanbul, 1967.
- DARİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah (Ö. 255/868), *Sünen*, I-II, İstanbul, 1992.
- DERMENGHEM, Emile, *Hiz. Muhammed ve Risaleti*, (çev. Ahmet Ağırakça), İstanbul, 1997.
- DERVEZE, İzzet, *Kuran'a Göre Hiz. Muhammed'in Hayatı*, I-III, (çev. Mehmet Yolcu), İstanbul, 1998.
- DERVEZE, M. İzzet, *Asru'n- Nebiy*, Dımeşk, 1946.
- DİYARBEKRÎ, Hüseyin İbn Muhammed El- Hasan, *Târîhu'l -Hamîs*, I- II , 1302
- DOĞAN, İsmail, *Sivil Toplum*, İstanbul, 2000.
- DRAZ, Abdullah, *Kur'an'a Giriş*, (çev. Salih Akdemir), Ankara, 2000.
- DURÎ, A. Aziz, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, (çev. Hayrettin Yücesoy), İstanbul, 1991.
- DURSUN, Davut, *İslâm Dünyasında Entegrasyon Hareketleri*, İstanbul, 1999.
- _____, *İslâm'ın İlk Döneminde Siyasal Katılma*, İstanbul, 1984.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. El-Eş'as (Ö.275/888), *Sünen*, I-V, İstanbul, 1992.

EBÛ ZEHRÂ, Muhammed, *İslam'da Toplum Düzeni*, (çev., Nurettin Demir), İstanbul, 1993.

EBÛ'L – FİDÂ, İmâmuddîn İsmâil (Ö.732/1331), *Muhtasar fî Ahbâri'l-Beyser*, I-IV, Mısır, 1325.

EL-BÛTÎ, Ramazan, *Fıkhu's-Sîre*, (çev. Orhan Aktepe-Ali Nar), İstanbul, 1984

EL-ENDÛLÛSÎ, *El-İktifâ*, I-IV, Beyrut, 1997.

EMİN, Ahmet, *Fecru'l -İslam*, Kahire, 1945.

ERKAL, Mehmet, "Asr-ı Saadet'te Vergi", *Asr-ı Saadet'te İslam*, I-V, İstanbul, 1995.

Er-RÂZÎ, Muhammed b. Ömer, b. el-Hüseyin b.Ali el-Kuraşî (Ö.606/1209), *Tefsîr-i Kebir*, I-XXIII, (çev. Suat Yıldırım-Lütfullah Cebeci), Ankara, 1988.

ERYILMAZ, Bilal, "Osmanlı Millet Sistemi", *Bilgi ve Hikmet*, Kış-1994/5, İstanbul.

ESAD, Mahmut, *İslam Tarihi*, İstanbul, 1983.

ES-SEMHÛDÎ (Ö. 911/1348), *Vefâu'l – Vefa*, I – III, Mısır, 1326.

ES-SUYÛTÎ, *Ğasâsisü'l-Kübrâ*, thk. M. Halil Hiras, I-III, Mısır, thz.

ES-SÛHEYLÎ (Ö.581/1508), *Ravdu'l-Unûf*, I-II, Mısır, 1914.

EZ-ZEHEBÎ, Şemsuddin Muhammed b. Ahmet b. Osman (Ö.748/1324), *Siyeru Alami'n-Nübelâ*, I-XXIII, Beyrut, 1986.

_____, *el-İber fî Haber Men Ğaber*, I-IV, Beyrut, 1347.

FÂRÛKÎ, İsmail R., *İslam*, (çev. Osman Tunç), İstanbul, 1989.

_____, İsmail R-Lamia, Luis, *İslam Kültür Atlası*, (çev. M. Okan Kibaroglu), İstanbul, 1997.

FAZLURRAHMAN, *Ana Konularıyla Kur'an*, (çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara, 2000.

_____, *İslam ve Çağdaşlık*, (çev. Alparslan Açıkgenç - M. Hayri Kırbaşoğlu), Ankara, 1999.

_____, *İslam*, (çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın), Ankara, thz.

_____, *İslami Yenilenme*, (çev. Adil Çifçi), Ankara, 2000.

- ĞADBAN, Münir Muhammed, *Es-Siratü'n Nebeviyye*, I-III, Ürdün, 1992.
- GAZALÎ, Muhammed, *Fıkhu's-Sîre*, (çev. Resul Tosun), İstanbul, 1987.
- GÜLER, İlhami-ÖZSOY Ömer, *Kur'an Fihristi*, Ankara, 1999.
- GÜNALTAY, Şemsettin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara, 1997.
- HODURÎ, Majid, *İslam'da Savaş ve Barış*, (çev. Necdet Özberk), İstanbul, 1998.
- ĞUDRÎBEK, Muhammed, *Nûrul- Yakîn fî Sîrati Seyyidi'l- Murselin*, Mısır, 1996.
- HALEBÎ, Ali b. Burhanü'd - din (Ö.975/1567), *İnsânü'l- Uyûn*, I - II, 1349.
- HAMAVÎ, Şihâbuddîn Ebî Abdillâh (Ö. 626/1229), *Mu'cemu'l- Büldân*, I-VI, Beyrut, thz.
- HAMÎDULLAH, *İslam'da Devlet İdaresi*, (çev. Ali Kuşçu), Ankara, 1979.
- _____, "Asr-ı Saadet Öncesi Medine'de Sosyo- Ekonomik Hayat, " *Bütün Yönleriyle Asrı Saadet'te İslam*, (çev. İ. S. Sırma), I-V, İstanbul, 1995.
- _____, *El-Vesâiku's - Siyâsiyye*, Beyrut, 1987.
- _____, *İlk İslam Devleti*, (çev. İ.S. Sırma), İstanbul, 1992.
- _____, *Introduction to İslam*, Ankara, 1997.
- _____, *İslam Anayasa Hukuku*, (Editör. Vecdi Akyüz), İstanbul, 1996.
- _____, *İslam Hukuku Etütleri*, (çev. Kemal Kuşçu - S. Tuğ), İstanbul, 1984.
- _____, *İslam Peygamberi*, I-II, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1995.
- _____, *İslam Tarihine Giriş*, (çev. Ruhi Özcan), İstanbul, thz.
- _____, *Rasûlüllâh Muhammed*, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1973.
- HANBEL, Ahmet (Ö.241/855), *Müsned*, I- VI, İstanbul, 1992.
- HAŞİM, Abdüsselam, *Sîretü'n-Nebiyyi'l-Hüdâ ve Rahme*, Mekke, 1982.
- HATTÂB, Mahmut Şîr, *Suferâu'n-Nebiyy*, I-II, Beyrut, 1996.
- HEYKEL, Muhammed, *The Life Of Muhammed*, 1976.
- HİTTÎ, K. Philip, *İslam Tarihi*, I-III, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1980.
- HİZMETLİ, Sabri, *İslam Tarihi*, Ankara, 1995.
- İBN EBÎ HÂTİM, *Tefsîru'l - Kur'âni'l - Azim*, I-X, Mekke, 1997.
- İBN HABÎB, Ebû Câfer Muhammed (Ö.245/859), *Kitâbü'l- Muhabber*, Beyrut, thz.

- İBN HALDUN, Abdurrahman (Ö. 808/1405), *Mukaddime*, I-III, (çev. Z. Kadri Ugan), İstanbul, 1997.
- İBN HİBBÂN, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed (Ö. 354/965), *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, Beyrut, thz.
- İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdülmelik (Ö.218/833), *es-Sîrâtü'n-Nebeviyye*, I-IV, Mısır, 1936.
- İBN İSHAK, Muhammed b. Yaser (Ö.151/768), *Sîre*, Thk. M. Hamidullah, Konya, 1981.
- İBN KESÎR, Ebu'l- Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî (Ö. 746/1345), *el- Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Beyrut, 1066.
- _____, *Tefsîru'l - Kur'âni'l - Azim*, I-IV, Beyrut, 1987.
- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (Ö. 275/889), *Sünen*, I-II, İstanbul, 1992.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrerem, *Lisanü'l-Arab*, I-III, Beyrut, thz.
- İBN SA'D, Muhammed (Ö. 230/845), *es-Sîratu'n-Nebeviyye min Tabakâtil-Kübra*, I-II, Kahire, 1989.
- İBN ŞEBBE, Ebû Zeyd Ömer b. el-Nemîrî, *Târîhu'l - Medîneti'l- Münevvere*, I-IV, 1979.
- İBNU'L-İMÂD, *Şezerâtu'z- Zeheb fî Ağbari men Zeheb*, I-X Beyrut, 1986.
- İBNU'L-KAYYIM EL-CEVZİYYE (Ö.751/1350), *Zâdu'l-Meâd*, I-IV, Beyrut, thz.
- İBNU'L-CEVZÎ, Ebû'l - Ferec Abdurrahman (Ö.597/1200), *el-Muntazam*, I-X Beyrut, 1995.
- İBNÜ'L-ESÎR, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (Ö.630/1233), *el-Kâmil fit-Târih*, I-IX, Mısır, 1348.
- İBRAHÎM, Mustafa, *Mu'cemü'l-Vasit*, Mısır, 1972.
- İDRÛSÎ, *Tariğu'n-Nürâs*, Beyrut, 1985.
- İSLAMOĞLU, Mustafa, *Yahudileşme Temayülü*, İstanbul, 2001.
- KANDEHLEVÎ, Muhammed Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, I-IV, Kahire, 1987.

- KARAMAN, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I-III, İstanbul, 1986.
- _____, "Hz. Peygamber'in Örnekliği ve Davranışlarının Vahiyle Alakası", *Asr-ı Saadet'te İslam*, I-V, İstanbul, 1995.
- _____, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul, 1974.
- _____, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, Mayıs-1993/5, İstanbul .
- KARATEPE, Şükrü, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, Mayıs-1993/5, İstanbul.
- KONRAPA, Zekai, *Peygamberimiz*, İstanbul, Thz.
- KÖKSAL, M. Asım, *İslam Tarihi*, I-X, İstanbul, 1981.
- KÖKTAŞ, Eyüp, "İslam'ın Çoğulculuk Referansı Medine Vesikası", *Bilgi ve Hikmet*, Kış-1994/5, İstanbul.
- KURDÎ, Rafu'l- Ğafa Şerhu Zâtu's-Şifa , I-II, Beyrut, 1987.
- KURTÜBÎ, Muhammed b. Ahmed el-Ensari (Ö. 671/1272), *el-Câmî'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Beyrut, 1965.
- LEWIS, Bernard, *İslam'ın Siyasal Dili*, (çev. Fatih Taşar), İstanbul, 1992.
- _____, *Orta Doğu*, (çev. Ahmet Harmancı), Thz.
- _____, *Tarihte Araplar*, (çev. H. Dursun Yıldız), Ankara, 2000.
- LINGS, Martin *Muhammed, His Life Based On The Earliest Source*, Lahore, 1983.
- MÂLİK B. ENES (Ö. 178/765) *el-Muvattâ*, I- II, İstanbul, 1992.
- MAVERDÎ, Ebû'l -Hasan (Ö. 364/1058), *El-Ahkâmu's Sultâniyye*, Mısır, 1298.
- MAVERDÎ, Muhammed b. Habîb, *Tefsîru'l -Maverdî*, I-VI, Beyrut, 1992.
- MES'ÛDÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali (Ö. 345/956), *Murûcu'z-Zeheb*, I-IV, IV. Baskı, Mısır, 1964.
- MUHAMMED, Yusuf b. Salih, *Sebilü'l-Hedyi ve'r-Reşâd*, I-III, Beyrut, Thz.
- MÜSLÎM, Ebu'l- Hüseyin el-Haccac (Ö. 261/874) , *Sahih*, I-III, İstanbul, 1992.
- NEVİN, A. Mustafa, *İslam Siyasi Düşüncesinde Muhalefet*, (çev. Vecdi Akyüz), İstanbul, 1990.
- OKİÇ, Tayyip, "İslamda Nüfus Sayımı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1958-1959, Ankara, 1960.
- ÖNKAL, Ahmet, *Rasulüllah'ın İslam'a Davet Metodu*, Konya , 1987.

ÖZAFŞAR, M. Emin, "*Fikhi Hadislere Dair Literatür ve Yapısal Özellikleri*", Ders notları, Ankara, 2000.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, İstanbul, 1997.

ÖZTÜRK, Levent, "Müslüman Toplumlarda Birarada Yaşama Tecrübeleri (Abbasi Modeli)," *İslam ve Demokrasi*, Ankara, 1998.

RIZA, Muhammed, *Muhammed Rasûlullah*, Beyrut, 1975.

ROBINSON, Maxime, *H. Muhammed*, (çev. Atilla Tokatlı), İstanbul, thz.

SARIÇAM, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2001.

_____, *İlk Dönem İslam Tarihi*, Eskişehir, 1998.

SCHACT, Joseph, *İslam Hukukuna Giriş*, (çev. Mehmet Dağ-A.Şener), Ankara, 1986.

SELLÂM, Ebû Ubeyd Kasım (Ö. 224/838), *Kitâbu'l- Emvâl*, 1353.

SERJEANT, R. M., "Sözde Medine Anayasasında Yer Alan Vesikaların Tahlil Ve Tercümesi", (çev. Murat Çiftkaya), *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, Kış-1994/5, İstanbul.

SIRMA, İhsan Süreyya, "Asr-ı Saadet'te Devlet Başkanlığı", *Asr-ı Saadet'te İslam*, I-V, İstanbul, 1995.

_____, "Medine Vesikası'nın Mevsukiyetiyle İlgili Bazı Veriler", *Bilgi ve Hikmet*, Kış-1994/5, İstanbul.

_____, *H. Peygamber Devrinde Yahudi Meselesi*, İstanbul, 1984.

_____, "Medine Vesikası", *Yeni Zemin*, Mayıs-1993/5, İstanbul.

_____, *İslam'ın Medine Dönemi ve Cihad*, İstanbul, 1986.

SÖNMEZ, Abidin, *Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri*, İstanbul, 1984.

ŞARKÂVÎ, Abdurrahman, *Özgürlük Peygamberi H. Muhammed*, (çev. Muharrem Tan), İstanbul, 1996.

TABERÎ, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr (Ö. 310/922), *Câmi'ul- Beyân*, I-XVI, Kahire, 1958.

_____, *Târîhu't-Taberî*, I-XI, Kahire, 1119.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa (Ö. 279/892), *Sünen*, I-V, İstanbul, 1992.

İ.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

- TÜRCAN, Talip, *Devletin Egemenlik Unsuru*, Ankara ,2000.
- UĞUR, Mücteba, *Hicri 1. Asırda İslam Toplumu*, İstanbul, 1980.
- UZUNOĞLU, Nureddin, *History Of The Prophets*, İstanbul, 1995.
- ÜLKÜ, Hayati, *Muhtasar İslam Tarihi*, I-II, İstanbul, 1972.
- VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer (Ö. 207/822), *Kitâbü'l-Megâzî*, I-III, Beyrut, 1984.
- VERDÎ (Ö. 769/1348), *Târîhu İbni'l- Verdi*, I-II, Necef, 1969.
- WATT, W. Montgomery, *Muhammed At Mecca*, Oxford, 1953.
- _____, *Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*, (çev. Ünal Çağlar), İstanbul, 2001.
- WELLHAUSEN, Julius, *Arap Devleti ve Sükûtu*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara, 1963.
- YA'KÛBÎ, Ahmed b. Ebi Ya'kûb b. Câfer (Ö. 297/897), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, I-III, Necef, 1358.

ÖZET

Özkan, Mustafa "Medine Vesikası" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. İrfan Aycan, 105 + VI sayfa.

Medine Vesikası isimli çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Medine Vesikası'na giden tarihî süreci, olayları ve Medine'nin sosyolojik yapısını araştırmaya çalıştık.

Tezimizin ikinci bölümü tamamen Vesika'nın kavramsal çerçevesi ve içeriğiyle ilgilidir. Bu çerçevede Araplar'da antlaşma kavramını, Vesika'nın tarihî değerini, tarafların bu antlaşmaya niçin imza koyduklarını, Vesika'ya göre farklı sosyal grupların ilişkilerini ve Vesika'nın bozulma sürecini ve sonuçlarını araştırdık.

Çalışmamızın üçüncü bölümü ise Vesika'nın günümüzle ilişkisini içermektedir. Bu anlamda Vesika'nın bin dört yüz sene sonra gündeme geliş sebeplerini ve dinî bağlayıcılığını araştırdık. Ayrıca Vesika'nın çağdaş siyasî kavramlarla ilişkisini inceleyip mezkur Vesika'nın uygulanabilirlik açısından elverişli olup olmadığını tartıştık.

Vesika Medine'de mevcut sosyal gruplarla ilgili olarak siyasî, askerî, içtimai ve dinî alandaki hukukî düzenlemeleri içerir. Vesikayı tek taraflı olarak bozan sosyal grup Yahudilerdir. Medine Vesikası, Medine sosyal ortamının ve konjonktürel şartlarının bir sonucudur. Bu anlamda Vesika dinî değildir. Ancak farklı grupların birarada yaşaması için yapılacak hukukî düzenlemeler için Vesika bir referans ya da model olabilir.

SUMMARY

Özkan, Mustafa "Medinah Agreement" University of Ankara, The Institute of Social, MA Thesis, Supervisor: Prof. Dr. İrfan Aycan, 105 + VI pages.

Our Study, titled as "Medinah Agreement" has three chapters.

In the first chapter of the study, we have tried to search about the historical progress leading to Medinah Agreement, events sociological structure in Medinah. The second chapter of the study is completely based on the conceptual Framework of the Agreement and its content. Within this framework, we have tried to analyse the concept of treaty among the Arabs, purposes the parties have signed the agreement, each other in concordance with the Agreement.

The third chapter of our study focuses on the consequence of the Agreement in respect to our age within this context, we have search the reasons why this Agreement came to existence and what the religious commitments of the agreements were moreover, we have analysed the relationships of the agreement with the modern political concepts Agreement in question could be feasible or not.

This Agreement arrangeç the legal practices in the political, military, social and religious fields in connection with the existing social communities. The only group which broke up with the Agreement was the jews Medinah Agreement is the consequence of the social medium and socio. Geographical conditions. This can not be regarded as "religious" from this point of view. However, this Agreement could serve as a model for the legal arrangements for different communities to live peacefully together.